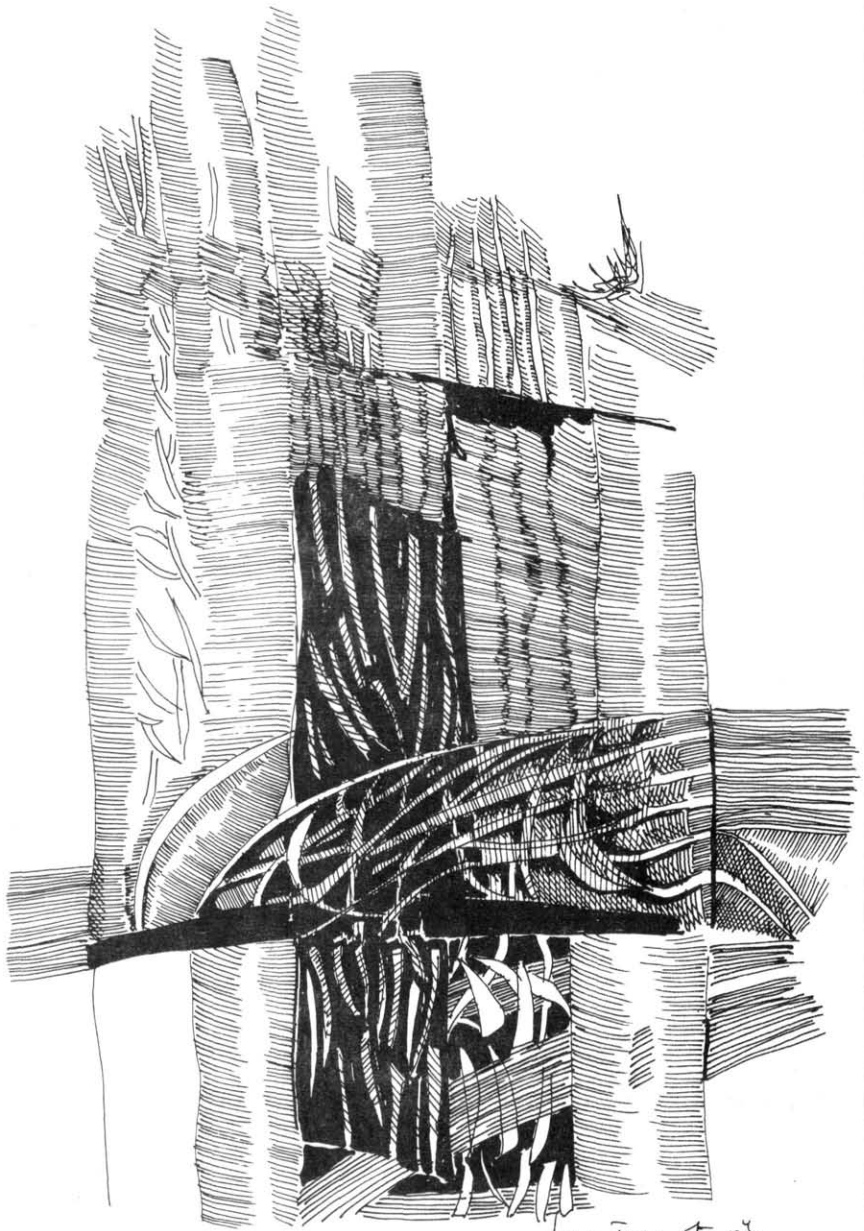

könyv
könyvtár
könyvtáros

1995
április

hvia transt 012

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1995. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

Vajda Kornél: „Az olvasó álljon a középpontban”	3
Vajda Kornél: Bemutatkozik az osztályvezető	10

Műhelykérdések

Csík Tibor: Ismeretek és könyvtári osztályozás	13
Trendek az egyetemi könyvtárépítésben	24
Katsányi Sándor: Referenzs kérdések és az olvasói igények változásai ...	26
Sándor Tibor: Hagyomány és megújulás	30
Bozsik Gabriella: Könyvtárak neve – nyelvi szempontból	36
Téglási Ágnes – Tóth Gyula: A könyvtári menedzsment oktatásának alakulása Szombathelyen	38

Pályázat

Nagy Attila: „Mintha magam írnám...”	41

<i>Meghívó</i>	56

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	57

Lapunk e számában Ősz Lucia Trancota grafikai szerepelnek

From the contents

- Talk with the heads of the Department of Public Education of the Ministry of Culture and Education (3);
Talk with the head of the Library Department of the Ministry of Culture and Education (10);
Trends in the building of academic libraries (24).

Cikkeink szerzői

Bozsik Gabriella, az MTA Nyelvtudományi Intézete munkatársa; *Csik Tibor*, az MKM munkatársa; *Katsányi Sándor*, az FSZEK főosztályvezetője; *Nagy Attila*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Sándor Tibor*, az FSZEK Budapest Gyűjtemény vezetője *Téglási Ágnes*, a BDTF hallgatója; *Tóth Gyula*, a BDTF tanszékvezető tanára; *Vajda Kornél*, a 3K szerkesztője

Szerkesztőbizottság:

Maurer Péter elnök

Domsa Károlyné, Poprády Géza, Tóthné Környei Márta

Szerkeszti:

Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burányi Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 95.115

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

„Az olvasó álljon a középpontban”

Beszélgetés Striker Sándorral,
az MKM Közművelődési Főosztály vezetőjével és
Kerekes Lászlóval,
a főosztály helyettes vezetőjével

A 3K februári számából olvasóink a máshonnan nyerhető információknál részletesebb és életközelibb képet kaphattak a minisztériumi átszervezések könyvtári vonatkozásairól. A kérdéskör iránt az érdeklődés azonban – érthető okokból – korántsem lanyhult. Ezért is kerestük fel kérdéseinkkel annak a minisztériumi főosztálynak két vezetőjét, amely – január 1-jétől – az önkormányzati könyvtáraknak is gazdája.

– Bodó Sándor és Striker Sándor főosztályvezető urak készséggel és szívesen válaszoltak az MKE és a KIK elnökének megkeresésére, kérdéseire. A nagy összefüggések mintha tisztázódtak volna. Ám – éppen mivel az önkormányzati könyvtárak a Közművelődési Főosztályhoz tartoznak, joggal kíváncsi a szakma, milyen főosztályról is van szó. Milyen területeket felügyel, milyen eszmék, elvek, filozófia alapján, mik a főbb célkitűzései?

Striker Sándor: A közművelődési terület szakmai felügyelete, szakmai érdekvédelme tartozik hozzánk. A közművelődési intézmények, a közművelődési szféra szakigazgatása a feladatunk, a január 1-jei változások óta a főosztályhoz tartoznak a könyvekkel és az irodalommal kapcsolatos hasonló kérdések is, azzal a különbséggel, hogy e területeken nincs szó intézményekről, hanem társadalmi szervezetekről és egyéni alkotókról. Az új koncepció jegyében mi viseljük a szakmai felelősséget az önkormányzati fenntartású közművelődési könyvtárakért is. Ami a „filozófiánkat” illeti (ha ez filozófia): az Alkotmány előírja a művelődéshez való jogot, sőt mindenkinek alanyi joga van a művelődéshez. Hogy e jogaival élhessen, intézményhálózatra van szükség. Biztosítani kell a kultúra átadásának illetve öntevékeny létrehozásának a feltételeit, a mi dolgunk a feltételek feltételeinek, a művelődéshez való jog intézményrendszeri meglétének és működésének szakmai felügyelete, a jog gyakorlásának biztosítása. A legfőbb feladatunk tehát, hogy ez az intézményrendszer megmaradjon, hogy mindenkire eljuttathassa szolgáltatásait. Mindenkire, mondtam, vagyis ne csak azokhoz, akik a fővárosban, vagy nagyobb városokban élnek. Az a törekvésünk, hogy az egész országban lehessen emberien, tehát a kultúrához (is) hozzáférve élni. Alapelvünk, alapmeggyőződésünk, hogy a kisközösségeket preferálni kell, támogatni mindazokat a törekvéseket, amelyek a kisközösségek fennmaradását, együttmaradását elősegítik. Magyarország kultúrája csak akkor maradhat meg és fejlődhet, ha a kisközösségek megőrzik saját életlehetőségeiket, szokásaikat, hagyomá-

nyaikat. Élesen szembenállunk minden olyan törekvéssel, amely központi irányítás alá kívánta vagy kívánná formálni a helyi tevékenységeket. A közösségek – per sze – egyénekből állnak. A közösségi és az egyéni művelődés egymást feltételező fogalmak.

Kerekes László: A művelődéshez való állampolgári jog érvényesüléséhez – a Striker Sándor úr által említett – „központi irányítás” helyett, az egyéni és közösségi művelődés, kultúra teremtés optimális feltételrendszerének megteremtését kell szolgálnia „az állami beavatkozásnak”. Ehhez eszközökre, eszközrendszerre van szükség. Ezekről az eszközökről szólnék. A főosztálynak, a dolog természetéből következően az államigazgatás-szakigazgatás eszközei tartoznak kompetenciájába. Miről is van szó? Mindenekelőtt olyan jogszabályi környezetet kell teremteni, olyan jogszabályi feltételrendszert, amely az intézményeknek is, az intézményekben tevékenykedőknek is optimális lehetőségeket biztosít. Ide tartoznak hát a szaktörvények, de nemcsak azok, hiszen – önkormányzati intézményekről lévén szó – kardinális fontosságúak e területen az önkormányzati törvény, a hatásköri, a pénzügyi, az adókkal kapcsolatos törvények stb. is. Ezek egy részének gondozása a minisztérium kompetenciájába tartozik. Mivel a cél az intézmények feltételrendszerének biztosítása, az intézmények jobb helyzetbe hozása, erre mind a törvényelőkészítés, mind a törvény érvényesítése során nyomatékos figyelem kell, hogy essék. Az eszközrendszer egy másik eleme az érdekképviselés. Ez nem kapcsolódik a jogszabályokhoz, a lényeg, hogy folyamatos legyen. Sajnos e területen nem sok előzményre támaszkodhatunk. Kialakult ugyan a normatív támogatás rendszere, jó együttműködés jött létre az érdekképviselési szervezetekkel, alakultak a más tárcaikkal való kapcsolatok is, a pozícióink is erősödtek, de igazi nagy, átfogó érdekképviselési rendszer nem valósult meg, nem jött létre. Csak egy példát mondanék: a gazdasági szerkezetváltásban, a munkanélküliség leküzdésében oly fontos szakmai képzések, továbbképzések, átképzések valószínűleg rátelepíthetők lettek volna a mi intézményhálózatainkra. Nem így történt. Létrejött egy külön, párhuzamos hálózat. Kár, hiszen a mi intézményeink erősödhettek volna ezáltal is és a bennük akkumulálódott értékek konkrét, közvetlen hasznot hozhattak volna. Az eszközrendszer harmadik eleme a finanszírozás. Az állam szerepe ebben, közvetlen és közvetett módon együtt is csak harminc százalék körül van. A cél, hogy ez ne csökkenjen. Ne csökkenjen az állam szerepe a kultúra finanszírozásában, az intézmények fenntartásában. Az állami beavatkozásról, az úgynevezett állami művelődéspolitikai gyakorlati megnyilvánulásáról – annak időnként deklarált szükségtelenségéről – meg csak annyit, hogy hittem szerint minden államnak kell, hogy legyen elképzelése arról, hogy a kultúra hogyan fejlődjön, hogy a kultúra demokratizmusa hogyan érvényesüljön. Vagyis vannak művelődéspolitikai céljai. Ha pedig vannak, akkor az e célok elérését finanszírozni kell, biztosítani kell hozzájuk az anyagi eszközöket. A főosztálynak e téren az a dolga, hogy szoros figyelemmel kísérelje a költségvetési törvény előkészítését, majd végrehajtását, ügyeljen az elkülönített pénzalapokra, ezek sorsára, illetve az intézmények érdekében gyakoroljon befolyást e pénzügyi eszközökre. Az már a folyamatos, napi munkához tartozik, hogy az önkormányzati vezetőket meggyőzzük a közművelődési intézmények fontosságáról, kondícióik megőrzésének alapvető voltáról.

Legfőbb célkitűzésünk, hogy jobb pozícióba kerüljenek mind a könyvtárak,

mind a művelődési otthonok. Hogy a finanszírozás mértéke növekedjen, az érdekvévisélet erőteljesebb legyen, az intézmények jobb körülmények közt végezhessek szakmai munkáikat. Ez a feladatunk, és nem a szakmai irányítás. Az a szakma dolga. A Közművelődési Főosztályé pedig az, hogy javítsa a feltételeket, befolyásolja a fenntartókat.

– *Hogyan helyezkedik el a hierarchiában a könyvtárügy? Milyen, a jelenre és a közeljövőre vonatkozó látomása, víziója van a Főosztálynak a hozzá tartozó könyvtárakról, azok fejlődési trendjeiről?*

Striker Sándor: Nem kedvelem azt a szót, hogy könyvtárügy. Nem „ügyről” van szó, hanem könyvtárakról, a magyar művelődés alapintézményeiről, a kultúra megőrzésének, átörökítésének nélkülözhetetlen intézményeiről, amelyek nélkül egyszerűen nincs műveltség, művelődés. A mi legfontosabb célkitűzésünk, hogy az olvasók hozzáférjenek a számukra szükséges dokumentumokhoz, könyvekhez, folyóiratokhoz, tényleges adatokhoz, információkhoz. Ez utóbbi szót óvatosan merem csak mondani, annyira lejáratták az utóbbi időkben. Szóval az olvasó álljon a középpontban. Éljen akárhol, juthasson hozzá mindahhoz, amire művelődése során szüksége van. És a művelődést a legtágabb értelemben veszem. A kedvtelés éppúgy beletartozik, mint az életstratégiához szükséges eszközök. A kikapcsolódó olvasmányról éppúgy gondoskodni kell számára, mint az esetleg egzisztenciális szempontból (is) fontos tanulmányi, kutatási stb. dokumentumokról. Éppen ezért rendkívül fontosnak tartom, hogy a közművelődési könyvtárakban a fenntartási költségek ne nyomják el a dokumentumok beszerzésének eszközeit. Elsősorban tehát könyvbeszerzések céljából szeretnénk pótlólagos forrásokat szerezni. A fenntartási költségekről természetesen a fenntartók gondoskodnak. A művelődési házak és a könyvtárak közt alapvető különbségek vannak. Az ugyan elképzelhető (és van is ilyenre számos példa), hogy bizonyos településméretig jól szolgálhatják az összevont intézmények is az ellátást, ám a funkciók eltérését egy aforizma is érzékeltetheti: egy könyvtárban az a jó, ha csend van, egy művelődési házban az, ha nincs csend. A könyvtár gyarapítása kumulatív folyamat, és ez nagyon hangsúlyozandó. A könyvtár esetében egy régi dokumentum éppen olyan fontos, sőt adott esetben sokkal fontosabb mint az új. A művelődési háznak, otthonoknak állandóan a legfrissebb társadalmi elvárásokhoz kell alkalmazkodniuk. Nekik a lakosság öntevékeny kulturális mozgásaihoz kell keretet biztosítaniuk, munkájuk tartalma, módja ezért állandóan változik.

Szóval nem könyvtárügyről beszélnek, hanem a könyvtáraknak az adott településen, az adott régióban betöltött szerepéről. Például a közhasznú információk terén betölthető szerepéről. Igen jó lenne, ha például állampolgári, önkormányzati információkért is a könyvtárakhoz fordulhatnának az olvasók. Ez az önkormányzatok számára is hasznos lenne: akik ügyes-bajos dolgaikban hozzájuk fordulnak, már birtokában lennének az alapvető – és teljeskörű információknak. A könyvtárak segítségével az állampolgár maga készíthetné elő, tekintené át a saját ügyeit. Az önkormányzatok is tehermentesülnének: félreértésen alapuló beadványt, alulinformáltságon nyugvó kérelmet nem kellene fogadniuk. De ez csak egy példa. Ami a látomást illeti: a mi látomásunkba beletartozik mindaz, amit a szakma magának „megálmodott”, kidolgozott. A számítógépes rendszerek, hálózatok létrehozása és üzemeltetése, az elektronikus információk hozzáférhetővé tétele stb. Legalább megyei könyvtári szinten, de még sokkal inkább városi

könyvtári szinten ennek meg kell valósulnia. Kapcsolódjon be – legalább a megyei könyvtárak szintjén – a vidéki könyvtár a nagy szakkönyvtárak, tudományos könyvtárak, nemzetközi adatbázisok kínálatába. Egyre több az olyan helyi szakmai tevékenység, ami egyenesen megköveteli ezt. Elképesztő lenne, ha a megyeszékhelyre, vagy a fővárosba kellene utazni csak azért, hogy egy könyv meglétéről meggyőződhessek valaki. Elképesztő pazarlása lenne ez pénznek, időnek, munkának. Természetesen elektronikus úton kell eljutni a megfelelő információhoz, mielőtt utazni kezdenénk, vagy a könyvtárközi kölcsönzést kezdeményeznénk.

De persze más típusú igényekről is gondoskodni kell. Szeretnénk például feléveníteni olyan szolgáltatásokat, mint pl. a könyvtári buszok rendszere, ha a szakma is helyesli ilyen irányú törekvéseinket. Ez természetesen nem helyettesítené a könyvtárakat, hanem kiegészítené szolgáltatásaikat. Kistelepülések esetében, olyan régiókban, ahol szóránytelepülések vannak, ahol elképzelhetetlen lenne önálló könyvtár fenntartása, vagy az, hogy a könyvtár naprakész dokumentumokkal szolgáljon, kitűnő szolgálatot tehetne a könyvtári buszok jól megszervezett szolgáltatása. Külföldi példák sokasága is emellett szól. De el kell érni olyan olvasókat is, akik maguk képtelenek eljutni a könyvtárba: öregek, betegek, mozgásukban korlátozottak, gyerekeket otthon nevelők stb. Egyáltalán nem értek egyet azzal, hogy a hátrányos rétegeket kizárólag szociális támogatásban kell részesíteni. Az emberi léthez a kultúra is fundamentálisan hozzátartozik.

Kerekes László: Szakmai körökben elterjedt egy olyan vélekedés, rémhír, hogy a minisztériumi átszervezés kapcsán az intézmények összevonására fog sor kerülni. Szó sincs erről. A vélekedés azonban veszélyes. Önbeteljesítő jóslat lehet belőle, hisz sokan vannak, akik hajlamosak – kivált a mostani pénzügyi helyzet-

ben –, hogy ezt a „válságkezelő” megoldást válasszák. Törekvéseink épp az ellenkezőjét célozzák: készülöben vannak a szaktörvények, amelyek a két terület autonómiáját védik és alapozzák meg. Szakmai normák kidolgozása folyik mindkét területen. A módosított önkormányzati törvény, amely kimondja, hogy – megyei szinten – kötelező a művelődési otthoni szolgáltatás, két különböző intézményt tételez. A szakágazati irányítás tehát az autonómia fenntartása, erősítése mellett van. Persze ezzel együtt nem kizárt az összevont intézmény sem, intézménytípustól, településméretektől, településtípusoktól függően. Az azonban bizonyos, hogy ahol az összevonás az intézmények működési, szolgáltatási feltételeit rontaná, ott azt meg kell akadályozni.

– *Úgy tudjuk, még nincs felelőse a könyvtári területnek a főosztály kebelében. Mikor lesz, ki lesz? Mik az elvárások, kívánalmak vele szemben?*

Kerekes László: Még nincs felelőse a könyvtári területnek. Éppen azért nincs még, mert vannak vele szemben elvárásaink, kívánalmaink, elképzeléseink, amelyeknek nem olyan könnyű megfelelni. Ha valaki egy terület ágazati irányítását végzi, pontosan kell ismernie a terület szakmaiságát, tehát könyvtárosnak kell lennie. De lehetőleg olyan könyvtárosnak, aki dolgozott már a szakigazgatásban. Tudnia kell, hogyan kerül le a könyvtárhoz a pénz, ki mit, hol, hogyan hagy jóvá, hogyan készül a költségvetés, hogyan működik az önkormányzati intézményi fenntartás stb. Hiszen csak ilyen ember tud tárgyalni a működési feltételek érdekében az önkormányzatokkal és tud szakpolitikai ajánlásokat megfogalmazni.

Striker Sándor: Szóltam eddig többször is az esélyegyenlőségről. Ebben az esetben azonban paradox helyzetben vagyunk. Ugyanis csak budapesti, vagy pest-környéki illető jöhet szóba: nem tudunk lakást biztosítani. Az elvárásaink meglehetősen nagyok, viszont anyagi lehetőségeink szerények.

Kerekes László: És persze arról is szó van, hogy ez az illetékes ne feltétlenül az ennek a folyóiratnak címében sorjázó fogalmak sorrendjét kövesse. Nem akarom a szakfolyóirat címét bírálni, de neki nem a könyv, könyvtár, könyvtáros hármasságában és sorrendben kell felfognia a feladatát. Hanem az olvasót is be kell vennie a sorba, méghozzá az első helyre.

– *Úgy hírlík a helyettes államtitkár és két főosztályvezetője jóban vannak, kitűnően tudnak együttműködni. Mi várható egy szinttel lejjebb? Hogyan alakul majd a Kulturális Örökség Főosztályon lévő könyvtári osztály és a Közművelődési Főosztályon a könyvtárakkal foglalkozó illetékes kapcsolata? Miben, hogyan, mennyire fognak kooperálni?*

Striker Sándor: Mindenképpen a kooperáció lesz a jellemző. Minden kérdésben együttműködünk a társfőosztállyal. Az önkormányzati könyvtárak működési, fenntartási kérdései természetesen hozzánk tartoznak, de ha már fejlesztési kérdésekről lesz szó, ha számítógépes vagy egyéb projektek (nagyon nem szeretem ezt a szót) forognak fenn, akkor természetesen kérjük a könyvtári osztály állásfoglalását, sőt támogatását. És ilyen könyvtári szakmai támogatásra mindenképp szükség lesz. Persze mi is megadunk minden támogatást az önkormányzati területtel kapcsolatban. De nemcsak a minisztériumon belüli együttműködésre gondolok. Ha a határidők nem lesznek irreálisak (fél óra, fél nap), akkor szeretnénk mindenkor kikérni a szakma képviselőinek véleményét is. De konzultálni kívánunk – minden lehetséges alkalommal – a fenntartók képviselőivel is. Sem egymás ellen, sem egymás nélkül nem kívánunk dolgozni. Az elkülönülésnek

ugyanakkor megvannak a maguk előnyei is. Az egyes területek önállóan artikulálhatják igényeiket.

– *Az önkormányzatok, amint az a klasszikus időkben is volt, és amint az természetes is, a Belügyminisztériumhoz, mint a közigazgatásért felelős minisztériumhoz tartoznak. A kultúra, a könyvtárügy „vonalán” van-e valamilyen kapcsolat az MKM Közművelődési Főosztálya és a BM megfelelő részlege között? Milyen az?*

Striker Sándor: Vannak egészen szoros munkakapcsolataink, pl. a céltámogatások kapcsán. Vannak véleményezési kötelezettségeink. De rendezvényeinkre, tanácskozásainkra (legutóbb pl. a kecskemétire) is meghívjuk a BM illetékesét, aki természetesen meg is jelenik. Én azonban intenzívebb kapcsolatokat szeretnék. Nemcsak a BM, de a PM felelős munkatársaival is. Jó lenne, ha ez a három tárca alaposan ismerné egymás elképzeléseit. De jelenleg egyáltalán nem tartom optimálisnak, igazán kielégítőnek kapcsolatainkat. Sajnos nem látom a másik két tárca igazi érdekelttségét sem az együttműködésben. Nekünk kell kezdeményeznünk, mivel nekünk vannak erre nyomósabb okaink.

Kerekes László: Én az önkormányzatokkal és az intézményekkel való kapcsolatokról szólnék. Az elmúlt négy-öt évben nem volt jellemző a főosztály vezetésére, hogy ezeket erősítse. Sőt. Igen sok kapcsolatunk megszűnt, szakadozott. Most tehát a helyreállításról, a kapcsolatokat visszaállításáról lehetne szó. A fenntartás, a működtetés kérdéseiben erre mindenképp szükség van. De a kapcsolatok erősítése az ágazati érdek érvényesítése a partner tárcák vonatkozásában is fölötte aktuális.

– *Milyenek a Főosztály pénzügyei? Van-e a könyvtárakra, könyvtárügyre fordítható kerete? Hogyan kívánja ezt a Főosztály felhasználni? Milyen preferenciái, követelményei, igénytámasztásai vannak?*

Striker Sándor: A kérdés tulajdonképpen az, hogy az egyes szaktárcáknak mennyire szükséges megtartaniuk finanszírozó szerepüket. A kilencvenes évek elején úgy tűnt, hogy tárcaszintű finanszírozásra nem lesz szükség. Arra ott vannak az alapítványok, alapok, a tárcáknál csak szimbolikus összegek maradtak. Időközben azonban sok minden megváltozott. Kiderült, hogy a vállalkozók nem hozták létre saját alapítványaikat, hogy nem épült ki az alternatív civil finanszírozási szféra, hogy a jogszabályok sem tették vonzóvá az adományok, szponzorálás elterjedését. Ha nem, vagy alig lehet leírni az adóból, mi ösztönözte a vállalkozókat? A civil társadalom mindenesetre nem hozta azt a pénzforrást, amit vártunk tőle. Az állami költségvetés ugyanakkor egyre nagyobb mértékben vonja ki az alapítványokból, alapokból a pénzét. Megmaradt viszont az az alapelv, hogy különböző, társadalmassított formákban a szakemberek döntsenek a pénzügyi támogatásokról. A szakma által választott, delegált szakemberc. A probléma azonban az, hogy vannak esetek, amikor azonnal kell a pénz. Egy-egy nemzetközi fejlesztési tervbe „beszállni” néha azonnal kell, nem lehet kivárni a kuratóriumok határideit. Azonnali döntésekre van szükség számos esetben. Ezért szükség lenne arra, hogy a tárcánál is legyenek pénzügyi eszközök. Ezek jelenleg vajmi csekélyek. Tavaly 900 ezer forint felett diszponálhattunk. Szinte belül maradtunk egy egyéni vállalkozó adómentes keretén. Ezért nagyon meg kell fontolni felhasználását. Például úgy, hogy – mondjuk egy rendezvény esetében – induló összeget nyújtunk, amihez lehet csatlakozni, hozzászerezni. (A mostani győri konferenciát pl. 150 ezer forinttal támogattuk. Ehhez jöttek az egyéb forrásokból

származó pénzek.) A tanácskozások támogatása egyébként nagyon fontos. A könyvtárosok egyesülete nyilván sok tanácskozást, összejövetelt szervez. De ha a fenntartókkal szeretnénk tanácskozni, őket összehozni a szakmával, akkor biztosítanunk kell a kondíciókat. Hogy azok jöjjenek össze, akiknek a felelőssége biztosítani a könyvtárak működéséhez a megfelelő feltételeket.

Nem egészen idetartozó kérdés, de szólnom kell róla, hogy azon is érdemes eltűnődni, vajon szükséges-e az, hogy a könyvtárak egészen kis összegért nyújtsanak nem alapszolgáltatásokat is. En úgy vélem, hogy bizonyos szolgáltatásokat bizony téríteni kell. Ez persze szakmai kérdés.

– *Az első jelek szerint igen sikeres volt a győri konferencia. Üzenete az egész országnak, elsősorban az értelmiségnek szólt. De vajon üzent-e valamit a könyvtárosoknak is? Mít? Hogyan lehetne ezt összefoglalni?*

Striker Sándor: Örülök, hogy sikeres híre kelt. Mi rendkívül fontosnak tartottuk, hogy a kultúra kérdéseiről a kultúra kereteit túllépő összefüggésben nyilatkozhattak meg a legilletékesebbek. Társadalmi, szociális kérdésekről szólt a konferencia, a kultúrára vonatkoztatva őket, azzal a céllal, hogy lássuk, milyenek a területünkön legelőbb, napi munkánkat is meghatározó problémák. Hogy mi volt az „üzenete”, azt most nem tudnám megmondani, annak később kell kiderülnie. De azt nem értem, hogy kérdése szerint miért csak az értelmiségnek üzent volna. És ha igen, miért kellett volna külön üzennie a könyvtárosoknak. A könyvtárosok értelmiségiek. A kultúra területén dolgoznak, a kultúra a területük, igazi értelmiségiek ők. Munkájuk pedig minden állampolgárt érint. A konferencia talán abban segítheti őket, hogy hivatkozási alapot ad a kezükbe. (A konferencia anyagát minél előbb meg kívánjuk jelentetni.) Ne lehessen itt-ott, helyi szinten megkérdőjelezni az általuk is észlelt, jelzett problémákat. A tanácskozás megnevezett egy sor ilyen kérdést, ezek meglétéről tehát nem lehet vitatkozni. Ténykérdések.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Striker Sándor: Még egyet hadd mondjak! Nem szeretnénk illúziókat kelteni. Szándékainkról, elveinkről beszéltünk, arról, hogy mit kívánunk tenni, hogyan kívánjuk elősegíteni a szakmai kérdések megoldását, támogatni a feltételek megteremtését. Mi mindent meg kívánunk tenni kitűzött céljainkért, ám lehetőségeink, erőink korlátozottak. Ha nem tudjuk ellátni feladatainkat, ha nem a kellő módon tudjuk ellátni őket, azt jelezni fogjuk a szakmának is, felelős vezetőinknek is. Ha forrásokra lesz szükségünk, azt is, ha még kooperatívabb stratégiákra, azt is. Én is köszönöm a beszélgetést.

Vajda Kornél

Bemutatkozik az osztályvezető

*Beszélgetés Csaba Gabriellával,
az MKM Könyvtári Osztályának vezetőjével*

– *Kedves Gabi! 1995 elejétől Te vagy az MKM Könyvtári Osztályának kinevezett vezetője. Sokan ismernek régebből, még többen úgy, mint ennek az osztálynak a munkatársát, hisz nem ma kerültél ide. Pályád azonban a kinevezéssel került igazán reflektorfénybe. Ugye elmondod a szakmának, azoknak is, akik kevésbé ismerhettek eddig, ki vagy, honnan jöttél, és mi voltál mindaddig, amíg osztályvezető nem lett belőled?*

– Valóban nem ma kerültem ide, negyedik éve dolgozom a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Könyvtári Osztályán. Korábban sem változtattam gyakran munkahelyet. 1972-ben érettségiztem, amikor is a gimnázium „fura ura” nem engedélyezte, hogy a budapesti Bölcsészkar magyar-történelem szakára adjam be felvételi kérelmemet. Így munkába álltam. Tizennégy évig, 1973–1987 között az ELTE Bölcsészettudományi Kar Könyvtártudományi tanszékén dolgoztam, s közben könyvtárossá váltam. 1981-ben magyar-könyvtár szakon diplomát szereztem, majd szakmai továbbfejlesztésem érdekében az ELTE posztgraduális informatikus tagozatra jártam, ahol 1986-ban szakinformátor diplomát kaptam. 1981-től a Könyvtártudományi Tanszék megbízott előadójaként elsősorban a „nem hagyományos dokumentumok” témakörében szakszemináriumokat és speciális kollégiumokat vezettem, majd 1985. márciusától egyetemi tanársegédként az információs rendszerek elmélete, szervezéselmélet és módszertan tárgykörökből tartottam előadásokat, az informatika témaköréből vezettem speciális kollégiumokat. 1987 őszén elnyertem az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola budapesti kihelyezett tagozatán hirdetett tanári pályázatot, ahol úgy, mint minden más főiskolán, több tantárgy oktatását várták el tőlem. Az informatikai, számítástechnikai ismeretek mellett tanítottam bibliográfiai leírást, könyvtártant, könyvtárpolitikai, -szervezési tárgyakat. Itt, egyetlen főállású könyvtáros oktatóként a tanítás, az állandó helyettesítés, az oktatásszervezés mellett még a könyvtártudományon belül sem mélyülhettem el egyetlen terület ismeretanyagában. A főiskola budapesti tagozatának megszűnésekor kerültem a Művelődési Minisztériumba, ahol eddig elsősorban a fejlesztési programok menedzselésével foglalkoztam.

– *Hogy milyen volt, mit tett a Könyvtári Osztály korábban, arról most nem kérdeznék. A jelen és a közeljövő érdekelne. Mondd el légy szíves, hogyan áll, milyen helyen van, milyen „kontextusban” dolgozik ezidőszerint a Könyvtári Osztály?*

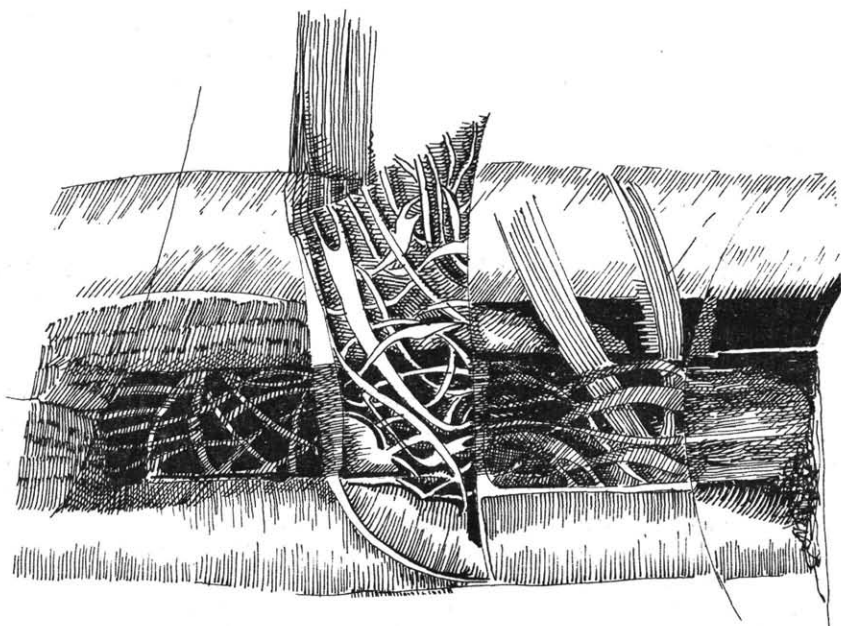
– A jövőben három fős Könyvtári Osztály ugyanolyan helyen van, ugyanolyan kontextusban dolgozik, mint a minisztérium más szakmai osztályai.

– *Tehát a megfogyatkozott osztály ismét kiépül majd. Milyen feladatokat bízhat sz majd leendő kollégáidra?*

– Az érdemi munkatárssal a feladatokat megosztva, a minisztérium többi osztályával, főosztályával közösen dolgozva szeretném a szakma érdekeit képviselni. Már eddig is sok segítséget adott és ad a képzési és besorolási kérdésekkel foglalkozó ad hoc szakma bizottság, melynek munkájában részt vett a minisztérium felsőoktatási főosztálya és szakképzési osztálya is. Remélem, hogy más aktuális kérdésekben is sikerül hasonló jó munkakapcsolatot kialakítani. Számítok valamennyi szakmai és érdekképviseleti szerv segítségére, a Magyar Könyvtáros Egyesület és a Könyvtári és Informatikai Kamara által felállítandó képzési bizottság munkájára, valamint minden jövőben alakuló szakmai csoportosulás támogatására. Ugyanakkor a többi területhez hasonlóan, szervezes alatt áll a művelődési miniszter tanácsadó testülete: a Könyvtári Tanács. Reményeim szerint a szakkönyvtárak, a megyei, városi, iskolai stb., tehát valamennyi könyvtártípus szakembereiből álló szakmai testület a koordináló feladatok elvégzése mellett az én munkámat is segíteni fogja.

– *Milyen elvárásokkal kell szembenézned? Műt várnak Tőled főnökeid, és mit gondolsz, mit vár el a szakma? E sok elvárásból hogyan alakítod ki a magad preferenciasorrendjét? Milyen programod van? Milyen algoritmus alapján fogsz dolgozni?*

– Erről a főnökeimet kellene megkérdezni. Gondolom korrekt, zökkenőmentes együttműködést, szakmai képviseletet, a különböző könyvtárfenntartókkal, mint MTA, OMIKK stb. kialakítandó jó munkakapcsolatot, s főleg a nagy feladatok tekintetében – törvények, fejlesztési koncepciók – átgondolt, szakma kérdésekben ellentmondásmentes előterjesztéseket. Feltételezem, hasonlókat

vár el a szakma is, de elsősorban az érdekképviselőket. Remélem, hogy a velem kapcsolatban álló szervezetek mindig tájékoztatni fognak rövid- és hosszútávú szakmai érdekeikről.

- *Tudjuk, hogy egy másik főosztályon, a közművelődésin is lesz valaki, aki a könyvtárüggyel foglalkozik. Hogyan képzeled el a kooperációt vele? Milyen javaslataid lesznek számára?*

- A Közművelődési Főosztályon még nem dolgozik könyvtárüggyel foglalkozó munkatárs. Leendő osztályvezetőjével a szét nem választható feladatok közös megoldása érdekében folyamatos napi munkakapcsolatban áll a Könyvtári Osztály. A jövőben is minden segítséget meg kívánunk adni egymásnak. Tanácsaim azonban ma még bizonytalan körvonalúak.

- *Ha az a bizonyos jó tündér megjelenne előtted, és három kívánságot kívánná hallani, mit mondanál neki?*

- Fontossági sorrend nélkül azt kívánnám, hogy

- teremtdjének meg a könyvtárügy fejlesztéséhez szükséges finansziális alapok,

- szülessenek meg a könyvtári tevékenységnek keretet adó törvények;

- s nem utolsó sorban sok hozzáértő szakember „születése” érdekében legyen tiszta, világos szerkezetű könyvtárosképzés.

- *A mi szakmánknak Te lettél a jó tündére. Hány kívánságunkat fogod teljesíteni? És mikor?*

- Szívem szerint a szakmának minden olyan kívánságát teljesíteném, ami nincs egymással ellentmondásban. A valóságban azonban teljesíteni nem, csak képviselni lehet a szakmai igényeket, különösen az összefogást tükröző kiforrott koncepciókat, kész terveket. Ezeknek közvetítését mindenkor „teljesíteni” fogom.

- *Köszönöm a beszélgetést.*

Vajda Kornél

Közlemény

a könyvtári informatika tankönyvírási pályázat bírálati határidejének módosításáról

Az MKM Könyvtári Osztálya értesíti mindazokat, akik pályázatot adtak be tankönyvek és oktatási anyagok írására a könyvtári informatika tárgykörében, hogy – a beérkezett pályaművek örvendetesen nagy száma miatt – a bíráló bizottság 1995. március 31. helyett csak 1995. április 30-án ismerteti döntését.

Ismeretek és könyvtári osztályozás

Az ismeretek különbözőségéről

Anglia

Veluram bárója a 16-17. század fordulóján a fejébe vette, hogy megszabadítja az emberiséget a tévképzetektől. Egy olyan eszközt akart a kezükbe adni, amellyel megszerezhető az igazi tudás. Igen dicséretes munkálkodásának messzemenő következményei lettek.

Először is számot vetett a főnálló tudományokkal, hogy minél tisztábban kiütközzenek a hiányosságaik. E célból az emberi tudást három fő részre osztotta a lelki erők szerint. Az egyén azon képességeit jelölte így, melyeknek révén a tapasztalatból ismeret lesz. A három lelki erő a következő: emlékezet, képzelet és ész. Az emlékezetten alapulnak a leíró tudományok: a történelem, a természetrajz stb. A második lelki erő a költészet előfeltétele. A harmadik az ész, a bölcsélet alapja. A bölcsélet tovább bontható az értelmi fény háromféle útja szerint. Ezzel az érdekes kifejezéssel a tudás forrására, ill. a megismerés módjára kívánt utalni. Eszerint tehát közvetett ismeretekkel (radio refracto) alkothatunk képet Istenről. A közvetlen megismerés (radio directo) a természettudomány és a metafizika eszköze, amelyekkel az okok és a cél határozhatók meg. Az emberről szóló tudományok alapja a magunk megfigyelése (radio reflexio). Három ilyen ismeretágot különböztet meg: az államtant, a társadalomtant és a vallásos erkölcsstantól elkülönülő etikát. A matematika és a logika a függelékben kapnak helyet (1. ábra). A fölosztás ellenére nem egymástól elváló dolgokról van szó, hanem egyazon törzs ágairól.

1. ábra

<i>Lelki erők:</i>	<i>Tudományok:</i>
Emlékezet	Történelem
	Természetrajz stb.
Képzelet	Költészet stb.
Ész	Filozófia:
	Természetes istentan
	Természettudomány, metafizika
	Emberről szóló tudományok:
	Államtan
	Társadalomtan
	Etika

Függelékben: matematika, logika

Egy átfogó, s mégis egyszerű rendszerezést kapunk, melynek talán csak az a szépséghibája, hogy nem a szerző által megkövetelt indukció révén jött létre. További érdekesség csupán, hogy St. Alban viscountja nem ismerte el azokat a gondolkodókat, akiknek az eredményeire az utókor tudományossága épített. Így

elvetette Kopernikusz „revolutio”-ját és az alapján, ami megértett gondolataiból, Galileit sem vette komolyan stb. Ennek ellenére a francia enciklopédisták meleg szavakkal köszöntik őt, mint nagy szikracsiholót. K. Marx pedig kis Herkulesnek látja, aki a matérián tapodva egyik kezével a skolasztikus szillogizmus, a másikkal az idealizmus kígyóját torkolássza. Egyéb referenciahelyek sorolása nélkül is kétségtelen tehát, a nyugati civilizáció meghatározó személyiségével van dolgunk. Az is tagadhatatlan, hogy a kancellár az anyagiakhoz egészen a megvesztegetésig ragaszkodott. Mélyen megható aggodalma, amikor ólomsúlyokért kiált, hogy visszafogja a szellem szárnyalását, nehogy röpte egy stagirita pókhálóban érjen véget.

Athén

És féltését a lehető legkomolyabban kell vennünk. Hiába figyelmeztették már mások is, hiába óvott ő is, azóta minden nemzedék beleakad az öreg Sztageiritész hálójába. Ez empirikus bizonyossággént állítható, azt azonban nem is igazán tudni, hogy hol ragadja meg a szellemet. Az ismeretek rendszerezéséről például csalafinta módon kétféleképpen nyilatkozik. Egyszer az emberi viselkedéssel foglalkozó etikát, a természetet leíró fizikát és a mindkettő művelésében nélkülözhetetlen logikát tekinti bölcséletnek. Máskor bővebben kifejtve, az ismeretek célja szerint osztja fel az emberi tudást. Így három csoportot különít el: a teoretikus, a praktikus és a poétikus tudományokat. A teoretikus vagy elméleti tudományok a vizsgált dolgok szemléletét adják, és bennük az ismeret öncél. Ide tartozik a fizika, melyet ma inkább természettudománynak neveznénk. Ezek az ismeretek az önállóan létező változó dolgokról szólnak. A következő ismeretág a matematika, melynek tárgya az önállóan nem létező változhatatlan. Végül az alapfilozófia vagy teológia az önállóan létező változhatatlant tárgyalja. A praktikus vagy gyakorlati tudományok az emberi együttélést vizsgálják és a cselekvés irányát adják meg. Három ismeretkör alkotja: az etika, az ökonómia és a politika. A poétikus tudományoknak a formálás, az alkotás, az ábrázolás a legfontosabb is-

mertetőjegyei, ebből következően lényegileg a mai esztétikához köthetők. A logika, melynek tárgya az önállóan nem létező változandó a rendszerezésben nem szerepel. Ennek ismeretét a tudományos gondolkodás előfeltételének tekintette (2. ábra). Ipse dixit, azután meg nem tartotta magát hozzá. Pedig amennyi dologgal foglalkozott, igazán megtehetette volna, hogy ilyen rendben adja elő a tudományát...

2. ábra

Praktikus tudományok

Etika
Ökonómia
Politika

Poétikus tudományok

Szónoklattan
Költészet
stb.

Teoretikus tudományok

Matematika
Természettudomány
Filozófia (Teológia)

Propedeutikus tudomány: logika

Na persze másokat is foglalkoztatott az ismeretek rendszerezése, a tudományok fölosztása. Még Kantakuci mester is készített egyet Kakasfalván innen. Ebből következik, hogy már pusztá számbavételük is igen hálás téma, összehasonlító elemzésük pedig méltó egy kutató tollára. De nem fondorlatos elméletekre van szükség, ha még oly racionálisak is, hanem bizonyosságra. És mi lehet bizonyosabb a tapasztalatnál – erősíti meg a nagy cancellárt az újkor tudományossága. Így lesznek az ismeretek alapjai az empirikus vizsgálatok: a megfigyelés és a kísérlet. Ami nem vezethető vissza a tapasztalati tényekre az kezd szalonképtelenné válni. A Royal Society egy neves tagja tette le talán a legtöbbet az empirizmus oltárára. A kísérleteiben szereplő anyagoknak ugyanis nem csak az állagát, színét, szagát vizsgálta meg, hanem följegyzést vezetett az ízükről is. Mert soha nem lehet tudni, melyik érzet adja meg azt a tulajdonságot, ami az ok, ill. aminek következménye van. Így lett a kutatás eredménye higanymérgezés.

Az új tudomány másik ismérve a *more mathematico*. Ebből következik a változók nem túl nagy száma, azaz egyidejűleg csak kevés számú komponenst vizsgált, és a folyamatokat mennyiségi viszonyokként modellálja. Mára már valamilyen tudományág alkalmazza ezt a módszert. Bár előfordul, hogy ez nem jelent többet, mint a megfigyelések táblázatos leírását. Az észlelések viszont a normál tudomány megkövetelte kérdésfeltevést és egzaktágot tükrözik.

Az adatok persze csak gyűlnek, egyre gyűlnek, hiszen empirikus kutatásra sokkal könnyebben lehet pénzt szerezni, mint elméletiekre. A tudományos világ pedig sír, hogy túl sok a földolgozatlan kutatási eredmény. Nem lehetetlen, hogy a jövő útja nem a költséges empirikus vizsgálatoké, hanem a gondolkodó, *terribile dictu* spekuláló emberé?

A tudomány születése

A teremtő 19. századot azonban még egészen más foglalkoztatja. A tudományos ismeretek, különösen a modern természettudományokban olyan mértékben gyarapodtak, mint még soha az emberiség történetében. Ez a töretlen fejlődés még látványosabb volt a publikációk számának növekedésében, nem kis részben az egyre olcsóbban termelő papír- és nyomdaiparnak köszönhetően. A nagy triumfus lényeges következménye volt az is, hogy egyre szélesebb rétegek számára tette hozzáférhetővé a tudást.

A helyzet legfontosabb ismérve tehát: növekvő tudásbázis, növekvő felhasználói kör, növekvő igények. A halmozódó ismeretek gyűjtésével, földolgozásával és rendelkezésre bocsátásával külön intézmények foglalkoztak. A legismertebbet közülük az információk legáltalánosabb hordozójáról könyvtárnak nevezik. Ennek a régi-új intézménynek már volt némi tapasztalata a könyvek tematikus csoportosításában és a tudásra szomjúhozók megelégtetésében. A föltoluló egyre bonyolultabb kérdések azonban törvényszerűen vezettek el a könyvtártudomány megalapításához, ami az egyik legszebb bizonyítéka e tudománygründoló korszak nagyszerűségének. Igaz ugyan, hogy az MTA TMB máig sem fogadja el önálló tudománynak, de hát a nagy dolgok nem egyik napról a másikra születnek...

A megszerzett ismeretek rendszerezésének és átadásának problémája például egyidős az emberiséggel. Ennek a kettős feladatnak az ellátására hivatottak a társadalomban a könyvtárak. Tevékenységük kiindulópontja az objektívalt kollektív tudás, ebben az esetben a dokumentumokban fölhalmozott ismeretek reprezentációkba történő leképzése. Amit úgy is mondhatnók, hogy a „miről szól” megjelölése, de így nem látnók a kérdés mélységét. Pedig van neki, bizonyítja ezt a megannyi megoldást kínáló sokféle osztályozási rendszer. A modern kor valamennyi eljárása törekedett arra, hogy az egyedi ismérveket éppúgy ki tudja fejezni, mint az átfogó témakörökhöz való tartozást. S mindezt olyan módon, hogy rendezhetőek legyenek a dokumentumok és a tartalmi jegyek.

A legismertebb osztályozási rendszerek alapja a kor elfogadta tudományterületek. Belőlük vezették le azokat az ismérveket, melyekkel a dokumentumok tartalma jellemezhető. A levezetés többnyire az ismérvek hierarchikus elrendezését eredményezte. A hierarchiához azonban meglehetősen ambivalenciával viszonyulunk. A dolgok soha nem olyan egyszerűek, mint ahogy azt láttatja. Az egyik fő hiányossága, hogy a „lényeges” szemponton vagy szempontokon (polihierarchia) túl még számosat hagy figyelmen kívül. Tehát nem igazán jó, a valóság nem akar hozzá igazodni. Ugyanakkor a rend benyomását kelti, valahogy „helyre teszi a dolgokat”, s ezzel egyfajta biztonságot ad.

Melville Louis Kossuth nyiss nekünk tért!

S lehet-e áhítottabb ennél, amikor egyre emelkedik a könyvek árja, tomboló olvasók, a megújuló ismeretek Szküllája és a földolgozás Kharübdiszé támad a könyvtár hajója ellen? – De jött Melville Louis Kossuth és kivezette a nagy veszélybe került hajót a tudásvágy korbácsolta viharból. A könyvtárosok pedig leborultak az ifjú nagysága előtt... (Néhány rémhírterjesztő nem átalja azt mon-

dani, hogy hajdan csak tavaszi zápor volt ahhoz képest, ami most közelg a világméretű számítógéphálózatokon.)

A bibliothecarius serenissimus a szertelen emberi tudást szedte rendbe a könyvtárak számára. A nagy mű második kiadásától (1885) viseli az azóta már fogalomként vált „Tizedes osztályozás és relatív index a könyvtáraknak...” címet. A folytatás szinte mesébe illő: La Fontaine-t és Otlet-t annyira elbűvölte a tartalom és a forma egysége, hogy segítségével nyomban hozzáláttak az álmok álmanak beteljesítéséhez: A „hír nemzetéhez” méltón számbavenni „amit ezredek ész napvilága mellett dolgozának”, vagyis elkészíteni a világbibliográfiát. A nagy fölindulás maradandó eredménye egy nemzetközi szervezet, a FID és egy osztályozás, az ETO (UDC). Továbbá a Tizedes Osztályozás (TO, DDC) és a belőle kialakított Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO, UDC) alkalmazásával az egyik legnagyobb mennyiségű dokumentumot dolgozták föl napjainkig.

A korszakalkotó nagy fölfedezésről szólva mindig előkerül az előzmények kérdése. Különösen a tudománytörténészek rossz szokásai közé tartozik annak kimerítő taglalása, hogy melyik elemet ki és hogyan alkalmazta már korábban. Nem nehéz tehát bizonyítani, hogy a dolog nem is köthető ahhoz a névhez, mint ahogy azt dilettáns módon gondoltuk. A végső következtetésként akár az is levonható – mondják a velük szembenállók, hogy senki sem fedezett föl semmit... Valóban elmondható most is, hogy a tizedes-elvet már mások is felhasználták. A nagy kancellár tudományfölosztását is sokan tekintették alapnak és még sorolhatnánk... De így együtt és az alosztások ETO-beli különösen alapos kidolgozásával kétségtelenül eredeti alkotással állunk szemben.

Vonzások és választások

És ahogy nagy művek esetében lenni szokott, hibáik nem sajátjuk, hanem koruké. A báró rendszerezése a tudományok 10 nagy csoportjának kialakítására volt hatással (3. ábra). Ez a hatás leglátványosabban a történelem és a társadalomtudományok szétválasztásában nyilvánult meg. A leíró tudományokból alig maradt valamivel több, mint a történeti tudományok.

3. ábra

A tíz nagy ismeretkör a következő:

- 0 Általános művek
- 1 Filozófia
- 2 Vallás
- 3 Társadalomtudományok
- 4 Nyelvtudomány
- 5 Természettudomány
- 6 Alkalmazott tudományok
- 7 Művészetek
- 8 Irodalom
- 9 Történelem

(Az ETO a 4-es főosztályt 1964 óta betöltetlenül tartja.)

A tudományok elkülönítésének alapja a tudomány tárgya, amiről az ismeretek szólnak. A 19. században a tudományok még jól elválnak egymástól aszerint, hogy mi a tárgyuk. Azért, mert tárgyukhoz kapcsolódóan az ismeretek fogalmi, észlelési-megismerési és módszerbeli egységet képeznek.

De nem kizárólagosan érvényesül ez a szempont. A „természettudományos módszer” legfontosabb része a matematikai kifejtés. Másként fogalmazva, a természettudományok matematizáltsága indokolta a matematika és a természettudományok egy csoportba sorolását.

A kancellár másik függelékben szerepeltetett ismeretága a gondolatok szabatos kifejtésének, a következtetésnek a tudománya, a logika. Mint az emberi gondolkodással foglalkozó tudomány fogalmi rendszere leginkább a filozófiához közelíti, így annak a része lett. Az etika is idesorolódik, megbontva ezzel az emberről szóló ismeretek eredeti rendjét.

Még sorolhatók volnának az eltérések, melyek mögött azonban a koncepció mássága húzódik meg. A nagy könyvtárnok nem követi a hírhedt báró rendszerezését, aki a megismerő embert tekintette kiindulópontnak. A TO és az ETO a tudományok tárgy alapján történő fölosztását követi. Ez az általánosan érvényesülő elv, néhány csoport kialakításánál azonban közrejátszottak fogalmi, észlelési-megismerési, ill. módszerbeli szempontok is.

A század tudományszemléletéből következően az ugyanazon tárgyra vonatkozó elméleti és a gyakorlathoz kapcsolódó ismeretek különválnak. A probléma rendkívül tetszetős: a tudomány számtalan új eljárásnak nyit utat. A nukleáris fegyverek, a ma használatos számítógépek megvalósíthatóságát a tudomány bizonyította először. Az emberiség viszont ugyancsak számtalan olyan „technológiát” ismert és alkalmazott története folyamán, melynek folyamatairól semmit nem tudott (pl. az acélkészítés). De léteznek olyan tudományos elméletek, melyekre nem vagy még nem alapozódik gyártási folyamat.

A különválasztás elsősorban a reáliákat érinti. Elválik az adott ismeretkör elméleti része az alkalmazáshoz kapcsolódó részeketől. Ez azonban azt jelentené, hogy létezik egy tiszta természettudomány, amelytől jól elkülönülnek az ún. mérnöki tudományok. A természetbölcsleltre (5) és alkalmazott tudományokra (6) való szétválasztás ma már nem kellően indokolt.

Pl:	519.682	Programozási nyelvek	–	Matematika
	681.3.06	Programok.software	–	Adatfeldolgozás
	800.92	Információs nyelvek	–	Jel-nyelvek, nyelvtudomány

Vannak a tárgymegjelöléseknek olyan részei, melyek közösek, ismétlődnek. A tizedes osztályozás eredeti változata is egységesen próbálta némelyiket kezelni. De az ETO használja ki leginkább a benne rejlő lehetőségeket az ún. alosztások széles körű kidolgozásával. Az alosztások az alkalmazási területükön egységesen képviselnek ismérveket, s itt bármely tárgyhöz hozzátéve gazdagítják azok tartalmát. Az ETO alosztásait a régebbi változat érvényességi körük szerint két részre osztotta. Az újabb változat az első részből az ismérv önálló használata alapján még két csoportot hoz létre (4. ábra).

4. ábra

Régebbi csoportosítás:

Általánosan közös

Korlátozottan közös

Újabb csoportosítás:

Önálló

(nyelvi, formai, földrajzi, etnikai, idő)

Nem önálló

(szempont, általános sajátosság)

Speciális

Mindig elsődlegeseek azonban a fő táblázatokban található ismérvek.

Inkommenzurabilitás

A TO és az ETO tudományfelosztásának elve egyaránt magában hordja azt, hogy az ismeretek csak a fő táblázatok megszabta keretek között gyarapodhatnak, mélyülhetnek. Minden új tudomány is ebbe a rendszerbe illesztendő bele. Amiből az következik, hogy a tudományos megismerés egy fölhalmozó folyamat. A tudósok feladata pedig az igazolt ismeretek gyarapítása. Nagyon sok tanulságot rejt azonban egy kortárs esete.

Az idő tájt, amikor a M.L. Kossuth tizedes osztályozása megjelent, Max, az egyetemi hallgató éppen kutatási témát keresett. Az ilyen dolgok abban az időben is nagy körütekintést kívántak. Elment tehát az egyik professzorához tanácsot kérni. A tudós férfiú azt javasolta, hogy ne a fizikával foglalkozzon, hiszen az már kész építmény, és csak a sarkokban akadhat még egy kis takarítanivaló, komoly kutatás szinte lehetetlen. Maxunk azonban nem követte a bölcs útmutatást. Mert ha rá hallgatott volna, azt a sok-sok intézetet nem a fizikus Planckról nevezték volna el.

Valóban az adott pillanatban úgy tűnhetett, hogy a fizika már lezárt tudomány, mert szinte mindent tud a tárgyról, amit tudni érdemes. Visszanézve azonban jól látható, milyen törést jelentettek a századforduló új elméletei: a kvantumelmélet, majd a relativitáselmélet. A tudományos megismerésben az időben egymást követő elméletek nem alkotnak olyan folyamatot, melyet a fejlődésről alkotott elképzelések megkövetelnek. Sőt, Ptolemaioszból nem vezethető le Kopernikusz, Newtonból Einstein és viszont. Nem létezik tehát olyan keret, melyet az idő folyamatosan tölt meg egyre igazabb ismeretekkel. De még a kortárs iskolák elkézelései sem vethetők igazán össze saját alapjukról egymással. Mivel eltér a fogalmi rendszerük, más az észlelési-megismerési alapjuk, és módszerük tekintetében is különbözőségek vannak. A tudományos megismerés tehát egyáltalán nem fölhalmozó folyamat, hanem inkább az elméletek kipróbálásának és elvetésének örök láncolata.

A világ keletkezéséről folytatott viták legutóbbi győztese a „nagy bumm”, vagy ahogy tudományos eufemizmussal mondani szokás az „ősrobbanás” elmélete lett, de még nem mondatott ki az utolsó szó... – Illúzió volna azt hinni, hogy emberi ismereteket egyszer és mindenkorra rendszerezni lehet.

Pars pro toto

Mindkét tizedes osztályozás tudományfelosztása a 19. század utolsó negyedének általánosan elfogadott nézeteire támaszkodik. Hiába a megannyi átalakítás, ez annyira a dolgok lényegét alkotja, hogy változtathatatlan. Ebből következően az új ismereteket egy olyan rendszerben kell föltárni, mely azoktól alapvetően különböző elvek szerint épül fel. Vagy ahogy Einstein a kérdést megfogalmazta: Lehet-e tézist készíteni a liszt ismerete nélkül?

A tartalmi föltáráshoz használt ismérvek mindig tudományág, ismeretkör alárendeltjeként találhatók meg. Gyakran előfordul azonban, hogy a dokumentum több aspektusból szól tárgyról, függetlenül attól, hogy az ismeretek mely „hagyományos” tudományhoz tartoznak. Így a tárgy elszakad az ismeretkörtől és elsődlegessé válik. A tudományhoz való tartozásnak már nincs meghatározó szerepe. A könyv témája legyen például az arany, s szóljon az ércképződéstől egészen az emberi civilizációval való kapcsolatáig mindenről. Ebben az esetben a tárgy tartozhat: a földtudományhoz, kémiához, bányászathoz, orvostudományhoz, mérnöki tudományokhoz, közgazdaságtanhoz, művészetekhez, történelemhez stb. Mindkét osztályozás viszont azt követeli meg, hogy valamely tudomány vagy nem túl nagy számú tudományok részeként legyen a téma föltüntetve.

Ugyancz a probléma akkor is, ha a tárgyunk több, esetleg valamennyi tudományág összetevője, ill. az ismeretkörök valamely szempontból történeti leírása. – Az emberi tudást rendszerezni akaróknak mindig gondot okozott a matematika és a logika. A TO rendszerében is nehéz volt az elhelyezésük, és besorolásuk semmit nem oldott meg. Mert hiába a természettudománnyal alkot egy főosztályt (5) a matematika, a tudományok majd mindegyike művelhetetlen nélküle. (Gondoljunk csak a matematikai modellekre!) Századunkban egyre-másra tűnnek föl a hasonló ismeretágak: kibernetika, rendszerelmélet stb.

Egy igen fontos variáns az, amikor a tárgy nem egyes ismeretkörökhöz, hanem ismeretkörök együtteséhez tartozik. A dolog lényege veszik el, ha az egyes tudományágaknál külön-külön tüntetjük föl. A legjobb példa a „felvilágosodás”. Sorrolható volna a filozófiához, irodalomhoz stb., de egyikükhöz sem kizárólagosan. Nem véletlen tehát, hogy sem a TO, sem az ETO nem tartalmazza.

Összefoglalásként megállapítható, hogy ami nem az empirikus világhoz kötődik, hanem intelligibilis, annak kezelése mindkét osztályozásban nagyon esetleges. Azok az ismeretágak, melyeknek tárgya már maga is absztrakció eredménye, nem illeszkednek a rendszerezésbe. – De más a kor, s változnak az idők...

A múlt században, amikor az ifjú titán jelentkezett tanáránál a vázlatával, azt mondták neki: Fiatal barátom, végezzon el néhány kísérletet és írja meg. Ma ez így hangzik: Igazán eredeti gondolat! – Azt javasolnám, hogy vezessen be néhány új fogalmat, és írja meg...

Prokrusztész ágyai

Az első a tartalmi jegyek hierarchiába rendezése. A hierarchia két pár reláció a nem-faj (genus-species) és az egész-rész (totum-pars) alapján jön létre a két

osztályozásban. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy azok a fogalmak, melyek összetartoznak, de nem ilyen viszony van közöttük, hiányoznak. Mivel a TO és az ETO is az emberi ismeretek teljességét akarja reprezentálni, tartalmaz valamennyi fontos ismérvet. A tartalmi jegyeket tehát, függetlenül viszonyaiktól, hierarchiába rendezi. Pl.:

6	Alkalmazott tudományok	655	Könyvnyomtatás
65	Szervezés. Ügyvitelszervezés	655.1	Nyomdászat általában
651	Irodaszervezés		Nyomdák
654	Híradásügy. Távközlés	655.2	Betűk. Nyomóformák. Szedés
655	Könyvnyomtatás	655.3	Nyomtatás
656	Közlekedés és posta szervezés	655.4/5	Könyvkiadás, Kereskedelem
657	Számvitel		
658	Üzemgazdaság		
659	Reklám		

Két fontos tanulsága is van a példának. Egyrészt már meglévő, bővebb ismeretágakba kell sorolni mindent. Az is látható, hogy mit sem ér a briliáns logika ott, ahol enumerációval van dolgunk.

De most tekintsünk el az apró logikai botlásoktól és nézzük a nem-faj reláció problémáit. Amikor egy genus (nem) fölosztása megtörtént, a tartalmi föltárás nem biztos, hogy minden speciést (faj) föl tud használni.

Minden genus (nem) fölosztása több szempont alapján történhet. A jó osztályozás ezt ki is használja, így polihierarchikus lesz, ahogy a könyvtárnok műve is. De a sok szempont közül melyek a leglényegesebbek, amelyek alapján a fölosztás elvégzendő? A fölosztások egymásutánja alárendeltséget eredményez független szempontok esetén is. Pl.: Az emberek csoportosítása először nemük, majd koruk alapján történt. Az így kapott rendezés hierarchiát mutat, pedig a szempontok függetlenek egymástól.

A másik ágy a tízes fölosztás mechanikus alkalmazása. Nem minden osztható ugyanis tíz részre. Van, ahol többre volna szükség, míg máshol kevesebb is elég. A százas és az ezres fölosztás csak helyileg alkalmazva. A „helyhiánynak” az a következménye, hogy eltolódnak a hierarchiaszintek. A kollaterális viszonyú fogalmaknak a legkilátástalanabb a helyzetük.

A tartalmi jegyek összekapcsolása

A komplex tudattartalmak többféleképpen is kifejezhetők az ETO-ban. Az egyik módja, a főtáblázat valamely fogalma mellett a már említett alosztások alkalmazása. Ebben az esetben fölfoghatók differencia specificaként. Pl.:

- (439) Magyarország – Földrajzi alosztás
- (091) Történelmi tárgyalásmód – Formai alosztás
(Magyarország története azonban nem lehet (439) (091).)

A másik lehetőség az ismérvek logikai összekapcsolása. Két művelet használható ehhez: A konjunkció, aminek viszonyítás az ETO-beli neve (jelei : és ::), valamint az alternáció, amit az ún. összekötés (+) és az ún. összefoglalás (/) valósít meg. A konjunkció lehetőséget teremt arra, hogy az ismérvek együttes érvénye egy új entitást hozzon létre, amely már nem a kiinduló elemek egyszerű együttese. Pl.:

73 Szobrászat

72.04 Építészeti részletek és kiképzések, díszítések, ornamentika

73:72.04 Épületek szobrászati díszítése

73.034.7 : 72.033.5.04 Gótikus épületek barokk szobordíszítése

de 73:72.04 Épületszobrászat

Mivel az ETO-ban nincs „épületszobrászat”, ez a művészeti ág csak így összetételként alkotható meg; és vagy az építészet, vagy a szobrászat felől kereshető vissza. A homonímia miatt a két téma keveredik.

A műveletek hatókörének meghatározása csoportképzéssel történik (jele []).

Az osztályozó ismérvek jelölése

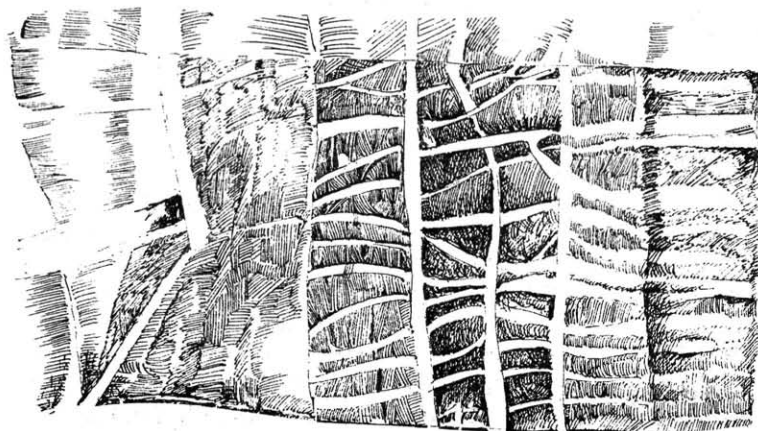
Az ismérvek jelölésére arab számok használatosak, ahol a helyiértékek a hierarchiaszinteket, a fogalom specifikusságát mutatják. A többszöri változtatások hatására ezt az elvet már nem követi az ETO. Pl.:

1 Filozófia

15 <nincs betöltve>

159.9 Pszichológia

Az eredeti változatra is jellemző azonban, hogy a tízes fölosztás mechanikusága miatt a hierarchia jelölése is esetlegessé válik.

Az alosztásokban felsorolt fogalmak elkülönítését az indokolta, hogy más fogalmak módosítása a szerepük. Eltér azonban ugyanazon fogalom jelölése, ha az maga a téma, vagy ha módosító szerepe van. Pl.:

A Magyarországhoz kapcsolódó témák jelölései egyaránt lehetnek a (439), 908.439, 914.39, 943.9 kezdetű számok.

A speciális alosztások jelölése ugyanazokkal a jelzetekkel történik. Ebből következően az egymástól teljesen eltérő ismérveknek ugyanaz a jele.

Megjegyzések

Bárhogy szépítjük is a dolgot, a TO és az ETO is az angolszász kultúrához kötődik. Jól mutatja elfogultságát a nyelvek hierarchiája:

- = 20 Angol
- = 30 Német
- = 40 Francia
- = 9 Keleti és egyéb nyelvek
- = 945.11 Magyar

A nyugati civilizáció tudományosságának segédeszközeként készült; a témák elhelyezése, föltártsága stb. híven mutatja azok súlyát.

Az ismeretágak fogalomkészletének nagysága természetesen nem azonos, de a tíz főosztály kidolgozottsága ezen túlmenően is különbséget mutat.

A természettudomány (5-ös főosztály) és az ún. alkalmazott tudományok (6-os főosztály) fogalmi jóval több, mint a felét alkotják a fogalomkészletnek. Ami nem túl hízelgő az összes többi tudományra nézve. Nem véletlen tehát, hogy manapság elsősorban a műszaki könyvtáraknak ajánlják az új kiadást.

A legutóbbi időkig a FID gondozta az ETO-t. Nagy nemzetközi tudományos háttérrel fejlesztette, módosította, majd az elkészült újabb változatot kiadta. Ennek köszönhetően széles körben elterjedt. 1992-ben azonban az ETO egy konzorciumhoz (UDCC) került. Ez a cég jelentette meg a legfrissebb rövidített változatot. A teljes ETO kiadását viszont fölfüggesztette. Ez azt jelenti, hogy a generalizáló és individualizáló osztályozás feladatainak együttes ellátása is szünetel. Ha a teljes ETO fejlesztése is leállt és az ismeretek változásának beépítése elmarad, akkor a tudományoktól való elszakadás egy idő után megfordíthatatlanná válik. Ami azt eredményezi, hogy egyre alkalmatlanabb lesz az ismeretek reprezentálására.

A kettős funkció nehézségeit a hazai szakkönyvtárak is észlelték. Mára már valamennyiük alkalmaz az ETO mellett vagy helyett más információkereső nyelvet is. Ezek elsődlegesen a föltárt szakterületekhez kötődnek, és az intézmény profilja által meghatározott tartalmi és formai szempontokat is tükrözik. A gyakorlat tehát messzemenően alátámasztja a UDCC döntését.

A folyamat könnyen magyarázható volna a generalizáló és az individualizáló

funkciók szétválasztásának szükségszerűsége alapján. Ezen túlmenően levonható azonban néhány következtetés, ami nem hagyható figyelmen kívül:

- Egyre több szakterület jön létre és a régiiek fogalmai is nagymértékben gyarapodnak, változnak. Beépítésük az ETO rendszerébe nem problémamentes.
- A fogalmak közötti szemantikai kapcsolatokat az ETO hierarchiája esetlegesen mutatja. Nem minden esetben járul hozzá a fogalom definiálásához (genus-species, totum-pars).
- Egy téma leírása összeállítható az ETO ismérveiből a két művelet alkalmazásával. A műveletek fölhasználása azonban az osztályozás rendszeréből következik és általa meghatározott. Ezért ugyanazon ismérveknek a dokumentumokban meglévő kapcsolatai nem mindig esnek ezzel egybe.
- A dokumentumok ETO jelzeteit a fölhasználók nem értik. Sem az egyes jelzetelemeket, sem a jelzetszerkesztési szabályokat nem ismerik. Tüneti kezelést jelent tehát a betűrendes mutató, melynek használatával a szurrogátum is csak közvetetten hozzáférhető.

Az ETO rövidített kiadása azonban biztosítja a folyamatosságot, s ezzel lehetővé teszi a már földolgozott hatalmas mennyiségű anyag kezelését, fölhasználását. Teljességre törekvően felsorolja a nagy tudományterületeket és a hozzájuk tartozó átfogó fogalmakat. Ezzel hozzájárul a sokféle ismeret közötti eligazodáshoz. A UDCC a rövidített változat preferálásával az ETO generalizáló jellegét erősíti. Mivel ilyen szerepben a problémák jó része súlyukat veszti, a tudományok közötti generikus elhelyezés földadatára könnyen áttekinthető rendszerével hatékony eszközként használható. Ilyen alkalmazási területek lehetnek elsődlegesen az általános gyűjtőkörű könyvtárak, valamint az információcsere.

Csfk Tibor

Trendek az egyetemi könyvtárépítésben

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma 1994. december 13–14-én Debrecenben könyvtári szemináriumot tartott a fenti témában és az alábbiakban fogalmazta meg állásfoglalását és ajánlásait.

1. A felsőoktatási könyvtárak épület adottságait elemző felmérésekkel is alátámasztva megállapítható, hogy

a) A ma működő egyetemek közül csak 4 egyetem számára épült önálló könyvtár, beleértve az ELTE Könyv-

tár múlt századi építését is. Az európai egyetemi könyvtári építkezések az 1960-as, 1970-es években mentek végbe, így több évtizedes nagyléptékű lemaradásunk felszámolása erőteljes fejlesztési programmal valósítható meg.

b) A felsőoktatás könyvtár-épületei többnyire alkalmatlanok a könyvtári funkciók ellátására, túlzásúfoltak, korszerűtlenek, továbbá nem képesek sem az olvasók, sem az új technika ergonomiai szempontoknak is megfelelő befogadására.

c) Az épület-ellátottság elégtelensége miatt a felsőoktatási könyvtári rendszer döntően zártpolcos, a könyvtári állomány kb. 5%-a férhető hozzá szabadpolcos elrendezésben, fejlett országokban ez 80–95% között van.

d) A művelődési tárca 1984. évben kiadott irányelvei szerint a beiratkozott hallgatók 10%-ának kellene olvasóhelyet biztosítani, az egyetemi könyvtárak e normatívának jelenleg sem felelnek meg, a hiány kb. 2000 olvasói ülőhely.

2. A felsőoktatás-fejlesztési törvénytervezet most folyó koncepcionális munkálatai már jelzik a könyvtárakkal és szolgáltatásaikkal szembeni igényeket, a könyvtári és információellátást európai színvonalon biztosító fejlesztési törekvéseket.

A felsőoktatási könyvtári infrastruktúrával szemben növekvő követelményeket támaszt

- a hallgatói létszám növekedése,
- a képzési formák és rendszerek átalakulása, ú.m. távoktatás, nyitott képzés, felnőttek folyamatos képzése, felsőfokú előképzés, felsőfokú szakképzés, áthallgatás, átjárhatóság, kredit-rendszer stb.,
- önálló tanulmányi munka erősítése,
- kötelező óraszám csökkentése,
- tudományos kutatómunkára felkészítés,
- PHD.

3. A könyvtárak működési feltételei közül ezúttal csak az elhelyezés, az épület adottságok területén adódó legfontosabb feladatokra, kívánatos fejlesztési célokra hívjuk fel a fenntartók és a főhatóság figyelmét.

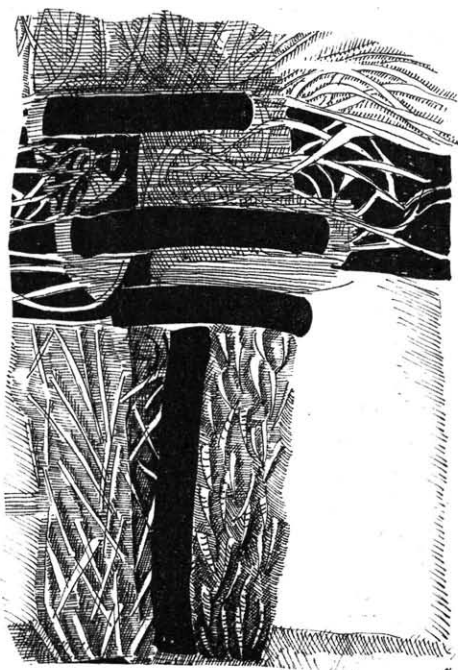
a) Az oktatást-kutatást közvetlenül támogató és befolyásoló könyvtári

infrastruktúra fejlesztését **funkcionálisan épített, átépített könyvtárépületekkel** kell megvalósítani a felsőoktatási épületek rekonstrukciója, illetve új beruházások tervezése és megvalósítása során.

b) Az ezredfordulóig, illetve azt követően a hallgatói létszámmal, ill. annak változásával arányosan, az európai normatívákat megközelítő **olvasói férőhely gyarapítással** javítani kell az oktatás-kutatás könyvtári ellátását. (Jelenleg 1:6 a könyvtári férőhely-hallgató arány a BLA ajánlása szerint.)

c) A könyvtárak rekonstrukciója, új könyvtárak építése során el kell érni, hogy növekedjék a **szabadpolcos olvasóterek** területe; a **raktári terek** bővítésével és **nyitottá tételével** a dokumentumállomány minél nagyobb része közvetlenül váljék hozzáférhetővé.

d) Kívánatos az 1 olvasói ülőhelyre jutó terület növelése az önálló tanulmányi munka minőségi feltételei-

nek biztosítása érdekében. (Szabados olvasóteremben 1 ülőhelyhez 10 m² az ajánlott terület.)

4. Az EKK szükségesnek tartja, hogy fenntartók a könyvtár-épület bővítési igényeiket a Felsőoktatás fejlesztése programban intézményenként határozzák meg. Az EKK előzetes becslései szerint 60–70 000 m² könyvtár-épület bővítésre van igény.

A tanácskozáson megjelentett igények messzemenően visszafogottak. A realitások három tényezőt tükröznek: a könyvtárak vezetői tisztában vannak a gazdasági, pénzügyi lehető-

ségek korlátaival; jól tudják valamennyien, hogy a növekvő hallgatói létszám fogadásához tanulmányi épületeket, kollégiumokat kell építeni; ugyanakkor a legtisztességesebb szándékkal viselik azt a szakmai felelősséget is, amely rájuk hárul a könyvtári és információs szolgáltatóképesség fenntartása és fejlesztése céljából.

Az EKK úgy véli, hogy a felsőoktatás fejlesztési programja csak akkor lehet eredményes és hatékony, a hazai felsőoktatás úgy zárkozhat fel az európai színvonalhoz, ha funkcionálisan korszerű könyvtári infrastruktúra támogatja.

Referenz kérdések és az olvasói igények változásai

Az MKE Olvasószolgálati Szekciója a fenti címmel rendezett szakmai vitát a múlt év végén Székesfehérvárott. Az itt következő sorok ott hangzottak el hozzászólásként, megadott időkeretek között. Ez a körülmény, ha nem is menti, de talán magyarázza az eszmeifuttatás szaggatottságát és vázlatosságát.

Kilindulópont:

A társadalom információs igényei jéghegyhez hasonlítanak

A könyvtárban mi ennek csak csekély részével találkozunk; az ott megfogalmazott információs kérdésekkel. A válaszra váró kérdések óriási tömege számunkra láthatatlan marad, következtetni azonban tudunk a nagyságára és jellegére a könyvtárban látható rész nagyságából, formájából és megmozdulásaiból. Talán fokozottabban kellene figyelniük rá.

Az embereket törekvéseik tárgya jellemzi a legjobban – vélte a moralista. Megkockáztatom: kérdéseik tárgya is. Sőt: maga a társadalom is jellemezhető kérdései tárgyával, intenzitásával, minőségével.

Ha az egyes emberekben naponta felmerülő kérdések számát egy készülék mérni tudná, naponta nem millió, hanem milliárdszámra regisztrálhatná. S ha azt is mérni tudnánk: a megfogalmazott kérdésekből hányat képesek a válaszra szorulóknak jól artikulálni, hány jut el megfelelő helyre és hány kap megfelelő választ, akkor rádöbbenénk arra, hogy az „információs társadalomnak” nálunk csak a szükséglete alakult ki, de kérdezési kultúránk és humán információs infrastruktúránk szintje szánalmas.

Első észrevétel: A jéghegy megmozdult és megemelkedett alattunk

Bármelyik gyakorló könyvtáros tanúsíthatja: a könyvtárakban jelentkező tájékoztatási igény a 80-as évek végétől korábban soha nem tapasztalt mértékben megerősödött.

A jelenség szükségszerű. Kérdés ott keletkezik, ahol az egyén a választás lehetősége, avagy kényszere elé kerül.

Természetesen nem csak a politikai választásokra gondolok, sőt elsősorban nem is arra. Az élet számtalan területén megjelent a választás lehetősége vagy kényszere, gyakran mélyen belenyúlva az egyéni sorsokba. A családfelelősséget kénytelen választani, a szülők iskolát választhatnak, a pedagógusok tankönyvet... A szegényeknek meg kell találniuk azt a helyet, ahol legolcsóbban adják a csirkeleveset, a gazdagoknak azt a bankot, ahol a legmagasabb jutalékot fizetik. A boldogulás egyre nagyobb mértékben függ a pontos információtól.

Az információs szükséglet dagálya a könyvtárakba is begyűrűzik. Mármost azokba a könyvtárakba, amelyek képesek az olvasók kérdéseire válaszolni, az olvasók információs igényeit kielégíteni. A Kádár-korszak utolsó másfél évtizedében a közművelődési könyvtárak működési feltételeinek minden tárgyi mutatója évről évre emelkedett, az igénybevétel viszont stagnált vagy visszaesett. Most a talpon maradni képes könyvtárakban (miközben tragikusan romlanak működési feltételeik) évről évre növekszik az információért jelentkezők száma.

Második észrevétel: A jéghegy megbillent alattunk

A közművelődési könyvtárak tájékoztatási gyakorlatában a humaniorák voltak túlsúlyban, a praktikumok – ha elvileg hangoztattuk is fontosságukat – a perifériára szorultak. A közművelődési referenzszolgálat igazi kliense a homo sapiens volt és nem a homo practicus. A gyakorlati életben való eligazodás kérdéseit az olvasók nem tették föl – mert úgy vélték, hogy a könyvtár ezekre nincs felkészülve –, és mivel nem tettek föl ilyen kérdéseket, a könyvtárak valóban nem készültek föl rájuk.

A társadalmi változások következtében a valós életben méginkább a homo practicus kérdései kerültek előtérbe. A gyakorlati (közérdekű, közhasznú, polgári) kérdésözön olyan mértékben áramlik be könyvtárainkba, amilyen mértékben a zsillipet előttük felhúzzuk. A fővárosban pl. a Szabó Ervin Könyvtár Közhasznú Információs Szolgálat, miután átvette a posta Különleges Tudakozóját, némelyik nap közel ezer ilyen jellegű kérdést kap. (Többet azért nem, mert a négy telefonkészülék mellé csak két munkatársra futja a költségvetésből, így a hívások nagy része hiába villog. De hány – a címzetthez meg nem érkező – kérdés villog még társadalmunkban!)

A humaniorák terén az információs igények intenzitását csak a pedagógusok új buzgalma növeli (erről később), a gyakorlati kérdések özönét azonban a polgárok életének sűrűsödő problémahelyzetei hozzák létre. S a közkönyvtár talán éppen a közérdekű tájékoztatás vállalásával találja meg a könyvtári tájékoztatás

rendszerében azt a sajátos szerepkört, melyet rajta kívül semmilyen más könyvtár nem tölthet be.

A homo practicus igényei

A gyakorlatinak (közhasznúnak, közérdekűnek, polgárinak) nevezett tájékoztatói kérdések mögött különböző társadalmi helyzetű rétegek különböző kérdései húzódnak meg.

A legáltalánosabb és a közkönyvtárakban is spontánul jelentkező szint: a középréteg, az átlagpolgár mindennapi életének kérdései. Ezek az igények jelentkeznek legelőször és a leglátványosabban. S bár a kérdések köre a kórházak címétől a valutaárfolyamig, a jogszabálytól a kutyakozmetikáig terjedve szélesebbnek látszik a tenger vizénél, mégis kimarad e szintből két réteg: a „fent” és a „lent” világa.

Vannak közkönyvtárak, melyek tudatosan vállalják az üzleti, vállalkozói körök információigényeinek szolgálatát. Valós és meghatározóan fontos igényekről van szó, kielégítésüknek könyvtárpolitikai jelentősége is van – de a feladat nagyobb annál, hogysen az előbb vázolt „polgári” szolgáltatások egyszerű bővítésével megoldható lenne. Az erők tudatos átcsoportosítását kívánja meg.

Ugyancsak külön feladatvállalást jelent, ha a könyvtár a perifériára szorult, hátrányos helyzetbe került polgárok létfontosságú, de a könyvtár küszöbéig általában el sem jutó kérdéseire is válaszolni akar. Igaz, hogy a passzív „polgári” tájékoztatás is előrelépés a könyvtár szociális szerepvállalása terén, de a rejtőkódú igényekhez képest csak szerény lépés.

Mitévő legyen hát a könyvtár? Elégítse ki az ajtón dörömbölő „polgári” igényeket, vagy könyvtárpolitikai megfontolásból helyezze előtérbe fontos társadalmi rétegek sajátos igényeit, avagy szociális lelkiismeretére hallgatva forduljon a leginkább rászorulóknak felé?

Természetesen nem merészkedem arra, hogy a kérdés feltevésén túl választással kísérletezzem. De a napi gyakorlat nem ilyen toleráns: választ követel.

A homo ludens igényei

A drámai kérdések után tegyünk pihentető kitérőt; lépünk be a racionális szükségleten túlcserdülő, játékos kedvű kérdések körébe!

A tájékoztató könyvtárosokat mindig is bosszantották a keresztrejtvényfejtők (talán, mert némely területen felkészültebbek voltak), de azért a könyvtár elképzelhetetlen volt nélkülük. Most a rejtvény- és feladványfejtés kevesek szellemi sportjából tömegek szerencsevadász szenvedélyévé vált.

Hosszan lehetne azonban elmélkedni, hogy milyen társadalmi változások összjátéka hozta létre ezt a nemzeti sportot (mely némi egyéni leleményre, a szerencsében való korlátlan bizakodásra épül, s a legkülönbözőbb dolgokat reklámoz.) Elmélkedésünknek azonban fontos tárgya is van: a kvázi-információs kérdések másik, nagyobb tábora, az iskolai oktatás által kezdeményezett, s a könyvtárakban lecsapódó kérdések.

A homo studiosus igényei

Az Olvasószolgálati Szekció most kezdeményezett vizsgálata (melynek során a közkönyvtárak tájékoztatói tevékenységét kívánják felmérni) megcáfolhat vagy megerősíthet, de már most is megkockáztatom: a közkönyvtárakban feltett tájékoztatói kérdések legnagyobb csoportját az oktatási intézmények által indukált kérdések alkotják. Így volt ez korábban is, napjainkban pedig még erőteljesebben növekszik az iskolák által adott feladatok tömege.

Ennek több oka van. Az általános és a középiskola esetében egyrészt beértek, másrészt felerősödtek a nyitottabb oktatási módszerek. Úgy vélem: a könyvtárakban évről évre lecsapódó kérdések alapján meg lehetne írni az iskola kérdéskultúrájának történetét. Jelenleg az iskolai gyakorlat fellépett az első lépcsőfokra és ráérezett arra, hogy „kérdezni jó”. De még bizonytalan a második lépcsőfokon, s nem érzi igazán, hogy csak „jól kérdezni jó”. Ma még nagyon sok olyan kérdést hoznak a gyerekek a könyvtárakba, melyek az ismeretszerzési folyamat (és az ismeretszerzést tanulási folyamat) teljes félreértéséről tanúskodnak. A meghatározó azonban mindennek ellenére mégis csak az a tendencia, melynek során az iskola egyre intenzívebben igényli a könyvtár tájékoztató szolgáltatását.

Más a helyzet a felsőoktatással. Itt a közkönyvtárakkal szemben támasztott igények nem egyszerűen növekedtek, hanem robbantak. A felsőoktatás változásai (hallgatói létszámnövelés, új szakok felfutása, taneszközök elavulása) a könyvtári infrastruktúra erőteljes növelését követelték volna meg, ez azonban elmaradt. (Csak tervekben és projektekben él.) Ennek következtében az utóbbi években a hallgatók részéről eddig soha nem tapasztalt dokumentum- és információigény zúdult rá a közkönyvtárakra.

Tény, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók ellátásában az egész világon igen aktívan vesznek részt a városi könyvtárak ott is, ahol fényűzően gazdag egyetemi könyvtárak működnek.

A közkönyvtárak tehát itt és most nem tőlük idegen feladatot kaptak. A hallgatók igényeivel, így referenz igényeivel is a közkönyvtárakban perspektivikusan is számolni kell. Súlyos helyzetet teremt viszont, hogy a megoldandó többletfeladathoz a közkönyvtárak nem támogatást kaptak, hanem – rejtett-nem rejtett – erőforrás elvonást.

Befejezésül

Úgy tűnik, társadalmunk többé-kevésbé hajlandó elfogadni a humán informatika eszméjét, szükségességét. Talán, ha egyértelművé tesszük, hogy e szépen hangzó kifejezés gyakorlati megvalósítására a könyvtár a legalkalmasabb (mint az állampolgárok tájékoztatásának már bevált intézménye), akkor a társadalomtól nem csak elvárásokra számíthatunk, hanem az ehhez szükséges segítségre is.

Katsányi Sándor

Hagyomány és megújulás

Helytörténeti-helyismereti tevékenység a Budapest Gyűjteményben

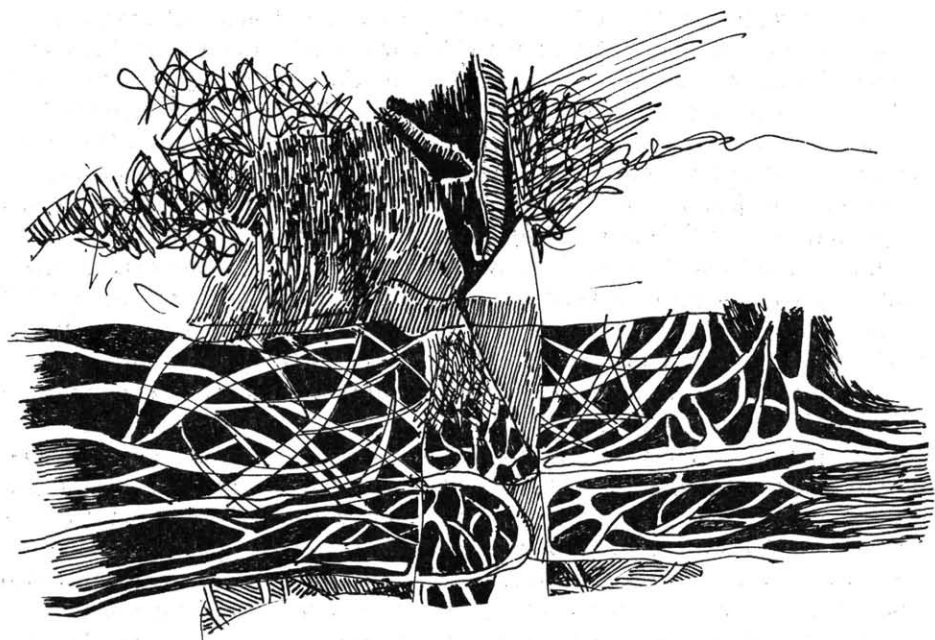
Hagyomány és megújulás: belátom, kicsit megkopott és ráadásul a folyamatos és zökkenőmentes fejlődés csalogó látleletét keltő fogalompárt választottam referátumom főcíméül. Mégis úgy vélem, ezek a kifejezések alkalmas kulcsszavak lehetnek egy olyan gyűjteménnyel kapcsolatban, mely annyi szállal kötődik mind a főváros, mind pedig a könyvtár múltjához, és ha mondandóm középpontjában elsősorban ez utóbbi néhány mozgalmas év fontosabb jelenségei, kisebb-nagyobb horderejű változásai állnak.

A tradíciókra való utalást indokolja az ünnepi alkalom is. Amikor a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kilencven évére emlékezünk, rögtön hozzá kell gondolnunk a Budapest Gyűjtemény nyolc évtizedes történetét is – feltéve –, hogy az 1912 és 1914 közötti különgyűjteménnyé szervezést választjuk határkőnek és eltekintünk a várostörténeti-városigazgatási könyvegyüttes kialakulásának a múlt századba mélyen visszanyúló előzményeitől.

Az egymást váltó könyvtárosnemzedékek szellemi és tárgyi hagyatéka szerves része a maiak munkálkodásainak. A kontinuitás jól nyomon követhető a rendkívül értékes, és – a kisnyomtatványokkal, plakátokkal, fényképekkel együtt – lassan félmillióra duzzadó dokumentumállományban, az egyes részeiben a századelőn kialakult megoldásokat őrző feltárápparátusban és a lényegyet tekintve már az induláskor körvonalazott alapfeladatokban és tevékenységi körökben. A muzeális, a tudományos és a közművelődési jellegű, továbbá a közigazgatás információs háttérbázisaként és a helyismereti könyvtárosság módszertani központjaként felvállalni szándékolt tennivalók kiterjedésében, értelmezésében, értéksorrendjében azonban már jelentősebb eltérések, hangsúlyeltolódások voltak tapasztalhatók az idők során, miközben természetesen változtak a megvalósítás módszerei, eszközei is.

A nyolcvanas évek második felétől megfigyelhető megújulási törekvések három, részben összefüggő forrásból eredtek: az immanens szakmai szempontok újragondolásának szándékából a szolgáltatások minőségének javítása érdekében; az alakuló társadalmi és a könyvtári környezet közvetítette új kihívásokból; végül a működés pénzügyi, személyzeti és technikai feltételeinek vegyes előjelű, de azért mindent számba véve negatív szaldójú módosulásaiból. Belső önkorrekciók készletéből és az alkalmazkodás kényszereiből – ha sarkítva kívánjuk kifejezni a fő mozgatórugókat.

1986–87-ben az addigi gyakorlatot számos ponton megkérdőjelező, kritikus hangvételű vizsgálódások és élénk viták folytak a gyűjteményen belül. A műhelyproblémák mögött valójában a Budapest Gyűjtemény tudományos karakterének hangsúlyozása és szembeállításra húzódtott a közművelődési jelleggel szemben,

ennek megfelelően ütköztetve a hagyományok közül a harmincas évekre és a hetvenes évekre jellemző feladatvállalásokat, módszereket és stílust, fogalmi szinten pedig a történettudományt és az urbanisztikát a helytörténetírással és a helyismerettel. A kutatás érdekeit előtérbe helyező koncepciót egy használói igényekre irányuló gyorsfelmérés is alátámasztani látszott.

A változtatás szándéka elsősorban a gyűjteményépítést és még inkább a bibliográfiai tevékenységet érintette. Mindkét területen a (dokumentumok ill. bibliográfiai tételek) válogatásának esetlegességeit, bizonytalanságát, szubjektivizmusát érte bírálat. Az elemzések során megkísérelték pontosítani a „budapestiség” fogalmát, ami a magyar fővárosnak az ország életében betöltött sajátos szerepéből fakadóan nem is olyan könnyű feladat, és nem csupán formális gyűjtőköri, illetve adatfelvételi definíciókat, hanem számos kényes gyakorlati döntést követel. A szerzeményezésben és bibliográfiai tételek válogatásában a teljesség elvét felváltotta a történettudományos forrásértéken és az információtartalom mérlegelésén alapuló szelekció. A gyűjtésből például csaknem teljesen kiszorultak a szépirodalmi művek, a bibliográfiákból pedig az alacsony információs értékűnek és redundánsnak ítélt napilapközlemények, és számos egyéb típusal is csökkent a feldolgozott kiadványok köre. Megszűnt az ikonográfiai figyelés is. Bővítést jelentett viszont a gazdaságtörténeti, nemzetközi várostörténeti, urbanisztikai és az agglomerációra vonatkozó irodalom hangsúlyosabb jelenléte, továbbá, hogy a bibliográfiai anyagfelvétel nem korlátozódott többé a gyűjtemény állományára, hanem kiterjedt a különféle szakkönyvtárakban fellelhető tudományos részterületi folyóiratokra is.

A szemléletváltás tükröződik a szerkesztés során harmadára karcsúsodott 1984–85-ös bibliográfiában és a jelenleg nyomdai előkészítés alatt álló 1986–

1990-es kötetben is. Hozzá kell tenni, hogy a módosításokban az elvi megfontolásokon kívül a nyomdaköltségek mérséklésének szándéka és a személyzet létszámának kényszerű csökkentése is szerepet játszott. A romló feltételek között is – melyek egy időre a kurrens bibliográfiai munkálatok felfüggesztését is kényszerítették – tovább folyt a Budapest története képekben 1493–1980 című ikonográfia soros részeinek kiadása (mutatókötetet az idén került ki a sajtó alól), újabb fejezetek jelentek meg *Bél Mátyás* Notitiájából, színvonalas várostörténeti tanulmánykötet az 1838-as pest-budai árvízről, és alkalmi kiadványok emlékeztek meg Buda törököktől való visszavívásának évfordulójáról. Alapos előkészítés után és a továbbképzést szolgáló forrástani, történeti és városszociológiai előadássorozat kíséretében megindult és igen eredményesen haladt az 1950 és 1980 közötti időszak irodalmának retrospektív feltárása. (A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával a jövő év elején kezdjük meg a gyűjtés eredményeinek számítógépes adatbázissá szervezését.)

A külső kihívások egy része szorosan kötődik az 1988–89 óta tartó társadalmi-politikai folyamatokhoz. Tisztában vagyok azzal, hogy nem feltétlenül szerencsés – és rossz emlékeket ébreszthet – kulturális természetű jelenségeket közvetlen kapcsolatba hozni a politikai berendezkedésnek ezen a tájon a kelleténél sűrűbb változásaival, de a fordulatnak vitathatatlanul voltak olyan mozzanatai, amelyek pezsdítőleg hatottak a helytörténeti-helyismereti tevékenységre.

A fővárosi törvény és az önkormányzati választások után a helyi érdekképviseleti tevékenység és közigazgatás új tartalmakkal telttődött. Ha igaz az a megállapítás, hogy a korábbi időszakban a városi polgárból, miután szervezeteinek autonómiáját felszámolták, olyan *országlakó* lett, aki történetesen Budapesten él (Beluszky Pál megfogalmazása, *Tér és Társadalom*, 1992. 3–4. p. 22.), akkor igaz az is, hogy a vállalkozások nyomán legalábbis lehetőség nyílt arra, hogy a lakosság helyi intézményeken keresztül artikulálva érdekeit, ismét szerves viszonyba kerülhessen életviszonyainak lokális kereteivel. Nem véletlen tehát, hogy a városfejlesztés és helyi közélet kérdései az érdeklődés homlokterébe kerültek.

Megváltozott a kérdéskörrel foglalkozó nyilvánosság szerkezete is: nagy számban keletkeztek kerületi, városrészi lapok vagy a helyileg is megjelenő csoportérdekeket képviselő kiadványok. Az országos napilapokban Budapest-rovatok vagy mellékletek jöttek létre, több idegennyelvű lap született, amelyek nemcsak nevükben utaltak Budapestre, tömegesen termelődnek a városi kulturális vagy üzleti jellegű információs nyomtatványok, reklámanyagok. A Budapesti Negyed megszületésével a fővárosnak immár tudományos igényű várostörténeti szakfolyóirata is van.

A nyilvánosság tartalmi kereteit szabályozó adminisztratív korlátok és a belsővé vált cenzurális gátak leomlásával megszapordtak a múlt, különösen a közelmúlt újraértékelését célzó kutatások és publikációk a történettudományban és a zsurnalisztikában egyaránt. A modernizáció és a polgárosodás sürgetése a századforduló virágzó Budapestjének kultuszát erősítette, ugyanakkor az átalakulás során szembeszökővé vált negatív szociális folyamatoknak a századelő modernizációs kísérőjelenségeivel némi hasonlóságot mutató dilemmái is bizonyos érdeklődést keltettek e korszak története, s benne különösen a Bárczy-féle városvezetés szociális és kultúrpolitikai reformkísérletei iránt.

Sok új személy és csoportosulás lépett a helyi közelet szorítójába, közülük többen is – legalábbis működésük kezdeti szakaszában – nemcsak előképeket kerestek a városigazgatás korábbi időszakából, hanem körzetük aktuális állapotára vonatkozóan is kerestek adatokat.

A fővárosi törvény szokatlanul nagy önállóságot biztosított a kerületeknek, amelyek közül nem egy – kemény konfliktusokat is gerjesztve – élni is próbált e jogosítványokkal. Ennek természetes velejárója volt a helyi identitástudat megerősítésének szándéka, különös hangsúlyt kapott a korábban önálló helyhatósági jogú elődtelepülések emlékeinek (azon belül is az önállóságot kifejező jelképek, monumentumok) ápolása. Ez új lendületet adott a korábban honismereti mozgalomba tömörült helytörténeti csoportosulásoknak, gyűjtők és lelkes lokálpatrióták aktivitásának is.

Számos, korábban adminisztratív eszközökkel felszámolt vagy gleichschaltolt egyházi, oktatási, szociális és gazdasági intézmény kezdte meg ismét működését. A kontinuitás elszakadt szálainak újrafelvétele gyakran kezdődött az elődintézmények múltjának felidézésével.

A tulajdonváltás folyamata is lecsapódott a gyűjteményben, elsősorban a kárpótlás kapcsán fordultak sokan hozzánk adatokért. Az épületek, üzlethelyiségek privatizálása, átépítése, funkcióváltása gyakran követelt építészettörténeti kutatásokat. A város arculatának mind jobban érzékelhető átfarmálódása pedig – beleértve a közelmúlt ideológiai szimbólumainak és az életmódra utaló tárgyi világának fokozatos eltűnését is – a képi dokumentáció feladatát róta a gyűjteményre.

Végül minden kommentár nélkül csak utalnék arra is, hogy folytak előkészületek ebben a városban egy világkiállítás megrendezésére is.

Milyen hatásokkal volt mindez a gyűjteményben folyó szakmai tevékenységekre?

Mindenekelőtt a szerzeményezés gondjai növekedtek a hirtelen kiszélesedett kiadványkínálat nyomomkövetésében a könyvpiaci árrobbanás és a kötelespéldány-rendszer működési zavarainak ismert körülményei között. A kis példányszámú vagy félig-publikus, hivatali jellegű kiadványok esetében alternatív megoldásként közvetlenül fordultunk a kiadó szervekhez, körlevélben vagy személyesen kerestük meg az önkormányzatokat – némelykor igen eredményesen. A könyvek áráiról valamennyi kollégának vannak tapasztalatai, az azonban talán kevésbé köztudott, hogy a számunkra szintén igen fontos fényképek áremelkedése az utóbbi 5–6 évben ezer-kétezer százalékos arányt mutatott a különféle kategóriákban, míg az erre fordítható keretünk mindössze harminc százalékkal bővült. E tárgyban akadt ugyan néhány biztató kísérletünk a társintézményekkel (a Fővárosi Levéltárral, a Budapesti Történeti Múzeummal és a Magyar Fotográfiai Múzeummal) való együttműködésre, de ezek az akciók nem jelenthettek teljes körű megoldást. Az évek óta tervezett videógyűjtés megindítására pedig a professzionális körülményekhez szükséges anyagi eszközök híján a közeljövőben sem látszik esély, pedig az előzetes tájékozódások alapján úgy tűnt, hogy az érintett televíziós szerkesztőségek készek lennének műsoraik archiválási célokra történő átadására. (A Fővárosi Levéltár is „jegelni” kényszerül egyelőre hasonló elképzeléseit – a témába vágó tv-adások, dokumentumfelvételek videószalagjait

pedig közben az anyagihiány miatt újra felhasználják, a képi emlékek jelentős része örökre elvész az utókor számára.)

A várostörténeti érdeklődés megélénkülését jelzi a gyűjteményi anyag és szolgáltatásaink egyre intenzívebb használata. Az olvasóforgalom 1988 és 1993 között megkétszereződött, az igénybe vett dokumentumok száma százhetven százalékkal nőtt. A kisnyomtatványoknál és fényképeknél ez az arány négyszázötven százalékos. Az utóbbi adat ugrásszerű emelkedését részben a képi információ iránti tényleges igénynövekedés magyarázza, részben pedig az a tény, hogy a különbözőgyűjtemények új, önálló elhelyezést nyertek, ahol az eddigieknél igényesebben, szabadabban, több anyagrészt átböngészve válogathatnak a könyvtár látogatói.

Szám adatokkal ugyan nehéz volna alátámasztani, de érezhető bizonyos módosulás a használók összetételében és elvárásaik természetében is. A hagyományos „kutató” olvasótípus mellett, akit a rendszeres, elmélyült búvárkodás, rutinos könyvtárhasználat jellemez, és aki elsősorban megfelelő dokumentumokat, valamint nyugodt olvasási körülményeket igényel, egyre gyakoribbak azok, akik gyakorlatias céloktól vezetettve, alkalmyszerűen fordulnak hozzánk és gyors, pontos választ igénylő kérdéseket fogalmaznak meg. Ők többnyire nemcsak járatanabbak a források kezelésében, hanem lehetőleg közvetlenül a könyvtárostól szeretnék megkapni a kikutatandó adatokat vagy a szükséges dokumentum-másolatokat. Az ilyenfajta megkeresések egyre gyakrabban érkeznek telefonon vagy levélben és egyre többször külföldről.

A jelzett folyamatokkal összefüggésben a korábbiaknál is sűrűbben szerepelnek dokumentumaink a különféle kiállítóhelyeken, itthon és a nagyvilágban, kölcsöntárgyakként vagy az általunk szerkesztett történeti kiállításokon. Napi rutinná válik a sajtó és a filmes, televíziós stábok kiszolgálása.

Mindezek kapcsán tudatosulni kellett bennünk annak, hogy az állományunkban őrzött dokumentumoknak és az információknak bizonyos esetekben piaci értéke is van, és ezt a közléni engedélyezési díjakban és az alapszolgáltatásokon túlmenő irodalomkutatások, anyaggyűjtések honoráriumaiiban egyre határozottabban érvényesítjük is, sőt kísérletképpen teljes kiállításokat is készítettünk külső megrendelő részére. (Túlzás volna persze üzleti vállalkozásról beszélni, kiegészítő jellegű, illetve a többletmunkát kompenzáló bevételekről van szó.) Természetesen igyekszünk alkalmazkodni a finanszírozás új gyakorlatához is: kiadványaink megjelentetésében és a technikai fejlesztésekben fontos szerepet játszanak a különféle alapítványi pályázatokon elnyert összegek.

A budapesti vonatkozású publikációk mennyiségi növekedése és tartalmi színesedése, valamint a gyors információszolgáltatás iránti használói elvárások újabb korrekciókat sürgettek a feldolgozó tevékenységben. Egyfelől nem lehetett tovább halogatni az eszközök korszerűsítését, azaz a számítógépes adatrögzítésre való áttérést, másrészt a kialakításra kerülő adatbázisokban valamelyest oldani kellett a könyvbibliográfiákra és a sajtónyilvánosság korábbi állapotára érvényes szelekciós elvek szigorúságán.

1992 végétől kezdődően fokozatosan több – tartalmi oldalról öt, számítástechnikai-adatkezelési szempontból kettő, legszebb reményeink szerint pedig valójában egy egységes adatbázis építésébe fogtunk bele. Elsőként a kurrens repertorizálást gépesítettük. A háromszázötven féle forrásperiodika között ismét ott

találni a napilapokat, igaz az itt megjelent cikkeket továbbra is válogatva vesszük fel a bibliográfiai adatbázisba. A csupán hírértékű napilap-közlemények az MTI-tudósításokból és egyéb kiegészítő forrásokból (pl. önkormányzati kiadványokból) nyers eseményekre utaló információkkal együtt a kronológiai adatbázisba kerülnek. „Próbaüzemben” fut az ikonográfiai adatbázis, mely kettős funkció ellátására – a fotótár egyedi dokumentumainak és a nyomtatott művekben található képi ábrázolások nyilvántartására – készült. A bibliográfiai adatbázis a kronológiával, a fotótári gépi katalógus pedig a képanalitikával alkot egy-egy összekapcsolt rendszert közös indexfájlaik révén. Így tehát, amennyiben a használó nem kívánja keresését valamelyik tételtípusra korlátozni, mindkét típust (pl. bibliográfiai tételt és eseményleírást is) tartalmazó találati halmazhoz juthat.

A visszakeresés természetesen bármelyik releváns adatra lehetséges. A tartalmi feltárás fő eszközei a testületi, földrajzi, személy- és objektumnevekre, illetve évszám megjelölésekre bontott tárgyi indexek, valamint a köznévi formájú tárgyszavak ellenőrzött és kvázitezauruszba rendezhető készlete. A tételek egy átfogóbb jellegű témarendbe is besorolhatók, részben a generikusabb keresések miatt, de főképpen egy későbbi – esetleg válogatott retrospektív – könyvbibliográfia gépi úton történő szerkesztését megkönnyítendő.

Valamennyi adatbázisához kapcsolódik egy faktografikus alfunkció. A helyismereti információszolgáltatás sajátos céljaira kialakított ún. relációs adatállományban (az „ötödik” adatbázisban) a dokumentumokból kiolvasható tényjellegű összefüggések (pl. hely és objektum, objektum és alkotója, intézmény és működési helye vagy vezetője, épület és neves lakója stb. közöttiek) rögzíthetők a tárgyszóként felvett nevek között létrehozott, visszakereshető kapcsolatok segít-

ségével. Így a bibliográfiai tételek kikeresése, illetve a források kézbevétele nélkül is lehetőségessé válik néhány gyakrabban előforduló lexikális jellegű kérdés gyors megválaszolása.

Az adatbázisok kezelőrendszere TEXTAR, a fejlesztők (Nagy Anna és Gerő J. Péter) azonban az adatszerkezet kialakításakor tekintettel voltak a TEXTLIB-be való áttölthetőség szempontjaira, így talán arra is van remény, hogy valamennyi nyilvántartás egy egységes rendszerbe lesz majd gyúrható.

Bár a gépesítésnek (és az annak kapcsán felvetődő módszertani-szervezési problémák megoldásának) még csak a kezdetén járunk és a jelenlegi pénzügyi kilátások igen borúsak, mégis abban bízom, hogy a számítógépesítés terén előbb vagy utóbb további lépésekre is lesz lehetőségünk. Elsősorban a CD-technológia alkalmazására gondolok. Nem csupán CD-n forgalmazott nemzetközi urbanisztikai és történettudományi adatbázisok hozzáférhetővé tételére volna kíváncsi, hanem a digitális képrögzítés alkalmazása a szemünk láttára pusztuló dokumentumok megmentése érdekében. Sűrűn forgatott, már aukciókon sem beszerezhető múlt századi címtárak, mumifikálódott, érintésre porlandó újságok, számtalanszor reprodukált fotográfiák megőrzésére korszerű megoldás lehet keresőprogramokkal ellátott CD-archívum felállítása. (Közgyűjtemények közötti együttműködés keretében közösen hasznosított berendezések segítségével mindez talán nem is annyira utópisztikus elképzelés.)

Keressük tehát a megújulás eszközeit, éppen a Budapest Gyűjtemény hagyományos értékeinek továbbörökítésére. Hogy egyszerre lehessen megbízható dokumentum- és információlelőhely a különféle szakterületek fővárosi vonatkozásaival foglalkozó kutatók számára, és e kollektív emlékezet tápláló forrása mindazoknak, akik a várost, hol élünk rendeltetett, nemzedékeket összekötő otthonnak szeretnék érezni.

Sándor Tibor

Könyvtárak neve – nyelvi szempontból

Ha a könyvtárak országos címjegyzékét lapozgatjuk vagy egy-egy megyei telefonkönyvben keresgélünk, megállapíthatjuk, hogy sokféle szerkezetű intézménynevet használunk nap mint nap. Az akadémiai helyesírási szabályzat 11. kiadása 1984-ben jelentősen megváltoztatta helyesírásunkat azzal, hogy – a 187. pont szerint – a névben szereplő valamennyi elemet (nem szót!) nagy kezdőbetűvel íratja. Az érvényes, mindenki számára kötelező szabály ellen vétenek a név használói

a következő alakokban: *Dél-Alföldi Bibliotéka Könyvtár és Szaktájékoztató Központ; A Fővárosi Önkormányzat Jahn Ferenc Dél-Pesti Kórháza Orvosi Könyvtára; A Közép-Európai Egyetem Könyvtára*. Tudvalevő, hogy a kötőjellel összekapcsolt földrajzi névi szószszeretetelek együttesen számítanak egyetlen elemnek, tehát a *Dél* és a *Közép* szavak nagy kezdőbetűvel helyeznek, nem úgy íródna viszont a mellettük álló *-i* képzős melléknevek. Mivel azok már szófajváltáson mentek

át, csak kis kezdőbetűvel fogadhatók el, így: *Dél-alföldi, Dél-pesti, Közép-európai*.

Az utóbbi néhány évtizedben szemünk láttára vált nagyon sok szövszerkezet összetetté, mert időközben jelentésük megváltozott. Ilyenek például: *kutatóintézet, kutatóközpont, kutatócsoport, minősítőintézet* stb. Emiatt hibásak és javításra szorulnak az ilyen elnevezések, mint *A Debreceni Agrártudományi Egyetem Kutató Központja Könyvtára, A Cukoripari Kutató Intézet Könyvtára*.

Az akadémiai szabálygyűjtemény – melynek példaanyagát Fábíán Pál 1994-ben átdolgozta, korszerűbbé tette – a 138. passzusban megfogalmazza az összetételek írásmódját. E szerint ha a többszörös szóösszetétel hosszabb hat szótagnál, feltétlen kötőjel kell tennünk értelemszerűen az elő- és az utótag közé. Ezért elfogadhatatlanok többek között *A Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola Központi Könyvtára; Az Országos Állategészségügyi Intézet Könyvtára; Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára; A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vezetőképző Intézet Szakkönyvtára; A Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtár*. Ezeknek az írásmódját a következőképpen lehetne megváltoztatni: *A Kereskedelmi, Vendéglátó-ipari és Idegenforgalmi Főiskola Központi Könyvtára; Az Országos Állat-egészségügyi Intézet Könyvtára; Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára; A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vezetőképző Intézet Szakkönyvtára; A Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtár*.

A helyesírási hibát magukban foglaló neveken kívül meg kell még említenünk az olyan cégneveket, melyek nyelvhelyességi szempontból marasz-

talhatók el. A névadásban, tapasztalhatjuk, bizonyos névsablonok alakultak ki, melyek közül több jól használható és követésre méltó: *Reguly Antal Műemlékkönyvtár; A Fejér Megyei Szent György Kórház Orvosi Könyvtára; Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtár*. Nem minősíthetjük ugyanígy azokat az intézményneveket, melyekben a határozott névelő (*a, az*) nincs jelen, pedig a birtokviszony miatt csak úgy lennének szabályosak, például: *Öntözési Kutatóintézet Könyvtára; Szépművészeti Múzeum Könyvtára; Bajai Kórház Orvosi Könyvtára*. Tegyük ki a név elejére a szükséges névelőt a Nyelvművelő kézikönyv előírásának megfelelően: *Az Öntözési Kutatóintézet Könyvtára; A Szépművészeti Múzeum Könyvtára; A Bajai Kórház Orvosi Könyvtára*.

Ennél furcsábbak, zavaróbbak a nyelvművelők szerint azok a könyvtárnevek, melyek élén egy személynév áll, majd ezt követi a városi, megyei melléknév, például: *Az Albert Schweitzer Városi Kórház-Rendelőintézet Orvosi Könyvtára; Bródy Sándor Megyei Könyvtár; II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár*. A szórend és a nyelvtani viszonyok miatt azt hihetnénk, hogy létezik egy Albert Schweitzer nevű város, illetve Bródy Sándor, sőt II. Rákóczi Ferenc megye. Szükséges lenne tehát a fenti és a hozzájuk hasonló rosszul megszerkesztett neveket átalakítani, helyesbíteni.

A névadóknak most is sokkal nagyobb felelősséggel kell megalkotniuk azt a nevet, mellyel intézményük ország-világ előtt ismert lesz, melyet naponta többször leírnak, kiejtenek. Az igényes, érdeklődő intézményvezetőknek a szakemberek mindenkor készséggel segítenek jótanácsaikkal.

Bozsik Gabriella

A könyvtári menedzsment oktatásának alakulása Szombathelyen

Mi is az a menedzsment?

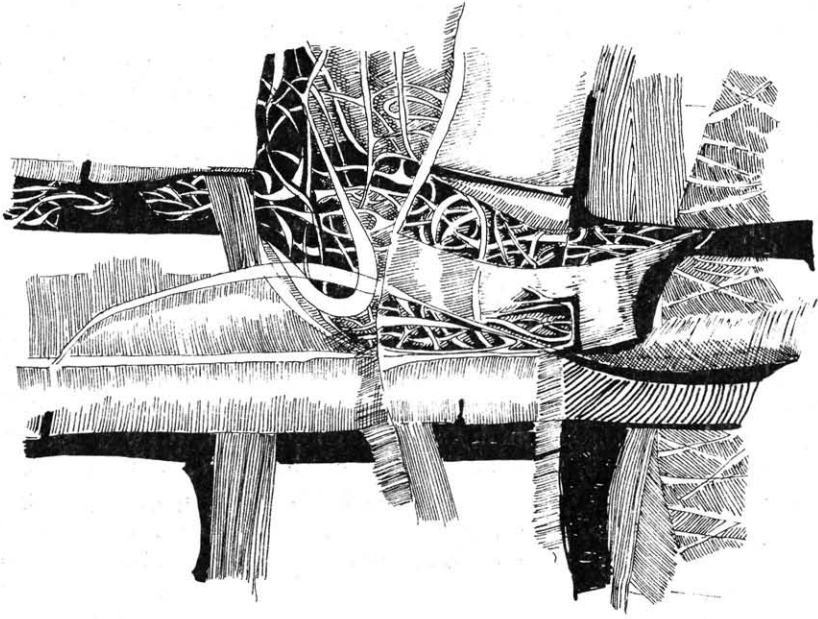
Számtalan megközelítése, értelmezése van a fogalomnak. A szakirodalom leggyakrabban folyamatnak vagy módszernek írja le, Peter Drucker az emberekkel való bánásmód tudományának vagy művészetének nevezi. „A management nem egy zsák technika vagy elemző szerszámok tára, hanem az emberekkel való bánásmód tudománya/művészete. Feladata, hogy képessé tegye az embereket közös, együttes teljesítésre úgy, hogy pozitívumaikat kiaknázza és negatívumaikat kioltsa.” Érdekes még megemlíteni Maurice Line egyik frappáns megfogalmazását. Szerinte „a jó vezető az, aki rávezet másokat arra, hogy hogyan vezessék, irányítsák saját magukat.” E megfogalmazások is azt mutatják, hogy milyen sokrétű a vezető feladata: módszereket, technikákat éppúgy magában foglal, mint magát a vezetés folyamatát, a vezetés funkcióelemeit. Sőt, ezen túlmenően még azt a pluszt is kell hogy adja, ami a személyiségjegyek és az emberismeret szerencsés ötvözetéből alakulnak és amit sokan vitatnak, hogy vajon tanulható-e a menedzsment, avagy erre születni kell.

Miért tanítunk menedzsmentet?

Kétségtelen, hogy számos olyan eleme, folyamata, módszere és technikája van a menedzsmentnek, ami nemcsak tanulható, de a mai világban egyenesen kötelező az ismerete, a készségek, képességek fejlesztése és alkalmazása. Sőt, nem csak abban az esetben, ha vezetői pályára készülünk. Hiszen éppen az ön-menedzselés, az önálló és felelősségteljes munkavégzés az, amit elvárnak a diplomás szakemberektől, úgy is mint önálló munkakört ellátó értelmiségitől, függetlenül attól, hogy vezető beosztásban dolgozik-e vagy sem. Ezt a tendenciát erősíti az egyre inkább terjedő project-menedzsment vagy az egyre gyakrabban alkalmazott célirányos feladatmegoldás.

Mit takar a könyvtári menedzsment?

Ezek után felmerül a kérdés, hogy a manapság oly népszerű menedzsmentet miért éppen mi tanítjuk, illetve, hogy miért tanítjuk mi is, hiszen erre számtalan intézmény és fórum vállalkozott már. Sok esetben joggal vetik a szemünkre, hogy sokkal kompetensebbek a témában, mint a Könyvtár-Informatika Tanszékek (KIT). A dilemmát még fokozza a tény, hogy a könyvtári menedzsment tulajdonképpen az általános menedzsment elemeiből építkezik, azt adaptálja a könyvtá-

rakra. Tágabb értelemben a non-profitképző intézmények oldaláról járjuk körül a témát. A menedzsmentet szemléletként is értelmezhetjük, mely áthatja a teljes munkavégzés folyamatát, a hatékonyságot, a gazdaságosságot és a minőséget állandóan szem előtt tartva. Így már specifikusan adott intézménytípusra és adott tevékenységrendszerre vetítve a sajátosságokat is tartalmazza az oktatás. Az IFLA és a FID 1983-ban Bécsben tartott egy konferenciát az információs szakemberek menedzsment oktatásáról. Egy munkaanyag is született ekkor, ami azonosítja és körvonalazza a könyvtári/információs menedzsment általánosan tanítandó magját. Részletezi az elméleti és a gyakorlati tudnivalók körét is. A menedzser feladata szakmánkban négy fő kategória köré csoportosítható: marketing tervezés és szervezés, az emberek és egyéb erőforrások menedzselése.

A könyvtári menedzsment oktatásának állomásai a szombathelyi képzésben

1972-ben a középfokú népművelő-könyvtár szak helyébe a felsőfokú, tanárképzéssel párosított oktatás lépett. A hagyományos könyvtártani ismeretek továbbélése kiegészült empirikus tapasztalatok beépítésével a tantervbe. A könyvtár vezetése és szervezése című stúdium a könyvtártani tudományok végén, szintetizáló jelleggel jelent meg. Ekkor a tananyag a felülről lefelé irányuló utasítások, irányelvek, rendeletek, jogszabályok ismeretét követelte meg, hiszen a vezető feladata az volt, hogy kiigazodjék a doktrínák között, értelmezze azokat és annak megfelelően járjon el.

Folyamatos tantervi revízió eredményeként a klasszikus vezetési iskola bemutatása, a vezetés funkcióelemeinek tanítása kerültek előtérbe. A vezetővel szem-

ben támasztott követelmények, a végrehajtás és végrehajtatás úgy mutatkoztak meg a tananyagban, hogy az adminisztrációs jelleg dominált, a mechanikus munkavégzés folyamatát hangsúlyoztuk. Fokozatos megújuláson/újításon ment keresztül a tanterv, így e tárgy tartalma is változott az idők során, bár az önálló döntéshozatalt és az önálló és hatékony munkavégzést nem szorgalmazta.

Egy következő lépcsőben egyre több menedzsment módszer és technika épült be a tananyagba, már nem csak a vezetői munkavégzés folyamatára (a funkcióelemekre) koncentrált, hanem foglalkozott az emberrel is. Még mindig csak fél-éves tárgyként, szintetizáló jelleggel a tanulmányok végén.

Az 1992-es tanterv már 1,5 évre bővítette a menedzsment oktatását. Itt már nagy hangsúlyt fektettünk a menedzsment szemlélet alakítására, a készségek, képességek fejlesztésére. A problémamegoldás, a projekt-menedzsment, a pályázat-írás, a változások menedzselése, a szervezeti átalakulás, innováció megjelenése a tantervben mind ebbe az irányba mutat. A gyűjteményszervezés című tárgy is számtalan menedzsment elemet tartalmaz, például a döntéselőkészítés folyamatát, a minőségi gyűjtemény kialakításának a szorgalmazásával, hatékonyságelemzéseket, gazdaságosságot stb. Az olvasószolgálat című tárgy marketing ismereteket is magában foglal, a közönségkapcsolatok és a környezetelemzések is számtalan, a menedzsment témakörébe tartozó ismereteket és menedzsment szemléletet tükröznek.

Az egyetemmé válás szándéka, esetleges lehetősége és az 1994/95-ben elnyert TEMPUS pályázat újabb tantervfejlesztést eredményez. Itt figyelembe véve a hazai szakmai élet alakulását, a szakma iránti követelményeket és a külföldi, főleg angolszász gyakorlatot, a hagyományos könyvtárban című tárgy megújítására készülünk. Mivel csírájában már eddig is számtalan menedzsment elemet foglal magában, s mivel a hagyományos mechanikus munkavégzés helyett az önállóságot, hatékonyságot és a minőségi munkavégzést kell szorgalmazni, ezért a könyvtári menedzsment lesz az az egyik alaptárgy, mely a teljes könyvtári integrált rendszer egészét végigkíséri a gyűjteményszervezéstől az olvasószolgálaton át a gépesítésig. A menedzsment egyes elemeit, megfelelő, releváns technikákat és eszközöket és a legfőképpen a szemléletet az egyes részelemek során kell tanítani, majd továbbra is maradhat egy szintetizáló, összefoglaló félév a rendszerbefoglalás és rendszerbe látás jegyében. Így elképzeléseink szerint a könyvtári menedzsment szerves gerincét képezi a megújított KIT tantervnek, az alapképzés része lesz. Ezzel együtt sem jelenti azt, hogy felsőszintű vezetők kerülnek ki a felsőoktatási intézményekből, de képesek lesznek adott területen önálló, felelős munkavégzésre.

Ugyanakkor a korábban végzeteknél ez továbbképzési (elmélyítő és szakosító) kurzus anyaga is lehet a konkrét igények, a szakma „megrendelése” alapján.

Téglási Ágnes – dr. Tóth Gyula

„A könyvben nem az az érték, ami le van írva, hanem amit kiolvasunk belőle. Minden szó arra való, hogy megindítson bennünk egy folyamatot, s mi ezt hitelesítsük.”

Kosztolányi Dezső

„Mintha magam írnám...”

*(Egy pályázat dolgozatai között tallózva)**

A mai gyerekek nem tudnak, illetve nem szeretnek olvasni – hangzik gyakran a sommás ítélet többnyire a kivülről szóló szájából, miközben pedagógusok, könyvtárosok a vészjelzések ismételt leadása mellett (iskolai olvasmányokat inkább videón, az eredeti mű helyett a 111 híres regény, illetve csak az elemzés, stb.) újra, meg újra ámulva veszik tudomásul a diákok jelentős részének tájékozottságát, érdeklődésük sokféleségét, a válogatás nélküli betűfalás meghökkentő példáit. Vagyis a leegyszerűsítő, tómondatos ítéleteknél mindig sokkal izgalmasabb, színesebb a tényleges, életközeli tapasztalatok sora. A helyzet reális értékeléséhez kiváló támpontokat kínál az a széleskörű nemzetközi vizsgálat, melyet 31 ország tanulói körében végeztek el 1991 tavaszán, s melynek eredményeiről magunk is több helyen adtunk számot.

Az összefüggések sűrű erdejéből (családi környezet, iskola, könyvesbolt, könyvtár, hagyományok, értékek, magatartásminták, stb.) most csupán három mozzanatot szeretnék kiemelni. Elsőként az élmény erejét kell hangsúlyoznunk. Azok a tanulók tudnak legjobban olvasni, akik gyakran vesznek kézbe könyvet, tehát sokat olvasnak, s ez többnyire nem a kötelességtudás, a szorgalom, a „jótanulóság” gyümölcse, hanem a jókedvű, önkéntes, örömteli, belefeledkező élménykeresés eredménye.

Tehát azok a legjobb olvasók, akik számára ez a tevékenység nem az iskolai unalmas leckék színönímája, hanem az olvasottak és a saját életben szerzett tapasztalatok, érzelmek, gondolatok közötti „áramkörök” felizálásának gazdag percei, esetleg órái.

Másodikként az iskolai légkör ösztönző szerepét (az iskolai könyvtár léte, a pedagógusok olvasói magatartása, az igazgatók vezetői stílusa), s azon belül is a tanulók egyéni megnyilvánulásait, segítő mozzanatokot említsük.

Az iskolaújság, az önképzőkör, a diákszínjátszás különösen alkalmasak a diákok produkciófelületének és egyúttal a pedagógusok értékelési mezejének, illetve szempontjainak gazdagításához, kiszélesítéséhez.

* Ezúton is köszönetet mondok Gósy Máriának, akitől a pályázat kiírásának ötlete származik és aki a dolgozatok értékelésének aprólékos munkáját velem párhuzamosan végezte el.

Végül ejtsünk szót a nemzetközi összehasonlítás egyik legerősebb magyarországi negatívumáról! A magyar gyerekek önbizalma feltűnően alacsony volt a 31 ország adatainak összevetésekor. Úgy tűnik, szülőként, pedagógusként, könyvtárosként nem találunk elég alkalmat, ürügyet a dicséretre, a bátorító mosoly és/vagy simogatás örömteli ajándékozására. Pedig az egyenletes, jó teljesítmények egyik legfontosabb alapfeltétele a megfelelő mértékű önbizalom, melynek kialakulása döntően tőlünk függ.

Nos, a fenti megfontolások is szerepet játszottak, amikor 1994 legelején a Magyar Olvasástársaság (HUNRA) „Olvasás közben jutott eszembe...” címen pályázatot hirdetett 13–17 éves diákok számára. A cím szándékolt kötetlensége részben a szépirodalom – ismeretközlő művek kettősségét kívánta feloldani (hadd lehessen pályázni a gombákról, az autókról vagy a tengerről szóló könyvekkel is), részben szokványos könyvismertetések helyett inkább a fogadtatás hogyanját, a reflexiók sokféleségét szerettük volna a levelekből megismerni. Jöjjenek tehát az egyéni olvasatok, élmények, észrevételek!

Pályázóink

Mind minden ilyen alkalommal, most is érkezett néhány „eredeti” alkotás, novellák és főként versek. Ezek értékelésétől eltekintünk és maradunk a reflektív írások szemlélésénél. Célunk természetesen nem lehet a teljes áttekintés, hiszen 233 dolgozathból összesen 44-et (megközelítőleg 20%) tartottunk valamilyen módon kiemelkedőnek. A legtöbb pályázatot gimnazista lányoktól kaptuk, a fiú-lány arány 1:3, középiskolások kétszer többen vannak, mint a 7.–8. osztályosok. Külön örömet jelentett a szakmunkástanuló fiúk írásainak szolid csoportja. Az ország 90 településéről érkezett levelek, Cegléd-től Sáropatakiig, Fehérgyarmattól Zalaegerszegig, Egertől Barcsig sajátos térképként is értelmezhetők. Egyrészt a Dunától keletre eső országfélből mintegy 30%-kal több dolgozatot kaptunk, mint a Dunántúlról, másrészt néhány nagyvárosi (Budapest 19, Debrecen 8, Miskolc 7) sűrűsödési pont mellett nyilvánvaló lett (Balassagyarmat és Székelyudvarhely 11–11, Jászberény 7, Mezőkovácsháza 6, Iregszemcse, Kunszentmiklós, Szentgotthárd 5–5, Drávafok, Jánoshida, Körmen, Nagykáta 3–3), hogy a pályázatok megszületése mögött egy-egy tanár-könyvtáros kolléga biztató, bátorító szavai, gesztusai húzódnak meg. Köszönjük.

A megközelítően 200 címet tartalmazó összesítés áttekintése nyomán jókedvűen jelenthetjük, hogy csupán 20 százalék írt iskolai olvasmányairól többé-kevésbé szokványos dolgozatot, csaknem 30 százaléknyi pályázat tárgya a tananyagon kívüli, értékes szépirodalom (Bálint György, Simone de Beauvoir, Esterházy Péter, Illyés Gyula, Maupassant, Örkény István stb.), de jó 10–10 százalékos részesedéssel vannak jelen a sci-fi, a kalandos és az ismeretközlő jellegű könyvek is.

„Mintha rám is tartozna”

E rövid statisztikai jellegű áttekintés után nézzünk végre a szövegekbe is, néhány tipikusnak tűnő részletet olvassunk el együtt! (A pályázatokból kiragadott idézeteket betűhíven közöljük.)

„P. Tündének hívnak, 16 éves vagyok. Most én is szeretném leírni azt, amit olvasok és olyankor mit gondolok, mit érzek. Ez nekem nagyon könnyű feladat, mert írtam már könyvet, most tartok a második könyvnél. Ez a 2 könyv kis elbeszélő novella, amely szerelem, kudarc, szenvedésről szól. Az első könyvem címe Egy árva lány élete a másodiké pedig: Freddy, ez is egy lányról szól. Sajnos már 16 éve állami gondozott vagyok, édesanyám mikor megszülettem elszökött a kórházból és az állam nevelt majd utána nevelőszülőkhöz kerültem és most itt vagyok. József Attila a kedvenc példaképem nagyon szeretem a verseit, novelláit. Talán mikor olvasom egy-egy verssorát, legyen ez a Kései sirató vagy a Nincsen apám s hazám akkor megállok a vers soránál mert ez olyan mintha rám is tartozna ez olyan érzés, mintha saját magam írnám ezt a verset de mégis úgy érzem, hogy ami a költőnek a szívéből jön ő is azt érzi, hogy jobb lesz írni nem pedig magunkba folyni a bánatot.”

„Ha lehet, akkor választ szeretnék kapni.” – volt a levél utolsó mondata.

Kedves Tünde! Szép volt a levél, ráadásul igazad is van. A versek rólad is, rólunk is szólnak. Mi is azért veszünk kézbe könyveket, folyóiratokat, mert Illyés Gyulával egyetértve újra meg újra átéljük, hogy „Helyettünk, kik szívénmaságra születünk, kizenged ideged húrjaival,” s a kimondott szó már fel is oldja, elviselhetőbbé teszi a rettenetet. Minden valamirevaló könyvben találkozhatunk önmagunkkal, félemeinkkel, vágyainkkal és persze a soha át nem élhető kalandokkal is. Az írott szó még sok segítséget adhat neked. Ne hagyd eltéríteni magad az olvasástól!

Drámafokról érkezett a következő levél.

„Tizenégy éves vagyok, 8. osztályos tanuló egy kis faluban. Nagyon szeretek verseket olvasni, tanulni és elgondolkodni azon, hogy miről szól, milyen körülmények között írhatta szerzője. Azonban ez a vers, Illyés Gyula Nem menekülhetsz c. verse az átlagosnál több időt rabolt el tőlem. Olvasásakor szinte úgy éreztem, mintha az én múltamról, jelenemről és jövőmről lenne szó. „Nem menekülhetsz”. Magával ragadott ez a találó cím, de nem teljesen tartom igaznak. Ez a vers egybefoglalta azt a témát, ami régóta foglalkoztat, azt hiszem, nem csak engem. Nem tudom elképzelni, hogy mindenki azon a véleményen van, hogy aki nem „saját” származású, el kell tiporni, meg kell semmisíteni. Miért? Mondja meg valaki! Ugyanis én cigány vagyok. Nem tudom miért, de én a tizenégy évem alatt sosem éreztem szegénynek, hogy cigány vagyok. Úgy érzem, szeretnek, nem aláznak meg. Most. Hogy mi lesz velem a jövőben? »Nem tudhatom«, de törekszem, s minden embernek, akit a társadalom valamilyen oknál fogva elítél, ajánlom, kívánom és biztatom arra, hogy mutassa meg, ő is valaki. Én nagy célokat állítottam magam elé, s remélem, bizom benne, hogy sikerül megvalósítanom. Tudom, s mindenki tudja, hogy a szépért s a jóért nagyon meg kell küzdeni. Utunk – s főleg nekünk, kisebbségnek –, rengeteg buktatókkal van tele, de csak a cél lebegjen szemünk előtt. Kedvenc, s szerintem legigazabb idézet, ami ránk vonatkozik, ez:

„Nem az a dicsőség, hogy soha nem bukunk el,
Hanem az, hogy mindig feikelünk!”

Valóban! Aki ezt a pár sort egyszer megérti, soha nem felejtí el. Valahogy ki kellett érdemelnie mindekinek az életét. Valamilyen szelekción mindenkinek át kellett esnie. Isten válogatott? Ha igen, akkor hogyan? Szerintem előző életemben – ha volt ilyen –, olyan valaki lehettem, akit most meg kell büntetni azzal, hogy olyan nemzetiségű vagyok, amelynek nincs saját országa. Saját ország? India? Nem! Az én hazám Magyarország.

Lehetséges ez a múltból eredő »büntetés«? Mi lehettem előző életemben? Talán olyan valaki, aki semmibe vette a sajátjától eltérő nemzetiségű embereket? Remélem, nem. Most is elfélelem azokat, akik lenézik a másikat, mert annak sötétebb barna, vagy sárga a bőre színe. Azok az emberek, akik megfelelnek a társadalom eszméinek, soha nem élte bele magát egy zsidó vagy egy cigány helyzetébe? Vajon neki hogy esne az, ha őt közönséneki ki azért, amiről ő nem is tehet. Ha az élőlény – legyen az növény, állat ember – a gyökereitől

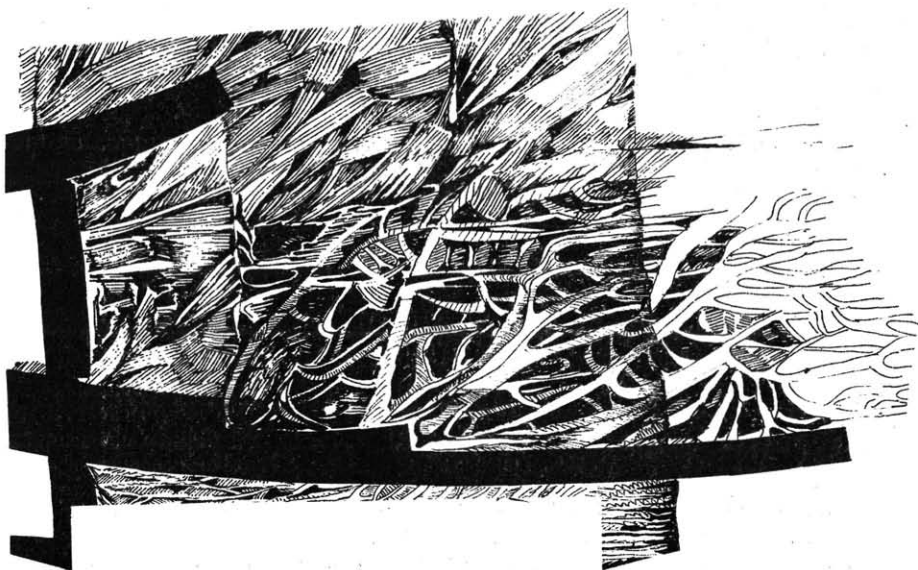
megfelelő ellátást kap, fejlődik. Viszont, ha a segítség, és a sajátmagunkban levő bizalom kihal, minden sivár, kihalt lesz. Törekedjünk hát! Mindenki próbálja meg, akár a lehetlent is, s ha mind ezt tesszük, fellendül az élet. Élnek körülöttünk olyan emberek, akik ezt nem hiszik. Ők mindig így fordulnak hozzánk, amíg csak élünk, hogy megsértsenek, megalázzanak minket. Ők minden szavukban ezt rejtegetik: »Nem menekülhetsz!«

Nem szabad elfeledni a »gyökereket«, de az én gondolataim arra sarkallnak, hogy művelődjek, tájékozódjak a világban. Így nem csak a kicsik sarjadnak óriássá, de a Föld is büszkébben hordoz és forog művelt emberekkel a fedélzetén. Ha mégsem sikerülne »kitörni« – ilyen eszmékkel sem – az én véleményem akkor is ez lesz. Én nem menekülni akarok, nem hagyom el gyökereimet. Én csak Élni szeretnék.» (Óvári Heléna, Drávafook)

Heléna írását, melyben ismét az egyes szám, első személyiségű érintettség a legjellemzőbb, első díjjal jutalmaztuk. Elszántságát, felemelkedési ambícióit, jóra törekvő szándékát, magyar-cigány hitvallását megrendítően példamutatónak ítéljük.

„Nem akarom azt a látszatot kelteni, hogy nagyon szeretek olvasni. Pontosabban fogalmazva annyira nem hobbym az olvasás, hogy még a kötelező olvasmányokat élvezettel böngészem. Amikor pl. 4. osztályban a Koppányi aga testamentumát kellett elolvasni, csak anyu és apu nyomatékos biztatására olvastam el. Bizony úgy éreztem, hogy az olvasást nem nekem találták ki. Vagy mégis? Mert a Winetoo az nagyon tetszett és fel nem foghatom, hogy miért ne lehetne kötelező olvasmány a suliban. Igazából ez a »kötelező« szó sem tetszik és megeshet hogy az indián könyv is elveszítheti a varázsserejét, ha »kötelezően« el kellene olvasni. Szüleim sokat olvasnak és engem is biztatnak az olvasásra, de valahogy nem egyezik az ízlésünk. Az ő könyvajánlataik egy kicsit hasonlítanak az iskolai »kötelező« olvasmányokhoz. Bár legutóbb mintha találkozott volna az érdeklődési körünk.

Az egyik este amikor leültünk a nagy szoba közepén, hogy lezárjuk a napot, apu elkezdt egy újabb mesét és több estén keresztül hallgattuk azt a testvéreimmel (akikből van

négy is). A mesét fülelve elhatároztam, hogy el fogom olvasni, és ki is kerestem a Tolsztoj kötetből ezt a Bolond Ivánt. Együltömben elolvastam és annyira lekötött ez a történet, hogy olvasás közben nem is jutott eszembe semmi. Utána annál inkább. Például az, hogy ez a történet meg is valósulhatna ha az emberek bolond Iván módon gondolkodnának. Ez az Iván ugyanis annyira bolond volt, hogy állandóan dolgozott és az így megszerzett anyagiakat nem tartotta meg mind saját részére, hanem odaadta azoknak, akiknek nem volt semmijük. Így aztán a Bolondok országában – ahol Iván volt a cár – senki sem éhezett vagy nélkülözött. Azt mondta apu, hogy körülbelül 30 millió ember hal éhen évente a Földön. Néhány »Bolond« megmenthetné ezeket az embereket. Mi a családunk bevételéből 5%-ot küldünk az éhező indiai gyerekeknek. Ugy látszik még nem vagyunk elég »bolondok«.

Írja Miklovicz Péter 13 éves, 7. osztályos tanuló Nőtincsről. Két mozzanat rendkívül fontosnak tűnik. Milyen felnőttes bölcsességgel ír a kötelező olvasmányok alapvető dilemmájáról! Kikerülhetetlennek látszik a kötelezően választható kategória bevezetése, vagyis a választék bővítése, a szabad döntés mozzanatának tudatos megjelenítése. Másrészt a szoba közepére ülő, mesét olvasó apa és körülötte az 5 gyermek, köztük a 13 éves feltehetően legidősebb, aki már inkább a baráti kör bandázását, a kortárs csoport „balhéit”, tréfáit keresi, de az esti együttlét ereje, az olvasás varázsa mégis fogva tartja.

„Egész pedagógiai rendszerünket forradalmasíthatnánk, ha sikerülne a szülőket rávenni, hogy napi 20 percet olvassanak óvodás és kisiskolás gyerekeknek” – állítja Jim Trelease amerikai szakember, akinek The Read Aloud (A hangos olvasás) című műve az Egyesült Államok könyvpiacainak jó évtizede folyamatosan sikeres darabja. Újra meg újra tudatosítanunk kell: Magyarországon manapság a 0–8 éves gyerekek közül csupán a kisebbség részesül rendszeresen az esti mesélés ajándékában – szülőnek, gyerekek egyaránt – gyönyörében, miközben nagyon jól tudjuk, hogy döntően a mesehallgató gyerekből lesz önállóan olvasó kamasz és ifjú. S ez a mesehallgató gyakorlat az olvasói érdeklődés, kíváncsiság megalapozása előtt, mellett segít a napi feszültségek elrendezésében, a kulturális tradíció átörökítésében, illetve megismételhetetlen alkalmakat teremt az elmélyült szülő-gyerek és gyerek-gyerek párbeszéd kialakulásához.

„Általában olyan könyveket olvasok, amelyeknek gyermekek a főszereplői, róluk, életükről, a felnőttekkel való viszonyukról szól” – kezdi pályázatát Farkas Zsombor 7. osztályos tanuló Egerből, majd rövid kitérő után rátér mondanivalója magvára a tanár-diák viszony jellemzésére, illetve az iskolai élet kritikájára. Vagyis a betű, a könyv ismét csak ürügy a bennünket leginkább foglalkoztató konfliktusok, feszültségek újragondolásához és főként feloldásához.

„Egy gyerek sokszor nem meri előterjeszteni javaslatát, nem meri elmondani véleményét, kifejtteni nézeteit. Nyugodtan elmondhatna mindent, de fél, hogy rosszat mond, hogy nála okosabb felnőttek kinevetik, pedig ők is emberek, mint a gyerekek. De akkor is fél, mert már sokszor visszafogták, hiába volt bátor, hogy véleményét elmondta, hiába volt bölcs, hogy ezt szépen átgondolta és kifejtette – a felnőttek – a szülő vagy éppen a tanár rendre intik és kész nincs tovább. Többet meg se mukkan, retteg az esetleges következő »bukástól«. Egy gyereknek szinte alig van joga. Na jó azért otthon ő is beleszólhat a család dolgaiba, problémáinak megoldásába, – de még ez sincs meg minden családban. Az iskolában meg egyáltalán nem tud érvényesülni. A diákban felmerülő legtöbbször szenzációs ötletet nem lehet megvalósítani, mert mindig akadályba ütközik. Nem fér össze a tanárok régimódi elveivel. Eszembe jutott a diákkormányzat. Minden osztályt egy tanuló képvisel az iskolai gyűlésen, ott aztán elmondanak neki nagyjából mindent. De csak nagyjából. Pél-

dául én – lehet, hogy csak én – soha nem hallottam még arról, hogy mi történik a pénzzel, amit a diákönkormányzat beszéd időközönként. Nem mintha sajnálnám ezt a pénzt, de mégis jó lenne tudni, mi történik vele, mire fordítják. E sorok írása után elhatároztam, hogy a jövőben azon leszek, hogy minél több és több jogot szerezzek a gyerekeknek. Még nem tudom hogy fogom csinálni, de megpróbálom. Szeretném, hogy a tanuló – egy GYEREK –, igenis a szemébe mondhassa a tanárnak – egy FELNŐTTNEK – a véleményét, hogy bele-szólhasson saját iskolai életének irányításába, tudjon érvényesülni a közéletben, még olyan fiatalon is.”

S mindez a klasszikus kamaszregény, a Pál utcai fiúk olvasása közben, illetve után fogalmazódott meg benne.

Ugyanezen mű a hajdúnánási 13 éves Szabó Miklóst egészen más irányú gondolatokra ösztönözte.

„Minden ember fontos az evolúciós szerkezet fenntartása szempontjából, még ha az a két ember összehasonlíthatatlan is. Nemecek is rájött erre, s ezért ő is megpróbált alkotni, s tenni a játszóhelyükért. S meg is halt ezért a játszótérért! Ezzel nevét halhatatlanná tette és még ellenségei is tisztelték hősiességéért. S talán ez is életünk értelme: Gazdagítsuk a jövő nemzedékét, s tegyük halhatatlanná nevünket e tettünkkel. S e közben békében, egyet-értésben s kölcsönös tiszteletben éljünk egymás mellett.”

Nánczi Mária (Balassagyarmat) olvasata (Tamási Áron: Virágszál gyökere) ismét a legszemélyesebb élményeket, emlékeket mozgósította.

„Mikor azt olvastam, hogy a szomorúság illata érzett, az én hangulatom is megváltozott. A szomorúság érzése sokféle okból létrejöhet, de ahogy folytattam az olvasást és az álmodozást, rájöttem, hogy itt a szomorúság érzése a szegénység miatt van. Az öreg kocsisról nagyapám jutott rögtön az eszembe, elsősorban a kék szemről, mivel a nagyapám szeme is kék. Az én nagyapám gyerekkorában talán ugyanilyen élményeket élhetett át, mint ez az öreg szekeres. A szekér még inkább a régi időbe vezette gondolataimat.”

A történet tehát ismét óhatatlanul átszíneződött, a fikatív szereplők s a valóságos, hús-vér figurák eggyé olvadva jelentek meg az olvasó tudatában s ezzel az élmény, a történet hitelessé, neki szólóvá, egyedi üzenetté vált.

Dobronyi Tamás 15 éves budapesti szakközépiskolás Kosztolányit olvasva (A kulcs) érezte úgy, hogy róla szól a mese.

„Pisti korban közel áll hozzám. A vele történeteket én is átéltem: csalódtam a felnőttekben. Áttörhetetlen falat érzek magam és a felnőttek között. Szüntelenül bizonyítani próbálok, hogy már nem vagyok gyerek, önálló véleményem, gondolatom van a világról. Megpróbálok megfelelni az elvárásoknak, de valahogy sohasem sikerül. Bizonyítani szeretném, hogy tudok és képes vagyok – ha nem is mindig – felnőttként gondolkodni. Ezt a felnőtt társadalom nem akarja elfogadni. Egyszerűen úgy kezelnek, mint akinek »még nem nőtt be a feje lágya«. Ezért állandóan ellentmondásba kerülök a felnőttekkel. Szüleim azért kezelnek gyerekként, mert azt hiszem nekik is fáj elismerni, hogy lassan felnőtté válok. Ők még mindig azt a kisfiút látják bennem, aki védelemre, segítségre szorul, akinek még be kell kötni a cipőfűzőjét. Az ő szemükben talán örökké az is fogok maradni. Úgy érzem, a szülő addig boldog igazán, amíg a gyerekről gondoskodhat. Ha a gyerek felnőtt, önállósodik – egy kicsit elveszíti őt a szülő. És éppen ezt nem akarják elismerni. Hát persze, hogy addig próbálják nyújtani a gyermekkort, amíg csak lehet! Ha erre gondolok már nem is akarok ellenkezni velük. Végtelenül szeretem őket. Egyszer én is szülő leszek, egyszer nekem is felnőtt majd a gyerekelem...”

Ha mindezt elmondhatnám egyszer a takács pistáknak, nagyon boldog lennék. Talán segítenék vele nekik, akik még nem gondoltak erre sohasem: a világ nem az ellenségünk!

Főlöles az örökös elégedetlenség és lázadás. A világ a felnőttekkel együtt szeretetreméltó és jó. Csak tudni kell szeretni és megértőnek lenni.”

Megint egy naponta felhorgadó kérdés, újratamadó feszültség talál feloldást, magyarázatot, elcsitító szavakat olvasás közben. Különösen akkor, ha erről saját élményként is kimondható, leírható szavaink vannak, ha ez az egyéni élmény érvényes olvasatként, üzenetként, „eszmei mondanivalóként” jelenhet meg a kötelező olvasmányok iskolai megvitatása, értékelése folyamán, ha kiderül, hogy Kosztolányi nem egyszerűen tananyag, hanem léleklátó bölcs, aki engem szólított meg, aki személyre szabottan nekem üzent, sügött valami megrendítően fontosat. S akkor már nem megtanulják a novella elemzését, struktúráját, értékvilágát, de kíváncsivá, olthatatlanul szomjassá lesznek a szerző egyéb műveire is. Vagyis, ha ezek az élmények („mintha rám is tartozna, mintha rólam szólna, én is írhattam volna”) létrejönnek, kialakulnak, akkor a család, az iskola, a könyvtár nem egyszerűen irodalmat oktattott, hanem minden bizonnyal olvasóvá is nevelt!

„Mert egyszer béke lesz”

„A nővéremék most vették Babitsot az iskolában. Meg kellett tanulnia a Húsvét előtti című verset. Megkért, hogy hadd mondja fel nekem. Édesapám a Híradót nézte.” Kezdődik Jani Ágnes (14 éves, Nagykovácsi) február végén írott levele. S elindul egy nem lineáris szerkezetű film, ahol a vers, a híradó képek, a dédapa emléke és a nyári élmények változtatják egymást.

– „A genfi béketárgyalás újbb fordulóján nem született megegyezés a felek között...
– Húsvét előtt... most is az van, nagybőjt... és háború... vér, gépek, ágyúk és halottak, halott emberek.

– A harckocsik a tengerparti országúton megállnak. A katonák a főlsszaggatott uton szaladnak. Lent a tenger...

– Jugoszlávia... Emlékszem, este értünk el a tengerhez. A nyaralás első napja nagyon fárasztó volt, de örökre emlékezetes marad a Neretva völgye. Az út több száz méterrel futott a tenger fölött. A nyári rekkenő hőség megenyhült, édes illatú szellő lengedezett. A tenger fantasztikusan kék volt. A kabócák hangosan ciripeltek.

– Megint sortűzet nyitnak a katonákra... Az egyik elesik... »...dalomnak ízét a kinnak ízét tudnám csak érezni, akkor is – mennyi a vér!«

– Sokszor eszembe jut, hogy vajon most milyen lehet ott. Azürkék-e a tenger, vagy vértől egészen piros már?! Hogy élnek-e még azok a zsbongó emberek, akik betöltötték a tengerpartot? Hogy miért van háború? Miért? Miért??

– »En nem a győztest éneklek, nem a nép-gépet, a vak hőst, kinek minden lépése halál!«

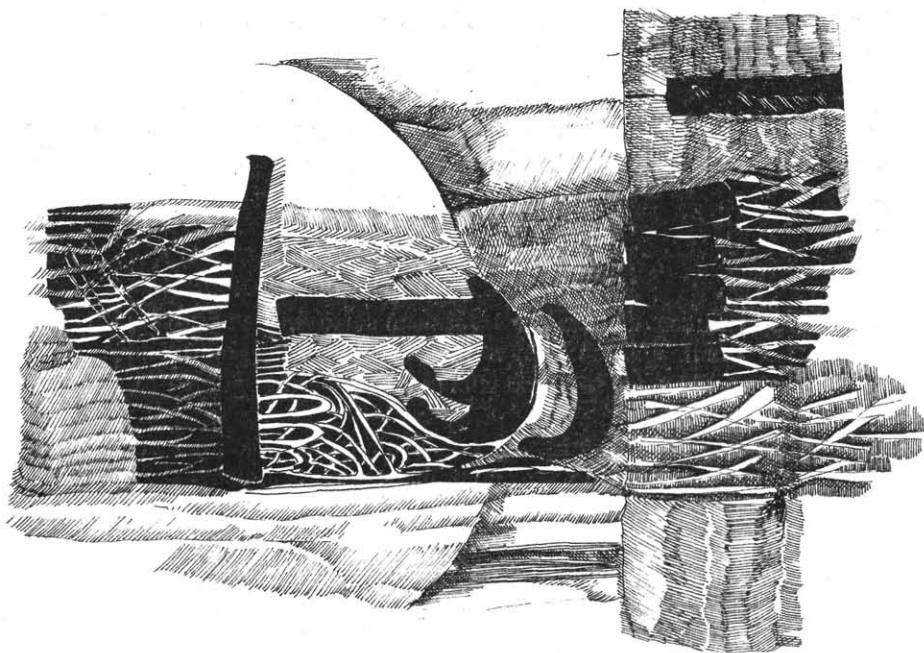
– A dédapám is harcolt Szerbiában. Én nem ismertem, de sokat meséltek róla. Szelíd, jámbor ember volt. Tanító. Szembetalálkozott egy szerb katonával. Egy ideig álltak farkasszemet nézve. Aztán a dédapám leresztette a fegyvert. A másik akár le is lőhette volna! De nem lőtt... Elkezdtek beszélgetni, kiderült hogy a másik katona is tanító...

– »hogy elég! hogy elég elég volt!«

– Mennyi vajon az emberáldozat? Van megoldás? Mindent fel kell áldozni a békéért? Mindent? Azt hiszem igen.

– »Ó béke! béke! legyen béke már! Legyen vége már!«

Az írásmű eredetisége, szűkszavúsága, montázstechnikája egyértelműen az alkotókészség, a tehetség jeleként értelmezhető. Ágnes, írj máskor is levelet, naplót, verset vagy éppen filmforgatókönyvet!

Vagy olvassunk bele a 13 éves, csak néhány éve Budapesten élő Kurajic Borisz pályázatába, melyben Kosztolányi versek hatására született gondolatairól vall.

„Életem első tizenegy évében én is Szabadkán éltem. Amint Kosztolányi költeményeit olvastam, eszembe jutott szülővárosom. Szinte most is magam előtt látom ezt a Városkát: tavaszi vasárnap délelőtt van. A gyerekek gondtalanul játszadoznak. A fiatalok üldögélnek a szökőkút párkányán, kacagnak és csevegnek. Néha egy-egy pénzérmét dobnak a vízbe, hogy ábrándjuk teljesüljön. A felnőttek egy kis cukrászda előtt üldögélnek, és az előző napi eseményekről beszélgetnek kávé vagy sütemény mellett. Minden meghitt és békés. A városháza előtti parkban már virágozik az aranyeső. Egy kislány lopva letör egy ágat és a padon üldögélő anyukájához siet. Távolabbról a piac zsongását hallani. A kofák egymást túlkiabálva kínálják portékájukat. A nyüzsgő vásárlók sokasága tarkítja a piaci képet. »Messzemenesse a piacunkon színes árnyak. Vörös napernyők. Lila foltok. Kisvárosi arany-vasárnap.« A főtér egyik oldalán elegáns öltözötű illatos hölgyek és urak igyekeznek a templomba. »Mégis sietnek. Hova szállnak? Uri, szagos misére mennek.« Nagymamámmal én is sűrűn mentem el fél tizenkettőkor misére. Az istentisztelet után nagymamám barátnőjéhez mentünk egy bridszpartira. Nagy érdeklődéssel hallgattam, hogy miről beszélnek a felnőttek. Pontosan két órakor megterített asztal és gőzölgő húsvéves várt ránk otthon. Minden barátságos és kedves volt. Még ma is így él bennem a városka képe. De ez hirtelen megváltozott: a háború mindennek végét vetett Hiába kerestem egy odalátogatásom alkalmával a régi Szabadkát. Nincs többé. Nincsenek a parkokban játszadozó gyerekek, gondtalan fiatalok, a cukrászdák üresek, a piac sűrű, sivár. Mindenki siet, a főtéren felfegyverzett egyenruhás emberek állnak. A várost uralja a rettegés. Mindenki gondterhelt és nyugtalan. Semmi sem olyan már, mint volt. De miért? Miért van ez így? Meddig tart ez még? Kinek használ a háború? Ezek halála kinek kedvez? A területszerzés értékesebb az emberi életnél? Miért nem kérdez már meg minket – gyerekeket valaki? Miért kell ottani barátainknak rettegni attól, hogy édesapjuk többé nem jön vissza a harctérről?»

Vajon a harcokban immár évek óta edzett férfiak tudnak-e még verseket idézni fejből? Ha igen, miféleképp? Esténként mesélnék-, énekelnek-e egymásnak? Nem arról van-e inkább szó, hogy versek nélkül veszélyesebbé, elviselhetetlenebbé, agresszívabbá válik belső és külső világnak? Hiszen sem magunkat, sem a külvilágot nem leszünk képesek megérteni a „mesék”, az irodalom segítségével nélkül.

Kelemen Dóra nem menekültként él Budapesten, de mégis az 1000 éves, de most kiűrtett magyar falvakról meg a Szarajevóból érkező hírek teszik számára fájdalmasan aktuálissá Radnóti Miklós sorait.

„Hideg, februári estén ballagtam hazafelé. A járda csúszott a ráfagyott jégtől, s a lehelletem fehér páráként oszlott szét a levegőben. Egy idézet kavargott a fejemben: »megfagyunk e háborúk perzselte télben itt, ahol az ellenállni gyöngye lélek tanulja már az öklök érveit.« Hazaértem. Levettem a polcra a Radnóti kötetet, s hamarosan ráleltem a keresett versre. Himnusz a békéről – mondta a háromszavas cím. Így, egyszerűen. Himnusz... Eredetileg istenhez fohászokodó, vallásos jellegű hálaének. A békéről... De meg lehet-e határozni a béke fogalmát? Sokan gondolkoztak már ezen, sokan próbálták megmagyarázni, volt aki csak önmagának: némán és legbelül, volt, aki az egész világnak akarta megmutatni, mi is a béke. Írók, költők, festők, szobrászok és zenészek ösidők óta próbálják láthatóvá és hallhatóvá tenni ezt az állapotot, több-kevesebb sikerrel. Az egyre több véraláztatást követelő viszálykodások újra és újra okot adnak az embereknek, hogy elgondolkozzanak: mi a béke. Galamb? Fehér zászló? Olajág? Hogyan tudná egy egyszerű halandó hasonlatok, metaforák és szimbólumok nélkül megfogalmazni? »Béke: Államok, népek viszonylatában az az állapot, hogy nincs köztük háború« – mondja az Értelmező kéziszótár. De igaz-e, hogy a béke a háború: a félelem, rettegés hiánya? És a béke csak várakozás egy újabb háborúra, átmeneti csend két robbanás között?

Most béke van, de körülöttünk a forrongó világ, fejkünk fölött lebegnek a „fagyos reggelek”, s a háború hideg szele ott zúg a messzeségben. Államok, népek soha nem látott kegyetlenséggel csapnak egymásnak: űzik azt, ami más, űzik egymást, szinte nem is gondolkodnak, csak ölnek, vérengzenek. Emberek! Miért? „Hisz nem vadak-elmék vagyunk!” Hát már nem látjuk a szépet, a jót, kiveszett belőlünk minden érzés? Nem jelent már semmit a tavasz, a meleg a sugárzó napfény? Nem vesztett el minden, hirtelen! „Te tünde fény!” – kezdi Radnóti a verset. Fény... Minden földi lét alapja, vakító, melegséget árasztó, minden éjjel eltűnő és minden hajnalon megújuló napfény, piros, sárga, szürke és kék, víztükröntáncoló, erdő mélyén elvesző pajkos fény. A fény, amely nemcsak körülöttünk, de bennünk is van, amely csak akkor sugárzik szerteszét, ha a lelkünkben béke van, ha megbékélünk a magunk és a világ dolgaival. S ha nincs lelki békénk, szólnánk újra, merre van? Hová „tűnt e télből, mely róla papol s acélt fen szívek ellen, ellene.”

Tovább néztem a hópelyhek táncát a levegőben. Egy másik kép bontakozott ki előttem: hideg, sötét, félelmekkel és didergéssel teli tél, amit azok láthatnak, akik talán csak pár száz kilométerre tőlem, Szarajevóban figyelik a hóesést. Mit érezhetnek ők? Elszomorodtam, visszatértem a vershez. „A szőlőszemben alszik így a bor, ahogy te most mibennünk rejtezel. Pattanj ki hát! egy régesrégii kép kísért a dalló szájú boldogokról de jaj tudunk-e énekelni még?” Újvidéki rokonunk minden ünnepét velünk töltötte. Aztán egyszer nem jött. Ott is csitul a forrongás. Szabadon járnak-kelnek és nem félnek, ha el kell jönniük. És újra mernek majd énekelni is. És talán holnapra mindenütt tavasz lesz, talán eloszlik a téli napot eltakaró sötét füst, talán fölenged végre a fagyos föld. „Mert egyszer béke lesz.”

49–50 évvel ezelőtti bombázások kitörölhetetlen nyomait viselik városaink, a háborúban lerombolt templomokat manapság építenek újjá, akkor szétszóródott családok megmaradt tagjai 1–2 éve találkoznak újra, az 1944. dec. 11-én lelőtt orosz vadászgép roncsait 1994. október derekán emelik ki a Balaton iszapjából Kenesénél, pedig már csaknem öt évtizede „béke” van! Mégis kérdezzük, mikor lesz vége már a háborúnak?

Böszörményi Adrián 8. osztályos tanuló A győzelem fegyverei című könyvet lapozgatja (Kolibri könyvek).

„Ez a könyv a második világháború fegyvereiről szól. Vannak különböző pisztolyok, pus-kák, ágyúk, aknavetők és még sok más fegyver. Ezenkívül leírja még a fegyver méretét, súlyát, hogy milyen lövedék vagy töltény való bele, mennyi golyót tud kilőni percenként, és végül azt, hogy milyen messzire röpíti a golyót. Engem közelebről az aknavetők érdekeltek. Elolvastam, hogy mi is az az aknavető.

„A második világháború során a nehézkes ágyúmonstrumokkal szemben előtérbe kerültek a látszatra korántsem olyan félelmetes külsejű aknavetők. Ennek a lövegnek a tartozékai egyszerűek: egy sima cső, egy állvány, egy talapzat és egy irányító berendezés. Kisebb űr-méretű fajtáit, mint például a gránátvetőnek nevezett ötven mm-es aknavetőket szétszedve akár a vállukon is szállíthatták a katonák. Pillanatok alatt felállítható és tűzkész állapotba hozható, kezelése nem igényel különösebb szaktudást, ugyanakkor nagyon pontosan lehet vele lőni.

Az aknavetők lőtávolsága rövid. A lövedék röppályája meredek, ami főként utcai harcokban és jó fedezéket biztosító terepen volt előnyös. Az aknavetőket elsősorban az ellenség élőerejének megsemmisítésére használták, de célzási pontosság miatt alkalmas volt géppuskafészek, kiépített tüzelőállások leküzdésére is. Ugyancsak aknavetőkkel semmisítették meg az ellenségnek a rádiósok által bemért parancsnoki pontjait vagy híradó központjait.”

E szöveg olvasása után felmerült bennem pár kérdés. Vajon miért kellett kitalálni magát a fegyvert? Azért, hogy egymást öldököljék az emberek? Ki kell irtani egy egész országot annak a „dúsgazdag” országnak, aminek az a kis terület csak arra kellene, hogy a „birkáit legeltesse”? Miközben, akiktől elveszik a hazájukat, azok éheznek, és a háború során elveszítik szeretteiket. Annak a másik országnak csak egy kis „desszert” lenne az a kis birkategeltesítési terület, de másnak ez a föld kincset ér, az életet jelenti.

Nem csak az aknavetőről van szó, naponta látom a Híradó műsorában, hogy a boszniai háborúban mennyi ártatlan ember hal meg vagy válik hajléktalanná. Gyerekek sebesülnek meg az értelmetlen vérontásban, akikkel sietnek a kórházba.

Amíg én a jó meleg szobában ülök, addig a szarajevói gyerekek éheznek és fáznak. Aggódnak édesapjukért, testvérükért, akikről már régóta nem hallottak hírt. El is eshetnek a harcokban...

Kedvenc játékaik, könyveik ki tudja merre vannak? Együtt érzek azokkal a síró nénikkel, akik férjüket vagy fiukat siratják a friss sírhantok mellett. Miért? – teszem fel magamnak az általában megválaszolatlan kérdést.

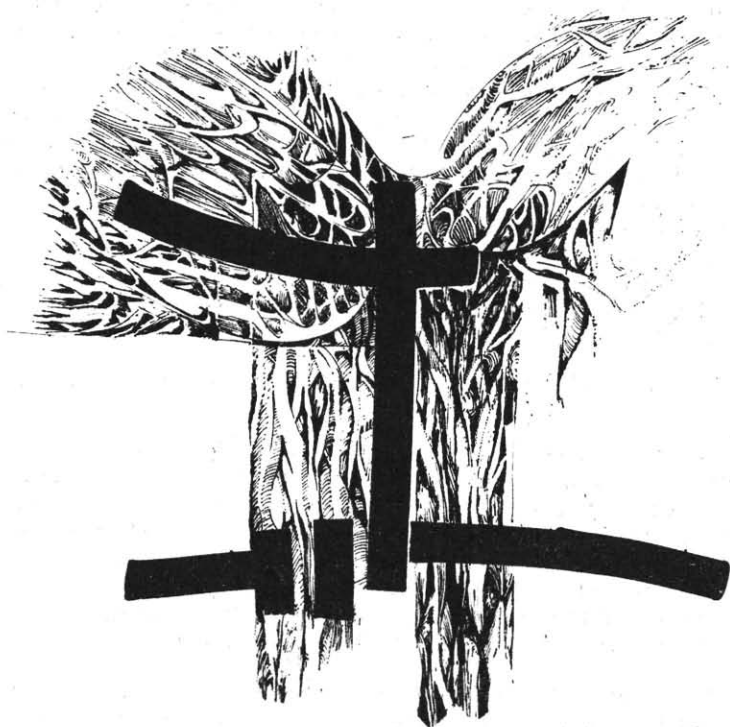
Mindennap várom, hogy egyszer béke lesz, s Radnótival együtt kívánom: „Ó tarts ki addig lélek, védekezz!”

Tudáshalmozás és csodavárás

Az életkori létrán felfelé haladva a dolgozatok egyre hosszabbá, összetettebbé válnak, s ezért a terjedelmi korlátokra is gondolva a következőkben az eddigiéknél is szigorúbban válogatva már csak néhány kiragadott mondattal, egy-egy bekezdés bemutatásával teszünk kísérletet az adott pályamű stílusának, szellemének érzékeltetésére.

„Az iskola személytelen tudás-halmozása és a kamasz lángoló csodavárása közé szorulva jólesik néha visszabújni a gyerekkor ringató nyugalmába, s mint anyám ölébe, lehajtani fejem egy-egy mese puhaságába, szívni a szeretet szárnyaló boldogságát.” Kezdi Szabó Attila, 17 éves gimnazista Iszkáizról, Nagy László szülőfalujából, majd így folytatja:

„Gyerekkorom kedvenc meséit olvasom újra, de az, ami akkor csoda volt, mára tulajdonságokkal terhes valóság-metafórává változott. A gyermeki gondolatok jelképekké lettek,

felfoghatatlan műalkotássá. Amit a fantázia megérezett, azt most érteni, magyarázni kívánom. Ott élek, ahol még elpityeredem a mesék, a szépség kiváltotta nosztalgiától, de érzem a mindennapok törtető törvényeit. Át tudok lépni a tudományok tükörfalán, hogy kiszabadítsam a csodaszép királykisasszonyt a sárkány karmai közül.”

Felnöttes biztossággal fogalmazza meg a mesékkal kapcsolatos ambivalenciáját. A nagyok, az érett férfiak már nem olvasnak mesét, mert sokkal fontosabb a tiszta ráció, pedig a mese olyan kristály, varázstükör, melyből a szépséget, az igazságot, a gonosz legyőzésének mikéntjét lehetne kiolvasni. A mesék, a csodák elvesztése, elfelejtése a Kisherceg által találóan gombáknak nevezett csak a fejüket használó, a szívükre sohasem hallgató, egyoldalú, érzéketlen észlénnyek uralmához, ezért szükségképpen többek között a háborúk borzalmihoz vezet. Mint tudjuk a szépirodalom, a mese valójában az álmok közeli rokona és döntően feszültségszabályozó, levezető, a tudatos és tudattalan világ átjárhatóságát szolgáló funkciója van. Vagyis az ilyen fajta képzeletbeli utazások, kalandok rendszeres átélése nélkül a váratlan és kevésbé váratlan agresszióknak sokkalta nagyobb a valószínűsége.

Mrena Júlia, szolnoki 15 éves gimnazista Bulgakov Mester és Margaritája olvasván vet papírra egy költői emelkedettségu esszét az ateizmusról. Véleménye szerint a Sátán:

„Az Istent ellenségének tekinti, de inkább csak úgy, mint egy állandóan versengő, civakodó szomszéd a szomszédját. Vagy mint egy üzletember a másikat, aki nem a pénzért,

hanem a szakmai tekintélyért küzd, de minden becsületes és becstelen eszközt felhasznál a sikere érdekében. Az egész kicsit a Dallasra emlékeztet. A történet vége felé már jobban félünk az Istentől, mint az Ördögtől, hisz távolabb van tőlünk.

És mennyit változott ez? 1994-ben hogy állunk ezekkel a dolgokkal? Van-e értelme még ennek a versengésnek? Most, hogy az ateizmus kiment a divatból, és fölváltotta a kereszténység, menő lett a buddhizmus és a keleti vallások, vajon létezik-e még a Sátán? Meghalt-e már az Isten? Égnek-e még pusztító tüzek? Idézlek, Pilátus szelleme... Mutasd meg magad, és válaszolj! Judea prokurátora, Ponczius Pilátus, vérvörös bélésű fehér köpenyben, katonás léptekkel megjelent a fasorban. Katonás léptekkel? Hm. Kissé fáradtan leült. Né-mán tenyerébe temette arcát.

– Hegemón, válaszolj! Válaszolj kérdéseimre!

– Hagyj engem, halandó! Nézz inkább körül a magad világában. Okulj a saját tapasztalataidon.”

Kiss Annamária 15 éves tunyogmatolcsi gimnazistát Camus Közönye ihlette meg:

„A közöny az érzéketlenségből és az életuntságból fakad, olyan elfordulás az érzelmektől, ahol már csak az ész, a pusztá ráció dominál. Az emberi kapcsolatokban is ez a keresendő. A közöny megfakítja az életet, kiöli belőle a szeretetet. De az idő telik, felemésztí az addig valókat s a percek, órák napok kényszerű sietséggel ragadnak magukkal mindent. A közöny fájdalmas, az érzéketlenség okoz fájdalmat. Én nem érzem magam a közöny alattvalójának és remélem, még sokan nem. Az embereket szeretni kell, mert ők csak ahhoz igazságosak, akit szeretnek. Nekünk, akik tele vagyunk hibákkal, szeretetet kell nyújtanunk és segítséget a segítségért kiáltónak. Még az idő elrohanása előtt...”

Minden szó arra való, hogy megindítson bennünk egy folyamatot, s mi ezt hitelesítsük – mondja Kosztolányi Dezső csaknem félszázaddal megelőzve az interakcionista recepcióesztétika tudományos képviselőit. A Közöny alapgondolatának megértése szinte parancsoló módon fogalmaztatja meg az ellenpólust, az alázat, a szolgálat, a szeretet hitvallását olvasójával. De ez a vallomás aligha születik meg, ha csupán iskolás ismertetés, tartalomfölmondás, netán szabályos esztétikai elemzés lett volna a feladat és nem egy reflektív esszé.

Fallaci sorai „... nőnek születni olyan kaland, amihez bátorság kell, olyan viadal, amit soha nem lehet megenni” (Levél egy meg nem született gyermekhez) a 8. osztályos Sági Orsolyát Balassagyarmaton készítették írásra. Vitatkozva a szerzővel, kérdések és ellenvetések megfogalmazása után veti papírra „Egyszóval ez volt az a könyv, amely a legjobban elgondolkoztatott a világról, arról a csodálatos titokról, amely egyszer megszületett, és majd el fog múlni. Te, aki ezt majd olvasod, egyszer biztosan meg fogsz halni. Én is meghalok. De nem számít! MERT AZ ÉLET NEM HAL MEG SOHA!!!”

Kitűnő írást kaptunk a 16 éves Tóth Kálmántól is, aki Jászberényben gimnazista és feltehetően ugyancsak iskolán kívüli, önkéntes kedvtelésből olvasta el Orwell 1984 című könyvét, s írt róla tartalmas, férfiasan feszes, mégis érzékeny elemzést, melynek csupán a záró mondatait idézhetjük:

„A regény nem egy egyszerű történet, amelyben van bevezetés, cselekmény, bonyodalom és megoldás. A bevezetés nem bevezetés, hanem egy végtelen folyamat, a bonyodalom csak egy kis szikra egy erdőtüzben, a megoldást pedig nem lehet elfogadni. Ezt Orwell is nagyon jól tudja. Az olvasót – legalábbis engem – felháborít ezzel a befejezéssel. Azt várnánk, hogy falak bomlanak le és világok omlanak össze, csak akarni kell. De ez nem így van. Nem elég egynek akarni azt, hogy mindenkinek jó legyen. Ezt a mondanivalóját tartom a legfonto-

sabbnak, bár az író mást is tudatni akar a közönséggel. Még az "Állatfarm" című regényében csak közli a dokumentumok meghamisítását, itt ennek menetét helyezi előtérbe. Talán, mert a II. világháború is egy ilyen megnehtámadási szerződés után robbant ki."

A megsebzett világ

Külön színfoltot jelentettek az ismeretközlő olvasmányok nyomán született beszámolók, reflexiók, melyek többségét fiúk írták környezetvédelmi témákról. Mint például Bihari Béla fehérgyarmati, 16 éves gimnazista Mertiny A.: Az esőerdő című könyvéről.

„A gyönyörű képek, valamint a képzeletem segítségével „elrepültem” erre a csodálatos helyre. Az esőerdő olyan, mint egy csendes templom, amelyben mindig félhomály uralkodik, a fák világos törzse, mint megannyi oszlop, amely biztonságosan tartja magasban a lombok boltozatát. Ebben él a Föld növény és állatvilágának 50–90%-a. Az itt lakó emberek létszámát 2 millióra becsülik, ez körülbelül ezer törzs. Büszkeség töltött el, amikor arról olvastam, hogy ők nemcsak tökéletesen alkalmazkodnak a körülményekhez, hanem meghitt közösségekben élnek az erdővel. Hálásak a természetnek – hiszen tőle kapnak mindent, amire szükségük van – nem pusztítják, rongálják azt. Eddig nem hittem volna, hogy a magát civilizált embernek nevezők többsége ennyire korlátlan. Nem törődik csak a saját hasznával, s nem tudja, vagy nem akarja tudomásul venni, hogy a természet biológiai egyensúlyának felbomlásával milyen felbecsülhetetlen károkat okoz a Föld élővilágában, így magában is. Hazánk folyói emberi gondatlanságból szennyeződnek. Magyarországon a környezetvédelem hiánya népbetegség mértékű egészségkárosodást okoz. Minden 17. megbetegedésnek ez az oka! Arról pedig fogalmunk sincs, hogy mennyi szenvedést okozunk az állat és növényvilágban. Szívesen felkiáltanék. Emberek! Miért ássátok meg a saját sírokat? Példa értékűnek tartom ezért a világszerte létrejött kisebb és nagyobb természetvédő szervezetek megalakulását, amelyekhez Magyarország is csatlakozott 1991-ben. Nagy terveket szövök. Szeretnék azokhoz csatlakozni, akik a megelőzést tartják fontosnak. Mindent megtennék annak érdekében, hogy a jelenleg kialakult helyzet ne romolhasson tovább..

Zólya Andrea Csilla, székelyudvarhelyi szakközépiskolás számára nyilvánvalóan összefügg a természettel és a társadalommal szembeni egyetemes leigázó, meghódító, imperialista beállítódás, a környezetpusztítás és a háború, a mindennütt jelenlévő agresszió.

„Hallottam az óceán hullámainak morajlását, a sirályok éles rikoitozását, a fókák jellegzetes hangját és a delfinek vidám kacagását. Láttam, amint a félelmetes magas szikláknak a gyönyörűen kéklő óceán fehéren habzó hullámain verte. S a hullámok közé vetették magukat a fókák, a pingvinek és a sirályok magasan szálltak aztán egy-egy közülük zuhanni kezdett és később egy hallal a csőrei között az egyik sziklára szállt. Éreztem az élet pezsgését, őszinte tisztaságát, szépségét és küzdelmét, azt a világot, amelyet az emberek még nem sikerült teljesen lerombolnia. Tanúi lehetünk az író lelki vívódásának, amelyben az állatok iránti szeretete és tisztelete küzd tudásszomjával és annak bebizonyításával, hogy a fókák képesek teljes összhangban élni, együtt úszni mindenfajta kötelék nélkül az emberrel. E könyv megtanított jobban tisztelni az embereket, az állatokat és a természetet. Évek óta arra vágyom, hogy embereknek mutathassam meg, milyen szép a világ és akkor Cousteau e könyvével rádöbentett arra, hogy még csodálatosabb mint valaha gondoltam volna. Csodálatos, de oly törékeny akár egy üvegtömb, amelyben már akkora a feszültség, hogy bármelyik percben megindulhatnak benne a repedések vonalai, lezúdulhat a nagy üvegtömeg sok-sok parányi szilánkra zúzódva. Nagy a feszültség, de nem akkora, hogy nem lehetne feloldani. Hát azt hiszem így vagyunk a természettel is. Remélem, sikerül megállítani a

természet és önmagunk rombolását, s majd egyszer a hegek begyógyulnak és akkor nem lesz ilyen uralkodó a gyűlölet, a nemtörődömség, a tudatlanság és a pusztulás. A „háború” szót csak a történelemből fogják ismerni.”

Amint az a rövid idézetekből is nyilvánvaló, nem egyszerű könyvismertetések születtek, hanem a mondanivaló aktíválódott, énes vonatkozású reflexiók, mi több életreszóló feladatok fogalmazódtak meg. Uralkodó, de mégsem kizárólagos téma volt a környezetvédelem.

Közlésre érett, fantasztikus novellát kaptunk például Petrovics Ferenc, 13 éves etesi fiútól, akit A kocka hatalma című könyv indított idősíkot váltogató, álombeli kalandjának megírására. A tehetség jele most is félreérthetetlen.

Ugyancsak említést érdemel Kálmán Péter, budapesti gimnazista, tárgyilagos-ságra törekvő, a szabályos recenzió műfaji szabályait érvényesítő dolgozata Horthy emlékiratairól. Ellentmondások sorának idézésével tesz kísérletet a szerző arcképének felvázolására.

Sajátos összehasonlító „szociográfiát” írt Molnár Balázs 15 éves szegedi gimnazista, aki egy ugyancsak 15 éves leányka (Doros Tünde) kitűnő dolgozatát (Értékmentő 1993. szept-okt.) a 97 lakosú, zempléni szülőfalujáról, Mogyoróskáról elolvasva akaratlanul is párhuzamokat vont saját környezete, Szeged és a kicsiny, csesett község között.

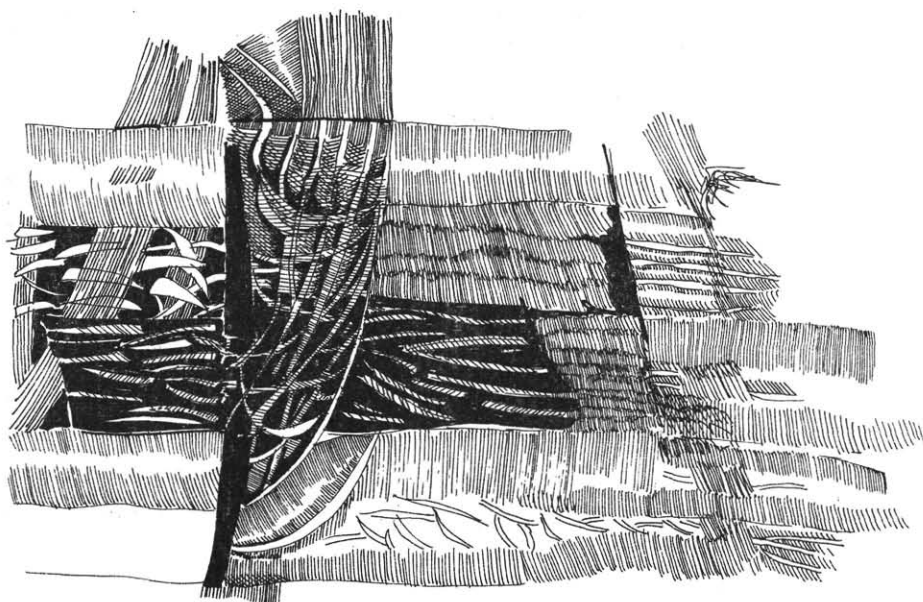
„Olyan városban élek, amely a te faludnál körülbelül kétezerszer nagyobb, de mondjuk egy pestinek vagy kényelmetlenül kicsinek vagy borzalmasan nyugodtnak tűnik. Ezt nem dicsekvésként mondom, de számomra Szeged ugyanolyan kedves, mint számodra Mogyoróskára. Életem soha el nem felejthető epizódja az, amikor az éjszakai vonat közeledik a város felé. Jönnek a fények, majd beérünk közéjük, elhagyjuk őket és újra elhagyjuk a várost és megkerüljük az egészet, mielőtt a vonat beérne az állomásra. A kivilágított templomtornyok kerülgetik egymást. A Dóm tornya előbújik az alsóvárasi mögül, ez az érzés, amikor egyszerre megnyugszom. Itthon vagyok.

Az mozdony előtti csodálatos villódzás az égen, a fények lágyan a Tiszába omlanak. Igen, ez az, itthon vagyok. Az emberek a vonatról leszállva megállnak egy-egy pillanatra, felnéznek, gyönyörködnek az ég pompájában, de aztán megindul a tülekedés.

De milyen lehet Mogyoróskán? Mindenki ismeri egymást, hisz annyian vagytok mint az 1.a és 1.b osztály a suliban együtt. Az egész falu akkora, mint a mi kis utcánk. És nehéz az élet, meg könnyű is.

Sok művelődési, szórakozási lehetőség nincs, tényleg csak a TV marad. Mi büszkén mondjuk egymásnak, hogy leszoktunk a tévézésről. Na persze könnyű nekünk, színházak, mozik, szórakozóhelyek, könyvtárak, művelődési házak kínálják programjaikat. Ott nem tudnék bemenni a városba, mert nincs. Ott nem tudnék „beugrani a Somogyiba” (könyvtár), mert nincs. Viszont az iskolában nyitott ablaknál lehet tanítani, mert nincs zaj. Mogyoróskán 3 naponta van kenyér, friss kenyér. Itt a tegnapi kenyér senkinek sem kell. Az emberek tudtára kellene adni: nem az a megoldás, hogy a patakot szeméttel elcsúfítják, ha nincs szemétszállítás. Például a mi házunkban 2–3-szor annyian laknak, mint nálatok, és az egész ház szemétét egy nagy konténerbe gyűjtik, amit hetente ürítenek. Ha nálatok csak egy konténer lenne, amelyben csak a nem komposztálható szervetlen hulladékot gyűjtenék, elég lenne 2–3 hetente elvinni üríteni, és máris megoldódna a falu szemétt gondja...

Ha én eljutok Mogyoróskára valaha, ígérem egy-két fotó erejéig – felkészülve a legrosszabbra – megörökítem a jövőnek. Te is fényképezz sokat, készíts magnófelvételeket az ottani emberekkel, ami könnyű, hiszen ismered őket. Ígérem, próbálok eljutni valamikor Mogyoróskára, és nagyon szurkolok nektek! ÉLJ MOGYORÓSKÁN!”

Természetesen jól tudjuk, hogy az éppen kiemelt dolgozatok sora nem adhat hűséges tükörképet a pályázatok teljes halmazáról, s a kiragadott mondatok, bekezdések sem képviselik az írások egészét. Mégis reméljük, hogy a gondolati és érzelmi reakciók csokra nem csupán az irodalmi szövegek többértelműségét ilusztrálják, hanem alig félreérthető példákon keresztül az olvasói szubjektumok, az olvasói várakozások sokféleségéről, illetve a szöveg és olvasója közötti „hitelesítési”, interaktív folyamatok eredményeinek gazdagságáról is szólnak. Érdeemes lenne máshol és máskor próbálkozásunkat megismételni.

Néhány 10 ezer forint, a jutalomkönyvek árának esetleges hiánya nem jelenthet komoly akadályt hasonló célú és módszerű pályázatok kiírása előtt (Az év könyve, Mit kaptam a könyvektől? Legkedvesebb olvasmányaim, stb.) könyvtárakban és iskolákban. Nekünk mindenesetre nagy öröm volt a sok jókedvű, eredeti, szellemes, nem parancsra született írásban elmélyedni, majd pályadíjakat osztani, miután jól tudjuk, hogy a dicséret, a biztatás, a jutalom hatékonyabban motivál, mint a hallgatás vagy a büntetés, korholás.

Javaslatunk, nyomatékosító biztatásunk még indokoltabbá válik, ha felidézük Kádárné Fülöp Judit egyik vizsgálatának részeredményét, mely szerint az általános iskolai tanárok töredéke (8%) él rendszeresen a kritikai jellegű dolgozatok, esszék, fogalmazások íratásával. Holott az elemi pedagógusi tapasztalatok szerint is az egyetlen, kötelező gondolatmenet visszakérdezése szükségszerűen ellenállást vált ki a tanulókból, míg az egyéni állásfoglalások, reflexiók megengedése, előhívása a korábban érdektelen, passzív, „mozdíthatatlan” diákokat is megszólalásra, együttműködésre készíti. Miért ne választhatnánk inkább ezt az utat?

(Részlet egy rövidesen megjelenő könyvből.)

Nagy Attila

Meghívó

Az IFLA Konzerválási Szekciója meghívja Önt az
Országos Széchényi Könyvtárba
(Budavári Palota F épület),

a „Könyvtári állományvédelem és restaurálás a 90-es években”

című (szatellit) konferenciára
1995. augusztus 15–17. között.

A szatellit konferencia az IFLA 1995. augusztus 20–26. között Isztambulban tartott 61. Általános Konferenciája előtt lesz.

A szakmai program tervezett témái:

- nemzeti könyvtárak: a könyvmúzeum és az élő könyvtár funkcióinak ellentmondásai és az ellentmondások feloldásának néhány lehetősége (helyettesítő másolatok, új technológiák, időálló papír használata);
- megelőző állományvédelem;
- helyreállítás elemi csapások után;
- új fogalmak (pl. gyűjteménykonzerválás, mikrokörnyezet);
- könyvek tömeges restaurálásának módszerei és dilemmái (fertőtlenítés, savközbörsítés, papírerősítés);
- nemzetközi és regionális törekvések az állományvédelemben és a hozzáférhetőség kiterjesztésében (az amerikai és az európai Commission on Preservation and Access; az IFLA regionális állományvédelmi és restaurálási központjai; az IFLA Konzerválási Szekciója; az UNESCO Memory of the World programja);
- regionális problémák és gyakorlat az állományvédelemben, a restaurálásban és a restaurátorok valamint a könyvtárosok állományvédelmi képzésében.

A konferencia nyelve: angol (tolmácsolás nélkül).

Részvételi díj:

1995. április 30. előtti jelentkezés esetén 4000 Ft

április 30. utáni ill. helyszíni jelentkezéskor 5000 Ft.

További részletekről információ:

Kastaly Beatrix az IFLA Konzerválási Szekció elnöke

OSZK Budapest 1827

Tel.: 111-8052 Fax: 132-7598

Jelentkezési lap: Kul-Turist Kft.

1055 Budapest, Stollár Béla u. 3/b

Tel.: 269-1221 Fax: 131-9768

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Budapest, 1995. március 10.

44. szám

Pályázatok – Az MKE minden pályázati lehetőséget igyekszik megragadni tevékenységének finanszírozása érdekében. Jelenleg az Országgyűléstől, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól és a Művészeti és Szabadművelődési Alapítványtól várunk választ pályázatunkra.

Felhívás szakmai programokra – A szervezeteknek/szekcióknak március elején küldte meg a titkárság azt a levelet, amelyben szakmai programjaik tervéről és a végrehajtásukhoz igényelt központi támogatásról érdeklődik. Az erre szétosztható pénzmennyiség az MKE különböző pályázatainak sikerességétől is függ. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy csak azok a szervezetek/szekciók részesülhetnek ebben a támogatásban, amelyek az 1994-es támogatásról elszámoltak, vagy jelezték, hogy az összegeket részben átvitték 1995-re.

Művelődési és Közoktatási Minisztérium – Az MKM Könyvtári Osztálya a művelődési miniszter mellett – az Országos Könyvtárügyi Tanács utódjaként – egy operatív, szakmai tanácsadó, javaslattevő, véleményező testületet kíván létrehozni. Az elnökség a testületbe Vajda Erik elnököt delegálja, távollétében Horváth Tibor vesz részt a testület munkájában.

Képzési bizottság – Folyamatban van egy, az MKM Könyvtári Osztályának munkáját segítő, a Könyvtári és Informatikai Kamarával közös képzési bizottság megalakulása a könyvtárosképzés, valamint a besorolási és képesítési jogszabályok rendszerének áttekintésére, a debreceni konferencia ajánlásainak végrehajtására. Készül a könyvtáros-asszisztensképzés módosított követelményrendszere.

Magyar Kulturális Kamara – A MKK lehetőséget kapott a közreműködésre a Parlament kulturális munkájában. Az MKE-t mint tagszervezetét felkérte arra, hogy jelöljön képviselőket az MKK munkacsoportjaiba, tanácsadó testületeibe, valamint a parlamenti bizottságokba (az utóbbiaknál esetenkénti meghívásról van szó). Az elnökség igyekezett minden szóba jöhető munkacsoportba ajánlást adni egy-egy szakember számára. A jelölésekről az MKK választmánya március közepén dönt.

KÉT – A Közgűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete együttműködést kíván szervezni a közgűjteményekkel és a közművelődéssel foglalkozó társadalmi szervezetek között, egy ún. Kulturális Érdekegyeztető Tanács (KÉT) keretében. Az MKE-t is megkeresték; az alapszabály-javaslatot az MKE elnöksége tanulmányozza.

NAT – Dobos Krisztina országgyűlési képviselő az MKE volt elnökéhez, Horváth Tiborhoz címzett levelében szakmai állásfoglalást kért a Nemzeti Alap-

tantervről. Az elnökség Balogh Mihályt, a Könyvtárostanárok Egyesületének elnökét bízta meg az állásfoglalás elkészítésével.

A tanács előzetes programja – A tanács a tervek szerint április közepén a KMK-ról, június első felében a könyvtári sajtóról tart megbeszélést.

Etikai bizottság – Horváth Tibor irányításával újakezdi tevékenységét az etikai bizottság. Céljuk egy etikai szabályzat összeállítása. Nemrég kapta meg az egyesület a Pulszky Társaságtól a magyar múzeumetikai szabályzat kidolgozására összeállított javaslatot, amelyet hasznosítani tudunk saját munkánkban is.

Új szerzői jogi törvény előkészületben – Az Igazságügyi Minisztérium Európai Közösségi Jogi Ügyosztálya észrevételeket, javaslatokat kért az MKE-től a szerzői jogi törvénytervezetben tárgyalandó kérdésekkel kapcsolatban. Az MKE és a KIK közös szakvéleményben fogja álláspontját kifejteni.

Összefogás a könyvtárakért akció – A KIK tavaly hirdette meg az Összefogás a könyvtárakért c. egyhetes akcióprogramját. Az októberben tartandó rendezvénysorozatba az MKE is bekapcsolódik.

Vándorgyűlés, Eger – Mire ez a hírlevél megjelenik, már bizonyára mindenkihez eljutott az előzetes program és a jelentkezési felhívás. Idézünk az egi rendezők bevezetőjéből: „A könyvtár hatékony működéséhez felkészült, hivatással dolgozó könyvtáros és a fenntartó gondossága egyaránt megkívánatik”. A szervezéssel kapcsolatban esetleg felmerülő kérdésekkel a Bródy Sándor Megyei Könyvtárban Balogh Bélánéhoz, Orosz Bertalannéhoz vagy Mirkovszki Bernátnéhoz lehet fordulni (36/310-177 vagy 36/310-674/22-es és 23-as mellék). A kitöltött jelentkezési lapokat április 30-ig kell a Bródy Sándor Megyei Könyvtár, 3301 Eger, Pf. 30. címre megküldeni.

Könyvfesztivál, Könyvtáros Klub – A Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon (1995. április 22-25., Budapesti Kongresszusi Központ) működő Könyvtáros Klub keretében 22-én: számítógépes könyvtári szoftverek bemutatója (Aleph, Oracle, Texlib, Tinlib, Voyager), 23-án: üzleti információs adatbázisok, 24-én: CD-ROM-, multimédia-bemutatók, 13-15 óráig nemzetközi tanácskozás a multimédiával kapcsolatos copyright kérdéseiről, 25-én: előadások a mezőgazdasági információellátás problémáiról, Régi könyvek védelme c. konferencia. A rendezvényre, egyes programokra szóló meghívó ingyenes belépőül szolgál a Nemzetközi Könyvfesztiválra. Névre szóló meghívó igényelhető a következő címen: Tabula Ráza Bt. tel./fax: 1389-249.

Szakképzési konferencia – Előreláthatólag május 25-én kerül sor a könyvtárakban dolgozók szakképzettségi helyzetéről, a képzéssel/továbbképzéssel kapcsolatos szakmai-gyakorlati igényekről készített felmérés eredményeit kiértékelő országos értekezlet megtartására. A rendezvény részletesebb ismertetésére még visszatérünk.

Törvénykezési szeminárium – Szükségessé vált, hogy a szakma ismét átgondolja a könyvtári törvényre vonatkozó nézeteit és kialakítsa állásfoglalását. Egy meghívott szakértők részvételével zajló szeminárium iránt érdeklődést mutat az Európa Tanács is, amely a szomszédos, ill. a közép-kelet-európai országokból szándékozik a rendezvényre könyvtárosokat meghívni. A szeminárium tervezett időpontja: 1995. szeptember 28-30., színhelye az Országos Széchényi Könyvtár.

Gyermekkönyvtári Szekció – A GYSZ elnöksége az OSZK-KMK-val kö-

zős szervezésben 1995. január 26-án értekezletet rendezett, amelyen a gyermekkönyvtári ellátás legaktuálisabb kérdéseit tekintették át, és megbeszélték az 1995-re tervezett gyermekkönyvtári tanácskozások és rendezvények tematikáját. Az értekezlet után a GYSZ elnöksége tartotta meg soron következő összejevételét.

Hajdú-Bihar Megyei Szervezet – A HBMSZ Nyitott közművelődési könyvtár címmel kétnapos rendezvényt tartott 1995. március 6-án és 7-én. Az első napon a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárban adatbázis-bemutatókra került sor (MTI Sajtóadatbank, OMIKK Műszaki-gazdasági forrástájékoztató, Magyar Közszolgálati Adattár). A második napon az Újkerti Általános Művelődési Központ Könyvtárában a közhasznú információk börzéjén bemutatkozott többek között a Vállalkozásfejlesztő Alapítvány, a Munkaügyi Központ, a Családsegítő Szolgálat, a Gyermekvédő Intézet.

Könyvtári Kulturális Napok Jász-Nagykun-Szolnok megyében – Március 6-11-ig immár harmadszor került megrendezésre a könyvtári hét. Egy hét alatt több mint 100 rendezvényre került sor a megye könyvtáraiban. Néhány cím: fórum a szakmai etika aktuális kérdéseiről, üzleti információ a könyvtárban (számítógépes bemutató), vetélkedők, játékos foglalkozások, rendhagyó hittanóra, nyílt nap a Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtárban.

Műszaki Szekció – Az MSZ szervezésében 1995. március 2-án a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának folyóirat-olvasótermében a Silver Platter cég képviselője tartott előadást és bemutatót Az elektronikus világgönyvtár – személyi számítógépről elérhető adatbázisok címmel. Ezt követte Jáki Éva beszámolója a 18. Nemzetközi Online Konferenciáról. – Március 7-én a Matáv Rt. Távközlési Dokumentációs Központjában ismerkedhettek az MSZ tagjai az adatbázisokkal és referáló kiadványokkal. – Az MSZ következő rendezvénye március 21-én, kedden 10.30-kor lesz az OSZK VI. emeleti nagytermében, a Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Bibliográfiájának gépesítési kérdéseiről és a kapcsolódó szolgáltatásokról.

Társadalomtudományi Szekció – Ez évi első programját a Magyar Nemzeti Múzeumban tartotta március 2-án. A múzeum gyűjteményeiről, valamint a Központi Régészeti Könyvtárról Tóth Endre könyvtárvezető adott tájékoztatást. A múzeum műtárgy-nyilvántartásáról épülő adatbázist Suhajda Attila mutatta be. A könyvtár az OSZK hajdani – és stílusosan felújított – termeiben kapott elhelyezést, ezért a számos résztvevő között sokan voltak az OSZK-ból is.

Vas Megyei Szervezet – A VMSZ 1995. március 9-én két előadásra invitálta tagjait. Dr. Kovács Mária, a szombathelyi főiskola docense a stuttgarti könyvtárakat vizsgálta magyar szemmel, Nagy Attilának, az OSZK KMK osztályvezetőjének előadása pedig az önbizalomhiányos könyvtárosról szólt.

IFLA bizottságok – Az MKE a korábbi gyakorlat szerint az IFLA négy szekciójában regisztráltatta magát. A következőket jelölte levelező tagnak: a Könyvtári szekcióba Nagy Ferencet, a Katalógizálás szekcióba Berke Barnabásné-t, az Oktatás és képzés szekcióba Pálvölgyi Mihályt. A jelöltek személyének elfogadásáról az isztambuli éves közgyűlésen hoznak döntést.

IFLA konferencia, Isztambul – Az elnökség egy fővel szeretné képviseltetni az MKE-t ez év augusztusában az IFLA éves közgyűlésén.

Meghívás Csehországból – 1995. május 26-27-én tartja második kong-

resszusát a Prága melletti Celákoviceben a Cseh Köztársaság Könyvtárosainak és Információs Szakembereinek Egyesülete. Az MKE képviselőjében Murányi Lajos, a Társadalomtudományi Szekció elnöke vesz részt a kongresszuson.

Meghívás Németországból – A Deutscher Bibliotheksverband intézményi egyesület március 27-29-én tartja éves konferenciáját Nürnbergben. Szíves meghívásuknak, amely az egyesület címére érkezett, Ottovay László főtítkárnak tesz eleget.

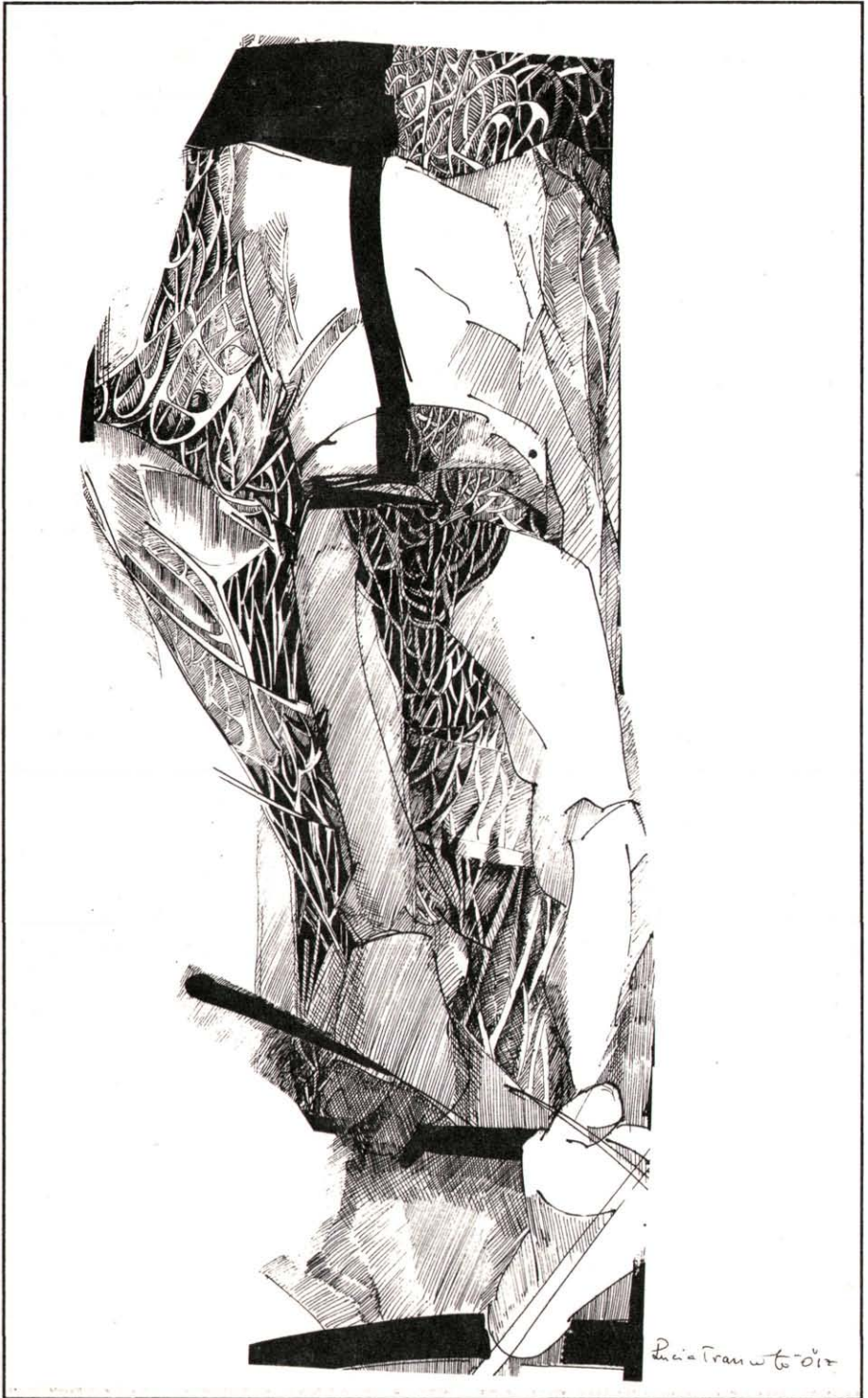
BIBLOS – Az Osztrák Nemzeti Könyvtár negyven éve adja közre a BIBLOS című rangos könyvtártudományi szakfolyóiratot. A folyóirat szívesen közölné magyar könyvtáros-szerzők német, angol, francia, olasz vagy latin nyelvű cikkeit. Aki vállalkozna cikkírássra, a szerkesztőség címéről a titkárságtól kaphat tájékoztatást.

Bibliobusz-szimposium Szlovákiában – A Szlovák Nemzeti Könyvtár 1995. április 24-től 26-ig rendezi Svidníkben azt a nemzetközi konferenciát, amelyet a hírlevél 41. száma már előre jelzett. A részletek iránt érdeklődők forduljanak a titkársághoz.

Hírlevél – A hírlevél szerkesztésével igyekszünk alkalmazkodni a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros lapzártájához, tehát minden hónap 10-ével a hírlevél anyagát is lezárjuk. A nyomdától ígéretet kaptunk arra, hogy a szabadlapos változatot már a 3K megjelenését megelőzően szét tudjuk küldeni.

Állást keres – Főiskolai történelem-könyvtár-népművelő szakos végzettséggel, vezetői gyakorlattal állást keres Gulyás Szabó Györgyné, 5920 Csorvás, Móra F. u. 29. Lakáslehetőség szükséges. – Népművelői, könyvtártechnikusi végzettséggel (felsőfokú népművelői tanulmányok folyamatban), alapfokú angol nyelvismerettel állást keres Borosné Balogh Ibolya, 1194 Budapest, Pozsony u. 65.

Állást kínál – A budapesti III. kerületi Pedagógiai Szolgáltató Központ, Információs Központ és Tankönyvtár felsőfokú könyvtárosi és tanár szakos végzettséggel munkatársat keres 8 órás foglalkoztatással. Lehetőség van szaktanácsadói megbízátságot elnyerésére is. További felvilágosítást ad dr. Czigler Róbert, tel.: 1-888-301. – Az Államigazgatási Főiskola (Budapest, XI. Ménesi út 5.) felsőfokú könyvtárosi vagy informatikusi végzettséggel rendszergazdát keres. Számítógépes ismeretek és gyakorlat szükséges. Ugyanitt két műszakos tájékoztató könyvtárost is felvennének felsőfokú könyvtárosi végzettséggel, angol nyelvtudással. Az állás iránt érdeklődők Orosz Ágneshez fordulhatnak a 185-2122/305 vagy a 186-9474 telefonon.

Lucien Tran w to oir

